

Wstęp

A-21-7
K. 9-156
H-76

Rafał Wierzbicki

---

*Synteza i wybrane właściwości nowych wodorków
w międzymetalicznych Fazach Lavesa RMn_2 (R – ziemia rzadka)
i ich pochodnych*

Promotor:
Prof. dr hab. inż. Stanisław M. Filipek

Praca zrealizowana w ramach
Międzynarodowych Studiów Doktoranckich w IChF PAN

Warszawa, kwiecień 2010

h. v. w.

Biblioteka Instytutu Chemii Fizycznej PAN

F-B.424/10

90000000072079

B. 424/10

*Pragnę złożyć serdeczne podziękowania
Panu Prof. dr hab. inż. Stanisławowi M. Filipkowi za serdeczność
i za pomoc w realizacji badań do niniejszej rozprawy.*

*Panom Jacentemu Kawalkowi i Janowi Kołodziejskiemu dziękuję za pomoc
podczas prac laboratoryjnych przy syntezie wysokociśnieniowej.*

Spis treści

Indeks symboli

<i>Wstęp</i>	1
<i>Rozdział 1. Przegląd literaturowy</i>	2
1.1 Związki wodoru z metalami	2
1.2 Fazy Lavesa typu RT_2	3
1.2.1 Właściwości strukturalne.....	3
1.2.2 Właściwości magnetyczne	5
1.2.3 Absorpcja wodoru w fazach Lavesa typu RT_2	7
1.3 Fazy Lavesa typu RMn_2 (R = Er, Dy, Ho, Gd).....	9
1.3.1 Właściwości strukturalne układów RMn_2	9
1.3.2 Właściwości magnetyczne układów RMn_2	10
1.4 Właściwości strukturalne i magnetyczne układów RMn_2H_x	15
1.4.1 $ErMn_2H_x$	15
1.4.2 $DyMn_2H_x$	18
1.4.3 $HoMn_2H_x$	22
1.4.4 $GdMn_2H_x$	24
1.5 Właściwości strukturalne i magnetyczne pseudobinarych faz Lavesa typu R-Fe-Mn (R = Y, Dy, Er, Ho i Gd) oraz ich wodorków.....	29
<i>Cel pracy</i>	35

Rozdział 2. Część eksperymentalna.....	37
2.1 Badane związki	37
2.2 Aparatura wysokociśnieniowa	37
2.3 Synteza deuterków	41
2.4 Metody analityczne	42
Rozdział 3. Wyniki badań	45
3.1 Właściwości strukturalne deuterków RMn_2D_6 ($\text{R} = \text{Er}, \text{Dy}, \text{Ho}, \text{Gd}$).....	46
3.2 Właściwości magnetyczne deuterków RMn_2D_6 ($\text{R} = \text{Er}, \text{Dy}$)	55
3.3 Stabilność termiczna deuterków RMn_2D_6 ($\text{R} = \text{Er}, \text{Dy}$)	61
3.4 Równanie stanu deuterków RMn_2D_6 ($\text{R} = \text{Y}, \text{Er}, \text{Dy}, \text{Ho}$) w zakresie ciśnien hydrostatycznych do 30GPa	64
3.5 Właściwości wodorków pseudobinarych faz Lavesa typu $\text{Dy}_{(1-x)}\text{Y}_x\text{Mn}_2$ oraz $\text{Dy}(\text{Fe}_x\text{Mn}_{1-x})_2$	70
Rozdział 4. Wnioski	74
Bibliografia.....	76
Publikacje, konferencje, staże naukowe	

Indeks symboli

Indeks symboli

a_{cr} – parametr krytyczny

d_{cr} – odległość krytyczna

H_C – koercja

K_0 – moduł ściśliwości objętościowej

K_0' – pierwsza pochodna modułu ściśliwości

M_R – pozostałość magnetyczna

p – ciśnienie

T_C – temperatura Curie

T_N – temperatura Neela

V – objętość

μ – moment magnetyczny

μ_B – magneton Bohra

μ_S – moment magnetyczny w stanie nasycenia

μ_{eff} – efektywny moment magnetyczny

θ_P – temperatura paramagnetyczna

Wstęp

Wstęp

W ostatnich latach rosnącym zainteresowaniem cieszy się tzw. „energetyka wodorowa”. Bazuje ona na wytwarzaniu "czystej energii" przez spalanie wodoru, w wyniku którego obok energii jedynym produktem jest woda. Unika się w ten sposób emisji dwutlenku węgla do atmosfery, jaka ma miejsce podczas spalania tradycyjnych paliw (węgiel, ropa i produkty ropopochodne, gaz naturalny). Zadaniem energetyki wodorowej jest opracowanie tanich, bezpiecznych i prostych metod otrzymywania, magazynowania i transportu wodoru. Równocześnie prowadzi się prace konstrukcyjne i badania silników o napędzie wodorowym oraz baterii elektrycznych o dużej pojemności oraz umiarkowanej cenie [1].

W tematyce dotyczącej magazynowania wodoru od wielu lat prowadzone są badania nad metalami i ich stopami, które mogłyby łatwo absorbować duże ilości wodoru. Takimi stopami są między innymi tzw. fazy Lavesa, czyli odznaczające się specyficzną strukturą związku międzymetaliczne o wzorze AB_2 . W szczególności wysoką absorpcję wodoru wykazują fazy Lavesa, w których A jest atomem ziemi rzadkiej, itru lub cyrkonu, a B metalem przejściowym [2]. W miarę rosnącego stężenia wodoru następuje zmiana szeregu właściwości fizykochemicznych tych materiałów, co też stanowi interesujące pole dla eksploracji. Maksymalna zawartość wodoru uzyskiwana w fazach Lavesa typu RMn_2 (gdzie $R = Er, Dy, Ho, Gd$) wynosiła 4,5 H/f.u [3,4,5]. Tymczasem dla YMn_2 o strukturze C15 w zespole Zakładu I IChF PAN powiodła się synteza nowego, nietypowego wodorku YMn_2H_6 [6,7]. Stało się to inspiracją dla zbadania, czy w warunkach wysokich ciśnień wodoru można wytworzyć podobne, względnie odmienne ale wysokonawodorowane fazy, jeśli materiałem wyjściowym byłby albo YMn_2 o strukturze C14 albo inne związki międzymetaliczne manganu i ziemi rzadkich.

Ponieważ w ramach tej pracy zamierzano korzystać z techniki proszkowej dyfrakcji neutronów dlatego do syntez używano głównie deuteru, a nie wodoru.

Badania, podjęte w ramach niniejszej pracy doprowadziły do otrzymania szeregu nowych deuterków, w których stężenie deuteru odpowiadało formule RMn_2D_6 ($R = Er, Dy, Ho, Gd$). Syntezy faz wodorkowych rozszerzono na związki $Dy(Mn_xFe_{1-x})_2$ i $Dy_{(1-x)}Y_xMn_2$ dla ($0 \leq X \leq 1$). W pracy przedstawiono warunki syntezy nowych wodorków i opis ich wybranych właściwości.

Rozdział 1

Przegląd literaturowy

1. Przegląd literaturowy.

1.1 Związki wodoru z metalami.

Wodorkami nazywamy związki wodoru z innymi pierwiastkami. W szczególności wodór może reagować z metalami tworząc wodorki o rozmaitych właściwościach. Można wyróżnić kilka rodzajów wodorków utworzonych z metali należących do różnych grup układu okresowego. Pierwszy z nich to wodorki jonowe, tworzące sieci jonowe (inaczej zwane są wodorkami typu soli). Powstają one w wyniku reakcji wodoru z litowcami i berylowcami (oprócz berylu i magnezu). W swojej budowie zawierają aniony H^- , a w reakcji z wodą wydzielają wodór. Przykładem takich wodorków może być wodorek sodu NaH lub wodorek wapnia CaH_2 . Kolejną grupą wodorków są wodorki kowalencyjne, do których można zaliczyć np.: CuH , BeH , MgH_2 i inne.

Trzecią grupą wodorków są wodorki o właściwościach metalicznych. Takie wodorki tworzą metale przejściowe oraz itr i lantanowce o ile stosunek atomowy $H/Me \leq 2$. Przy wyższej zawartości wodoru, w trójwodorkach RH_3 (R - ziemia rzadka lub Y) właściwości metaliczne zanikają. Metale II, IV i V podgrupy układu okresowego wraz z palladem oraz szereg ich stopów i związków międzymetalicznych pochłania wodór z wydzielaniem ciepła przy ciśnieniu wodoru nawet poniżej 1MPa. W tych warunkach Fe, Co, Ni, Cr i Pt pochłaniają wodór endotermicznie i jedynie w niewielkich ilościach ale pod wysokim ciśnieniem wodoru również one mogą tworzyć wodorki. Na rysunku 1 pokazano rodzaje wodorków tworzonych przez metale [8]. Wśród wodorków wyróżniamy również wodorki kompleksowe. Są to związki typu soli, w których kompleks anionowy zawiera wodór. Tworzą je głównie pierwiastki z 13 grupy układu okresowego. Przykładem może być $NaAlH_4$, $LiBH_4$. Związki te są potencjalnymi układami do magazynowania wodoru, ponieważ zawierają odpowiednio 10.5 i 18.2 % wag. wodoru. Wiele stopów i związków międzymetalicznych także może tworzyć wodorki. W szczególności dobrymi absorbentami wodoru są te, które zawierają pierwiastek łatwo pochłaniający wodór. Przykładem takiego związku jest $LaNi_5$ [1] ale istnieją też wyjątki, a jednym z nich jest na przykład $PdZr_2$ [9].

H																		He																											
Li	Be											B	C	N	O	F	Ne																												
Na	Mg											Al	Si	P	S	Cl	Ar																												
K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr																												
Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe																												
Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn																												
Fr	Ra	Ac	Rf	Db	Sg	Bh	Hs	Mt																																					
		<table border="1"> <tr> <td>Ce</td> <td>Pr</td> <td>Nd</td> <td>Pm</td> <td>Sm</td> <td>Eu</td> <td>Gd</td> <td>Tb</td> <td>Dy</td> <td>Ho</td> <td>Er</td> <td>Tm</td> <td>Yb</td> <td>Lu</td> </tr> <tr> <td>Th</td> <td>Pa</td> <td>U</td> <td>Np</td> <td>Pu</td> <td>Am</td> <td>Cm</td> <td>Bk</td> <td>Cf</td> <td>Es</td> <td>Fm</td> <td>Md</td> <td>No</td> <td>Lr</td> </tr> </table>																Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	Lu	Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr
Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	Lu																																
Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr																																

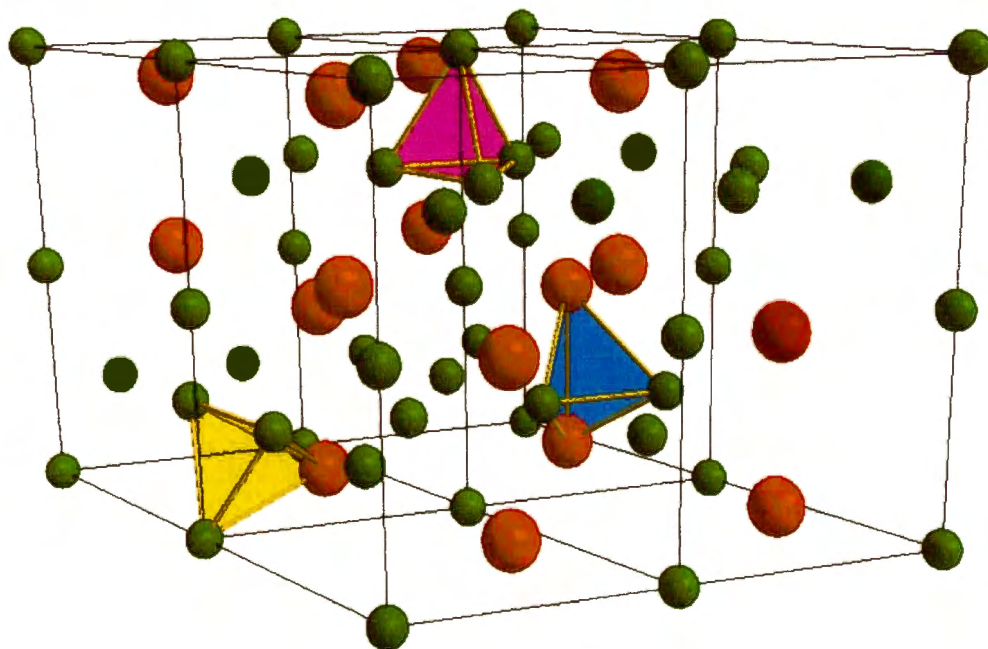
Rysunek 1. Rodzaje wodorków metali [8].

1.2. Fazy Lavesa typu RT_2 .

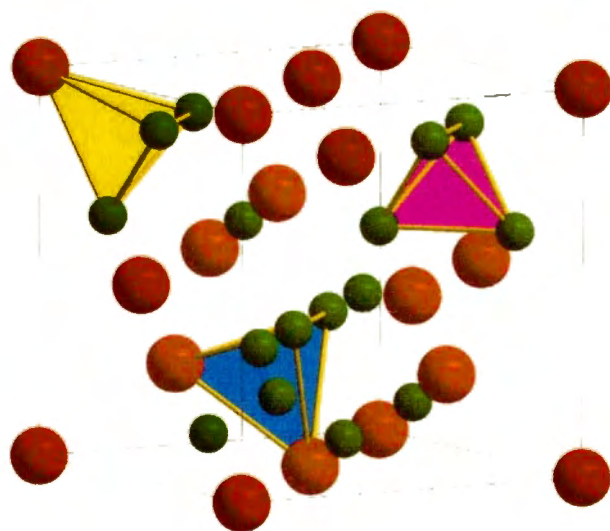
1.2.1. Właściwości strukturalne.

Do faz Lavesa zalicza się dużą grupę związków międzymetalicznych. Ze względu na swoje właściwości strukturalne, magnetyczne i elektronowe fazy Lavesa są bardzo ciekawym obiektem badań [10,11]. W ostatnich dekadach szczególnie wiele prac poświęcono absorpcji wodoru w tych fazach ze względu na potencjalne możliwości wykorzystania ich do magazynowania wodoru. Fazy Lavesa należą do klasy faz Franka-Kaspera i wykazują gęsto upakowaną strukturę. Ich ogólny wzór to RT_2 z większym atomem R w centrum 16 atomów wielościanu Franka – Kaspera, podczas gdy mniejszy atom T znajduje się w środku dwudziestościanu. Liczba koordynacyjna dla atomu R wynosi 16 (8 atomów R i 8 atomów T), dla atomu T wynosi 12 (6 atomów R i 6 atomów T). Takie uporządkowanie przestrzenne występuje gdy stosunek promieni $r_R/r_T \approx 1.225$. Wśród faz Lavesa wyróżnia się następujące struktury: $C15 (Fd\bar{3}m)$ – faza kubiczna typu $MgCu_2$, $C14 (P6_3/mmc)$ – faza heksagonalna typu $MgZn_2$, oraz $C36 (P6_3/cm)$ – faza heksagonalna typu

MgNi₂ [12]. Regularna faza Lavesa C15 występuje np. w przypadku ZrFe₂, ZrCo₂ i YMn₂, natomiast strukturę heksagonalną C14 posiadają SmMn₂, HoMn₂. W zależności od zastosowanej technologii można – dla tego samego związku - uzyskać obydwa rodzaje faz [13]. Struktury C14 i C15 dla YMn₂ przedstawione są na rysunkach 2 i 3.

Rysunek 2. Struktura C14 typu MgZn₂ wraz z zaznaczonymi lukami międzywęzłowymi na przykładzie YMn₂ (● Mn ● Y).

Rysunek 3. Struktura C15 typu MgCu₂ wraz z zaznaczonymi lukami międzywęzłowymi na przykładzie YMn₂ (● Mn ● Y).

Ze względu na swoją budowę krystalograficzną fazy Lavesa typu RT_2 (R - ziemia rzadka bądź Y; T - metal przejściowy) mogą łatwo absorbować atomy o niedużym promieniu, w szczególności atomy wodoru. Atomy te lokują się w lukach tetraedrycznych utworzonych przez dwa atomy R i dwa atomy T (luki R2T2), jeden atom R i trzy atomy T (luki RT3) względnie przez cztery atomy T (luki T4).

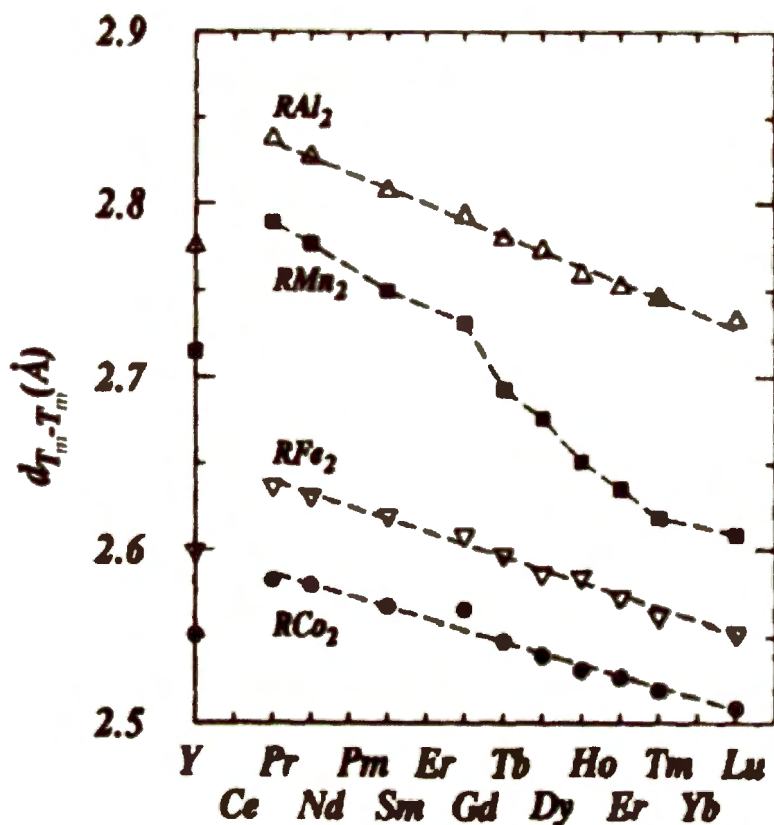
Atomy ziem rzadkich o promieniach rzędu $1.8 \text{ \AA}$ tworzą większe luki niż metale przejściowe z promieniami atomowymi rzędu $1.24 \text{ \AA}$. Korzystając z metody sztywnych kul (przy założeniu, że atomy tworzące luki międzywęzłowe mają promień atomowy rzędu $1.52 \text{ \AA}$) oszacowano, że w luce tetraedrycznej może zmieścić się atom o promieniu $0.37 \text{ \AA}$. Ze względu na to ograniczenie pozycje międzywęzłowe zajmować mogą jedynie atomy o małych promieniach atomowych takie jak: H, C, N, O, F, B.

W związkach RT_2 wodór zajmuje głównie pozycje międzywęzłowe typu R2T2, a przy wyższym stężeniu luki RT3. Przy stężeniu wodoru mniejszym, niż 4.5 at.H/f.u. wodór na ogół nie zajmuje luk tetraedrycznych T4 [14].

1.2.2. Właściwości magnetyczne.

W fazach Lavesa typu RT_2 w najbliższym sąsiedztwie atomów metali przejściowych znajdują się atomy ziemi rzadkiej i atomy metalu przejściowego przy czym odległość T - T w związku RT_2 jest bardzo zbliżona do odległości międzyatomowych w czystym metalu. Dobierając odpowiednio atom R możemy – w pewnych granicach - zmieniać rozmiar komórki i modyfikować odległość T – T, jak pokazano na rysunku 4 [15]. Przez zmianę tej odległości można modyfikować szerokość pasma 3d oraz położenie poziomu Fermiego, a w konsekwencji wpływać na właściwości magnetyczne materiału.

Rysunek 4. Odległości między atomami metalu przejściowego (oraz glinu) w wybranych związkach międzymetalicznych [15].

Gdy w związkach typu RMn_2 (R – ziemia rzadka) obydwie pierwiastki posiadają momenty magnetyczne, wówczas możliwe są trzy rodzaje oddziaływań magnetycznych:

1. między dwoma atomami manganu
2. między momentami 4f ziemi rzadkiej i momentem manganu
3. między momentami 4f ziemi rzadkiej

Właściwości magnetyczne atomów metali przejściowych pochodzą od niezapełnionej powłoki 3d. Atomy ziem rzadkich mają natomiast niecałkowicie zapełnioną powłokę 4f, a ich momenty magnetyczne są dobrze zlokalizowane na atomach. Funkcja falowa dla elektronów 4f atomów ziemi rzadkiej ma niewielki zasięg w porównaniu z odległościami międzyatomowymi. W związku z tym oddziaływania 4f - 4f są słabe, o czym świadczą niskie temperatury Neela dla związków typu ziemia rzadka - niemagnetyczny metal przejściowy.

Oddziaływanie 3d - 4f jest silniejsze niż 4f - 4f ale słabsze niż 3d-3d. Dla lekkich atomów ziemi rzadkiej obserwuje się ferromagnetyczne sprzężenie momentów magnetycznych 3d i 4f, a dla ciężkich atomów ziem rzadkich momenty magnetyczne 3d i 4f sprzęgają się antyferromagnetycznie [16].

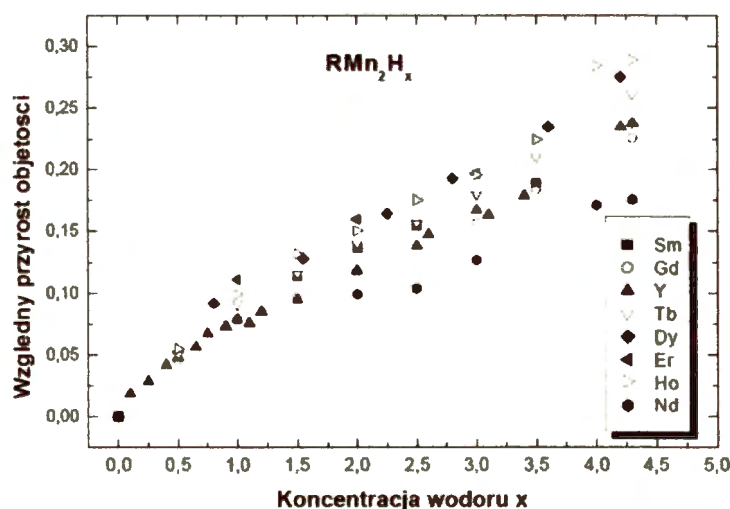
1.2.3. Absorpcja wodoru w fazach Lavesa typu RT_2 .

Wprowadzenie wodoru do metalu może odbywać się na drodze elektrochemicznej lub przez bezpośrednią reakcję metalu z gazowym wodorem w ustalonych warunkach ciśnienia i temperatury. Absorpcja wodoru zachodzi w procesie dwuetapowym. Na początku molekula wodoru adsorbuje się na powierzchni metalu, a następnie w wyniku oddziaływania z potencjałem powierzchniowym wiązanie między atomami wodoru ulega rozerwaniu i pojedyncze atomy dysocjują oddając elektron do pasma przewodnictwa metalu, a jony wodoru (protony) zaczynają dyfundować pomiędzy atomami metalu. Absorpcja wodoru powoduje ekspansję sieci krystalicznej niekiedy nawet do 30%. Fazy Lavesa typu RT_2 , a w szczególności RMn_2 łatwo pochłaniają znaczne ilości wodoru [13]. Gdy stężenie wodoru nie przekracza 3.5 at./f.u atomy wodoru lokują się głównie w luce międzywęzłowej typu R_2T_2 . Przy dalszym wzroście stężenia wodoru zajęta zostaje luka RMn_3 [14]. Proces absorpcji wodoru jest jednak ograniczony dwoma kryteriami [14]. Pierwsze to kryterium Switendick'a [17] zakładające, że atomy wodoru nie mogą zbliżyć się do siebie na odległość mniejszą niż 2.1 Å, co oznacza, że nie mogą zajmować sąsiednich pozycji międzywęzłowych typu R_2Mn_2 . Drugim kryterium opisującym sposób obsadzania pozycji międzywęzłowych przez wodór jest kryterium Westlake'a [18], które oparte jest na najprostszym modelu sztywnych kul. Mówi ono, że atom wodoru może zmieścić się w luce międzywęzłowej o promieniu nie mniejszym niż 0.37 Å (należy również nadmienić, iż atomy wodoru nie muszą lokować się w środku wyżej opisanych luk tetraedrycznych; zostało to potwierdzone w artykule [3]). Kryterium Switendick'a, potwierdzone w pomiarach neutronowych [19,20], w znacznym stopniu decyduje o maksymalnej zawartości zaabsorbowanego wodoru. Na podstawie tego kryterium Shoemaker [21] oszacował, że maksymalne stężenie wodoru w fazach Lavesa typu RT_2 wynosi 6 at.H/f.u. Maksymalna zawartość wodoru, jaką uzyskiwano w fazach Lavesa typu RT_2 (R = Er, Y; T = Fe, Mn) do 2004 roku nie przekraczała jednak wartości 4.5 at.H/f.u. [7,22,23]. Zastosowanie ciśnień wodoru rzędu 1 GPa doprowadziło do otrzymania szeregu nowych wodorków na osnowie faz Lavesa, m.in. ortorombowych wodorków YFe_2H_5

i ErFe_2H_5 [7]. Pierwszym zsyntetyzowanym wodorkiem typu RMn_2H_x (gdzie $x > 5$) był YMn_2H_6 , otrzymany z fazy regularnej C15 YMn_2 [6,7]. Wodorek YMn_2H_6 w przeciwieństwie do międzywęzłowych wodorków YMn_2H_x (gdzie $x < 5$) jest wodorkiem kompleksowym, o strukturze regularnej (grupa przestrzenna $Fm\bar{3}m$), który nie powstał w wyniku prostej ekspansji sieci, lecz przez całkowitą jej rekonstrukcję. W tej nowej strukturze atom Mn w pozycji 4a (Mn1) otoczony jest przez 6 atomów wodoru (deuteru), podczas gdy atomy Y wraz z pozostałymi atomami Mn zajmują statystycznie pozycję 8c. Dla wodorków RMn_2H_x ($x < 5$), przyrost objętości w temperaturze pokojowej nie jest liniową zależnością stężenia wodoru (rysunek 5). Niezależnie od rodzaju związku obserwuje się szybki wzrost objętości dla małych stężeń wodoru, a następnie wzrost o charakterze parabolicznym. Takie zachowanie może być wyjaśnione poprzez zależność pomiędzy przyrostem objętości i ściśliwością, zaproponowaną przez Hiratę [24]:

$$\frac{V}{V_0} = \left((K_0 + K'x) / K_0 \right)^{\frac{1}{K'}}$$

gdzie, K_0 to moduł ściśliwości objętościowej dla czystego materiału ($x = 0$), a K' jest pierwszą pochodną modułu ściśliwości względem x . Wyrażenie to dobrze opisuje zależność eksperymentalną. W zakresie małych stężeń ($x \leq 1$) przyrost objętości w niewielkim stopniu zależy od rodzaju R ale przy stężeniach wyższych ($x \approx 4.5$), kiedy obsadzone są luki RMn_3 przyrost ten jest większy dla cięższych pierwiastków ziem rzadkich i osiąga najwyższą wartość dla HoMn_2H_x .

Rysunek 5. Zależność względnego przyrostu objętości od stężenia wodoru (x) w wybranych wodorkach RMn_2H_x ($R = \text{Sm, Gd, Y, Tb, Dy, Er, Ho, Nd}$) [1,24].

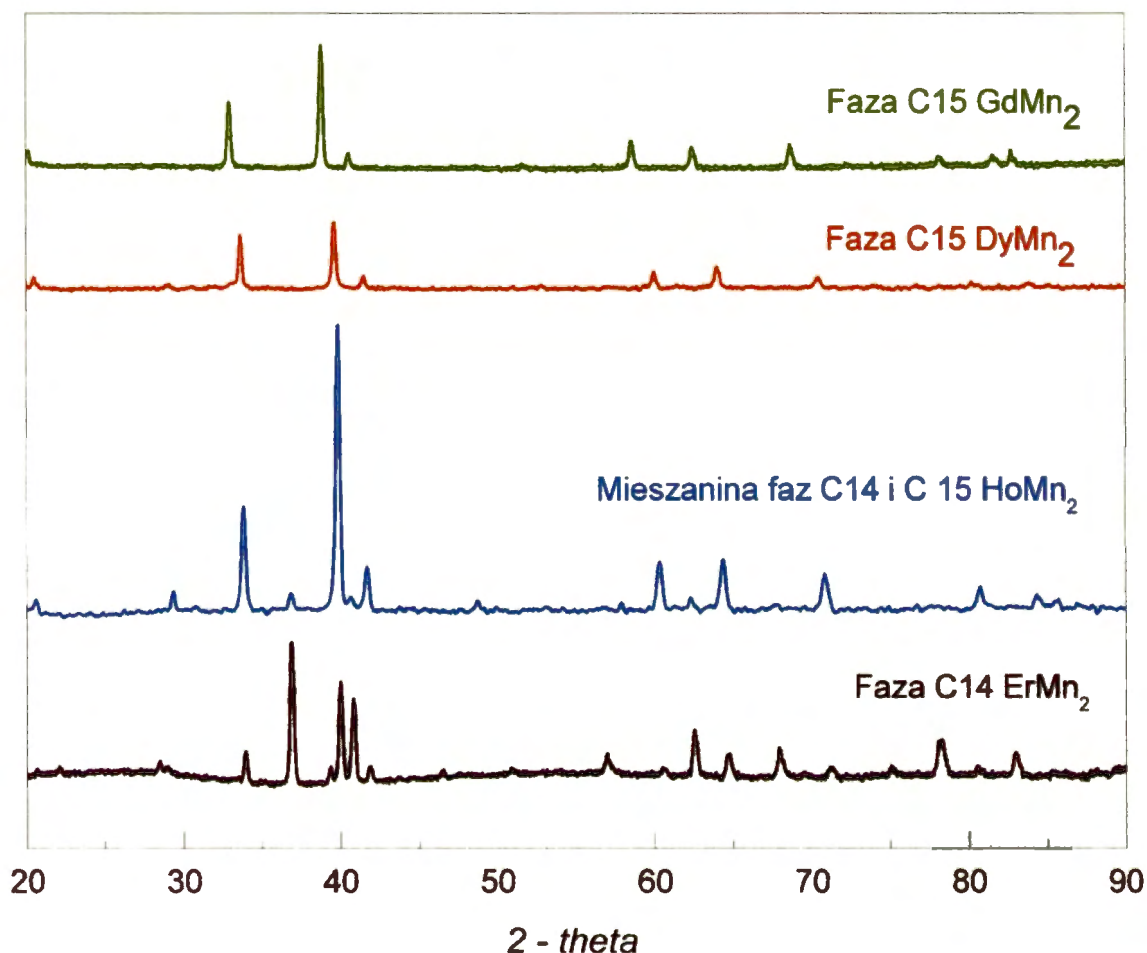
1.3. Fazy Lavesa typu RMn_2 (R = Er, Dy, Ho, Gd).

1.3.1. Właściwości strukturalne układów RMn_2 .

Fazy Lavesa typu RMn_2 , zależnie od procesu wytwarzania, mogą krystalizować w strukturze C14 (rysunek 2) lub C15 (rysunek 3). Struktura C15 to regularna struktura kubiczna centrowana powierzchniowo. Jej komórka elementarna jest zbudowana z 24 atomów (16 atomów Mn i 8 atomów R) czyli 8 moli związku. Mangan zajmuje pozycję 16d, a ziemia rzadka pozycję 8a. Mn w tej strukturze otoczony jest w odległości $a\sqrt{2}/4$ przez 6 atomów Mn i w odległości $a\sqrt{11}/8$ przez 6 atomów R (a – parametr sieciowy). Atom R otoczony jest w odległości $a\sqrt{11}/8$ przez 12 atomów Mn i w odległości $a\sqrt{3}/4$ przez 4 atomy ziemi rzadkiej [25]. Zarówno w strukturze C14 jak i C15 wyróżniamy analogiczne luki międzywęzłowe. Są to trzy rodzaje luk tetraedrycznych, R_2Mn_2 (96g), RMn_3 (32e) oraz Mn_4 (8b), w których może lokować się wodór. W pracy Ivey'a stwierdzono, że luka Mn_4 może być obsadzana tylko w szczególnych warunkach [14]. Struktura C14 to układ heksagonalny z grupą przestrzenną $P6_3/mmc$. Jej komórka elementarna zawiera 4 atomy ziemi rzadkiej (pozycja 4f) i 8 atomów manganu. Dwa Mn zajmują pozycję 2a, a sześć pozostałych pozycję 6h. Atomy manganu tworzą czworościany, pomiędzy którymi znajdują się atomy R. W tabeli nr 1 przedstawiono notację Wyckoff'a oraz liczbę luk międzywęzłowych w komórkach typu C14 oraz C15. Na rysunku 6 przedstawione są widma dyfrakcyjne dla opisywanych faz RMn_2 o strukturze regularnej C15, heksagonalnej C14 i mieszanej C14+C15.

Rodzaj luki	H/f.u.	Rodzaj struktury	
		C15	C14
R_2Mn_2	12	96g	24l, 12k, 6h ₁ , 6h ₂
RMn_3	4	32e	12k, 4f
Mn_4	1	8a	4e

Tabela 1. Notacje wg Wyckoff'a oraz opis luk międzywęzłowych dla komórek C15 i C14 [14].

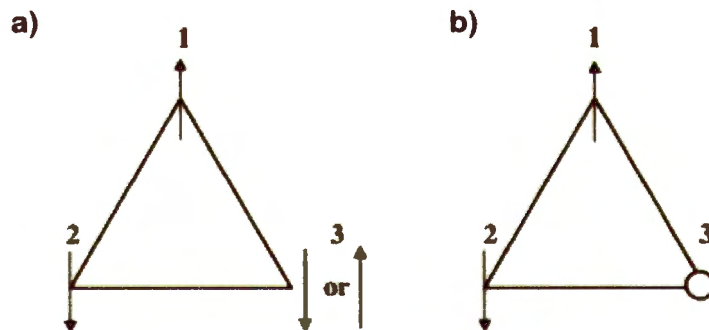
Rysunek 6. Widma dyfrakcyjne dla faz RMn_2 ($\text{R} = \text{Er}, \text{Dy}, \text{Ho}, \text{Gd}$).

1.3.2. Właściwości magnetyczne układów RMn_2 .

Struktura magnetyczna układów RMn_2 jest bardzo złożona. Właściwości magnetyczne Mn uzależnione są od odległości Mn - Mn w sieci krystalicznej, natomiast momenty magnetyczne ziemi rzadkiej są zlokalizowane na samych atomach. Odległość między atomami manganu związana jest z parametrem sieciowym a w przypadku struktury C15 oraz z zastępczym parametrem $a^* = (\sqrt{3}ca^2)^{1/3}$ dla struktury C14 (gdzie parametry a i c są parametrami komórki heksagonalnej). Istnieje krytyczna odległość $d_{cr} = 2.66 \text{ \AA}$, powiązana z wielkością parametru sieciowego, wynoszącego zarówno dla struktury regularnej jak i dla heksagonalnej $a_{cr} = 7.54 \text{ \AA}$ [26]. Gdy odległość Mn-Mn jest mniejsza niż d_{cr} moment

magnetyczny manganu μ_{Mn} zanika, ponieważ nie jest spełnione kryterium Andersona dla wytworzenia momentów magnetycznych [27]. Powyżej wielkości d_{cr} moment magnetyczny atomów manganu jest większy niż $2 \mu_B$ i wzrasta liniowo wraz ze wzrostem a lub a^* . Odległość krytyczna d_{cr} została wyznaczona eksperymentalnie [28]. Szereg interesujących właściwości związków RMn_2 wynika stąd, że są one układami wykazującymi efekt frustracji oddziaływań, co przedstawione jest schematycznie na rysunku 7, a rozumiane jest w następujący sposób:

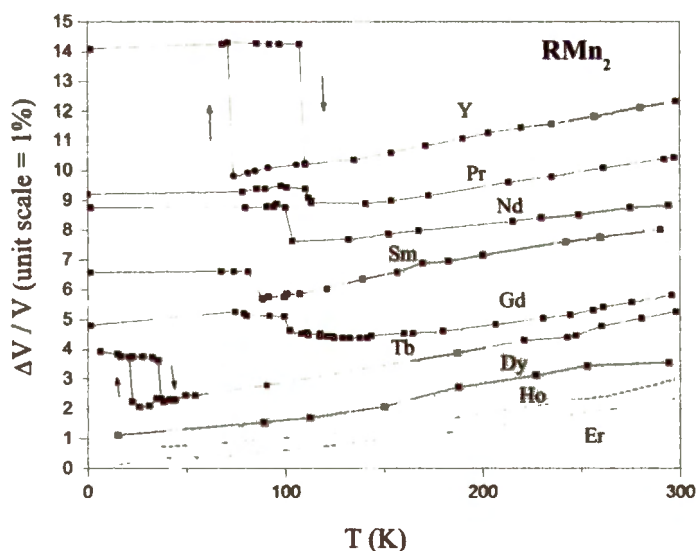
w określonych warunkach (np. przy obniżaniu temperatury) układ, w którym występują spiny dąży do obniżenia swojej energii na drodze uporządkowania np. antyferromagnetycznego. Jest to możliwe dla sytuacji pokazanej na rysunku (b), gdzie układ jest stabilny. Inaczej wygląda sytuacja na rysunku (a), gdzie spośród trzech spinów tylko dwa mogą jednocześnie ustawić się antyrównolegle. Taka sytuacja określana jest jako geometryczna frustracja magnetyczna (geometric magnetic frustration), która może prowadzić do szczególnych właściwości magnetycznych.

Rysunek 7. Trzy magnetyczne atomy na trójkątnej sieci ; $\circ$ stan niemagnetyczny[27].

Frustracja momentu na atomie 3 może być wyeliminowana przez uzyskanie trwałego momentu magnetycznego. Jest to powodem, który wpływa na tworzenie niejednorodnych magnetycznie faz w związkach typu RMn_2 [29]. Jednak trudno stwierdzić jednoznacznie czy Mn w swoim niemagnetycznym stanie ma $\mu_{Mn} = 0$ czy też jego spiny fluktuują pomiędzy orientacją góra i dół przyjmując wartość zero w wyniku uśrednienia tych fluktuacji. W większości związków, w których odległość Mn-Mn przekracza wartość krytyczną d_{cr} podsieć krystalograficzna ulega dystorsji wraz z początkiem porządkowania magnetycznego redukując przy tym frustrację [30].

Dla układów RMn_2 rozróżniamy dwa magnetyczne podukłady [13]. Mogą być tworzone poprzez zlokalizowane elektrony 4f atomu R oraz przez swobodne elektrony 3d manganu. Pomiary rozszerzalności termicznej w funkcji temperatury wykazały przejście fazowe drugiego rzędu dla ErMn_2 , HoMn_2 i DyMn_2 . Wiąże się to z porządkowaniem podsieci ziemi rzadkiej w niskiej temperaturze, przy czym atomy manganu nie posiadają momentu magnetycznego [31, 32, 33, 34]. Z kolei TbMn_2 , GdMn_2 , SmMn_2 , PrMn_2 i YMn_2 wykazują przejście fazowe rzędu pierwszego [35,36]. YMn_2 jest antyferromagnetykiem z $\mu_{Mn} \approx 2,7\mu_B$ poniżej temperatury Neela (T_N) = 100 K [37]. Przemiana fazowa zachodząca przy 100 K jest przemianą pierwszego rodzaju, a towarzyszy jej zmiana objętości rzędu 5% oraz porządkowanie magnetyczne (rysunek 8). Związana jest ona z częściowym obniżeniem momentów magnetycznych na manganie w T_N . Magnetyzm związków RMn_2 zależy od odległości między atomami manganu w sieci [38,39]. Dla DyMn_2 oraz HoMn_2 , gdzie odległość krytyczna jest osiągnięta, bądź przekroczona, tylko 25% atomów manganu osiąga moment magnetyczny w związku z silną polaryzacją układu ze strony pozostałych magnetycznych atomów [40].

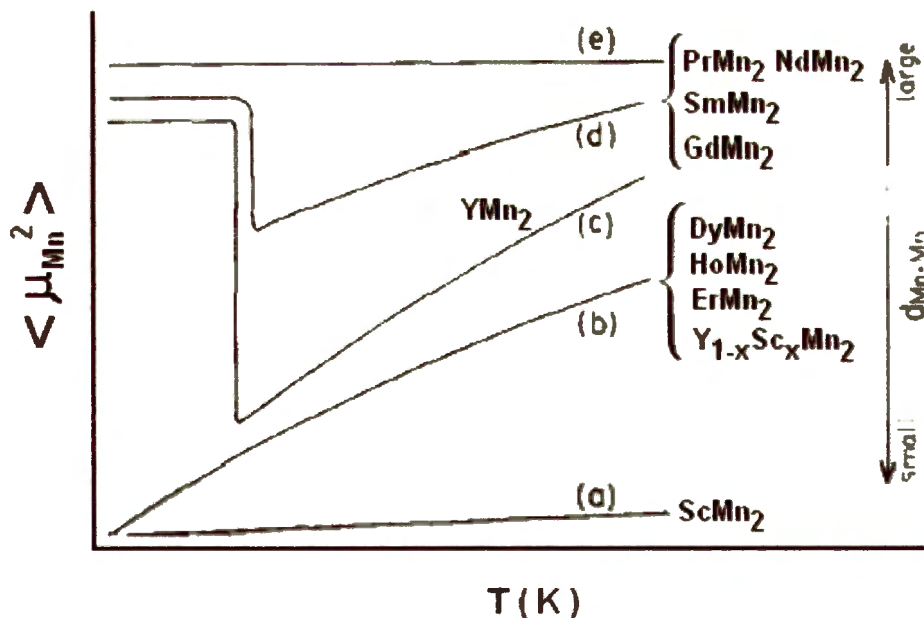
Rysunek 8. Zależność ekspansji sieci od temperatury dla faz Lavesa RMn_2 ($R = \text{Y}, \text{Pr}, \text{Nd}, \text{Sm}, \text{Gd}, \text{Tb}, \text{Dy}, \text{Ho}, \text{Er}$) [34].

Skokowe zmiany objętości komórki elementarnej dla układów RMn_2 ($R = \text{Y}, \text{Gd}, \text{Pr}, \text{Nd}, \text{Sm}, \text{Tb}$) są spowodowane przejściem fazowym pierwszego rodzaju pomiędzy stanem magnetycznym i niemagnetycznym.

W temperaturach poniżej 100 K GdMn_2 jest ferrimagnetykiem. Przy 40 K zachodzi w nim przejście fazowe drugiego rodzaju. Związane jest ono z porządkowaniem podsieci ziemi rzadkiej. Moment magnetyczny na atomie gadolinu mierzony w temperaturze 4.2 K i w polu magnetycznym rzędu 30 T wynosi około $5 \mu_B$. Dla tego związku moment magnetyczny na Mn szacuje się na 1.5 do $2 \mu_B$ [34].

W pracy Wady [39] opisana jest zależność kwadratu momentu magnetycznego od temperatury (rysunek 9) dla szeregu faz Lavesa zawierających mangan. Wraz ze zmianą odległości Mn-Mn obserwuje się zmianę właściwości magnetycznych związków RMn_2 . Na wykresie oznaczono grupy związków o różnych właściwościach magnetycznych:

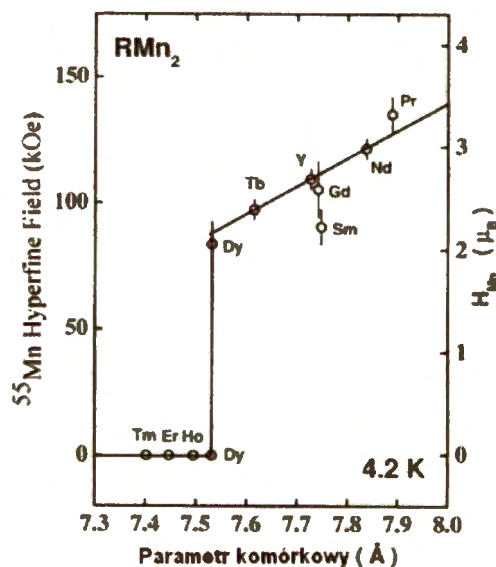
- paramagnetyki Pauliego
- stan antyferromagnetyczny lub blisko ferromagnetyczny
- układy typu inwaru (YMn_2)
- układy typu inwaru (PrMn_2 , NdMn_2 , GdMn_2)
- układy ze zlokalizowanym momentem magnetycznym.

Rysunek 9. Zależność $\langle \mu_{\text{Mn}}^2 \rangle$ od temperatury dla faz RMn_2 [39].

Stosując technikę NMR Yoshimura [41] wyznaczył momenty magnetyczne na atomach manganu w związkach typu RMn_2 . Przeprowadzone przez niego badania potwierdziły nieciągłość właściwości przy parametrze sieciowym $a \approx 7.55 \text{ \AA}$ i odpowiadającej jemu odległości krytycznej $d_{cr} \approx 2.67 \text{ \AA}$ (rysunek 10).

Rysunek 10. Zmiana momentu magnetycznego i pola nadsubtelnego na jądrami ^{55}Mn w związkach RMn_2 w funkcji długości parametru sieciowego [41].

W tabeli nr 2 zestawione są wyniki pomiarów magnetycznych dla omawianych w tym rozdziale faz Lavesa typu RMn_2 .

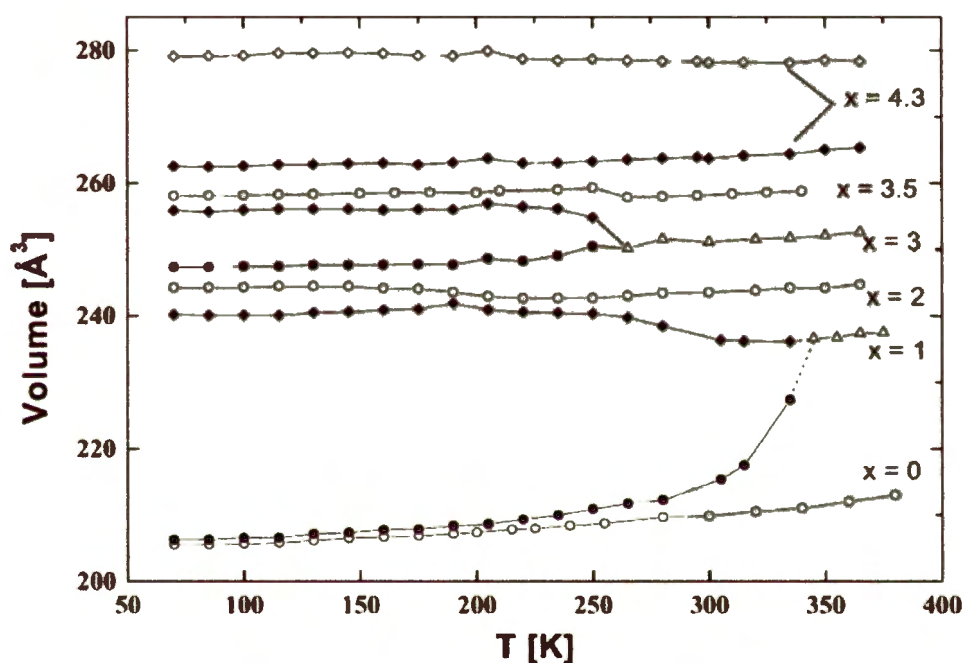
Związek	μ_S ($\mu_B/\text{f.u.}$) 4.2 K	μ_{eff} ($\mu_B/\text{f.u.}$)	T_C (K)	θ_P (K)
ErMn_2	8.8	9.5	15	10
DyMn_2	8.9	11.2	35	36
HoMn_2 (regularny)	6.4	9.7	26	27
HoMn_2 (heksagonalny)	9.7	10.9	28	25
GdMn_2	3.9	8.5	110	60

Tabela 2. Wyniki pomiarów magnetycznych dla związków RMn_2 ($R = \text{Er, Dy, Ho, Gd}$) [42,43].

1.4. Właściwości strukturalne i magnetyczne wodorków RMn_2H_x .

1.4.1. ErMn_2H_x .

Na rysunku 11 przedstawione są temperaturowe zależności objętości komórek elementarnych dla wodorków ErMn_2H_x o różnej koncentracji wodoru. Powyżej temperatury 345 K wodorki, dla których $x < 4,3$ występują jako jednorodna faza heksagonalna [5].

Rysunek 11. Temperaturowa zależność objętości komórki dla wodorków ErMn_2H_x ($0 \leq x \leq 4.3$) [5, 47].

Przy obniżaniu temperatury wodorki ErMn_2H_1 i ErMn_2H_3 dzielą się na dwie fazy heksagonalne o mniejszej i o większej zawartości wodoru. Wodorki ErMn_2H_2 i $\text{ErMn}_2\text{H}_{3.5}$ są jednofazowe w całym przedziale ale w określonych temperaturach sieć ich ulega dystorsji. Jednofazowy charakter zachowują także wodorki ErMn_2H_4 i $\text{ErMn}_2\text{H}_{4.6}$ [44] ale wodorek o składzie pośrednim ($\text{ErMn}_2\text{H}_{4.3}$) w całym zakresie temperatur występuje w postaci dwóch faz heksagonalnych.

ErMn_2H_1 przy około 345 K ulega rozpadowi na dwie fazy heksagonalne. Pierwszą z nich jest faza β_0 zbliżona do czystego ErMn_2 z zawartością wodoru $x = 0.01$ drugą fazą β_r zbliżona do czystego ErMn_2H_2 . Segregacja ta ma charakter rozpadu spinodalnego (jest ona

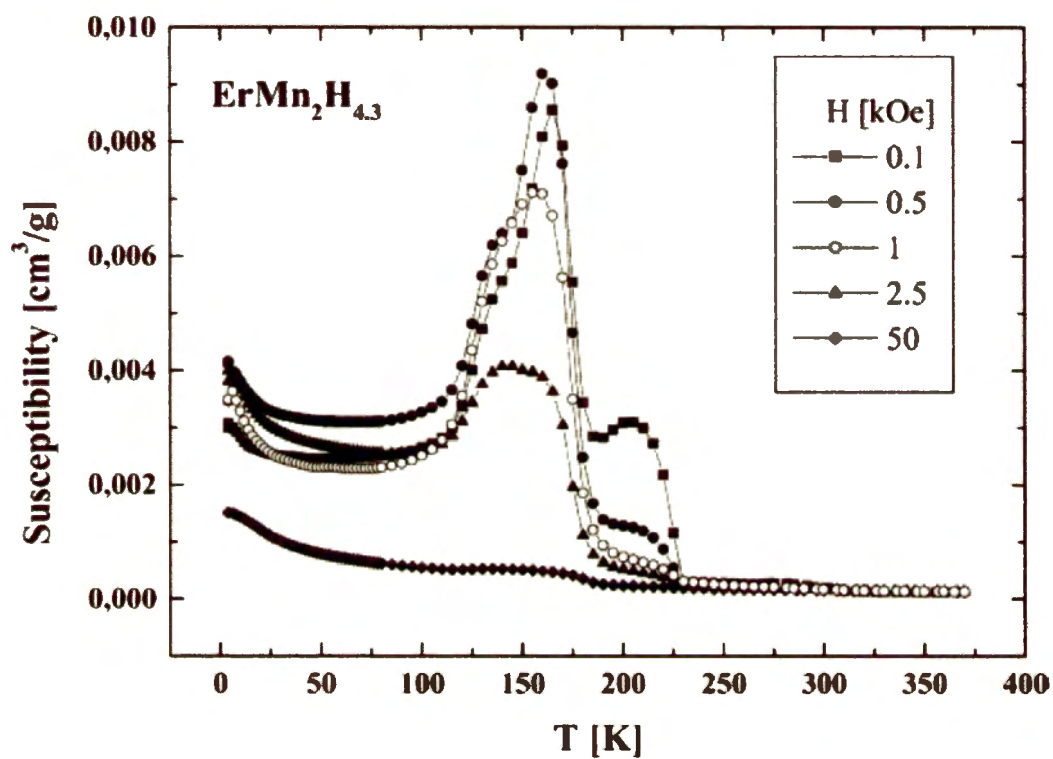
analogiczna do tego, który obserwowano w $TbMn_2H_x$ i $GdMn_2H_x$ [4,5]). Dla wodorku $ErMn_2H_2$ pomiary rentgenowskie wykazały jedynie pojawienie się dystorsji trójskośnej (grupa przestrzenna $P1$) w okolicy 210 K. Dystorsja jest niewielka; różnica parametrów sieciowych jest rzędu 0.02 Å, różnica kątów β i α wynosi $\sim 0.6^\circ$, a zmiana kąta γ nie przekracza 0.07° .

$ErMn_2H_3$ ulega rozpadowi na dwie fazy heksagonalne $ErMn_2H_{2.53}$ i $ErMn_2H_{3.41}$. Faza $ErMn_2H_{3.41}$ ma objętość zbliżoną do $ErMn_2H_{3.5}$. Początek rozpadu spinodalnego w 260 K zachodzi równocześnie ze wzrostem objętości dla $ErMn_2H_{3.5}$. Zachodząca w tej temperaturze dystorsja $ErMn_2H_{3.5}$ zmienia grupę przestrzenną tego wodorku na $P2_1/m$.

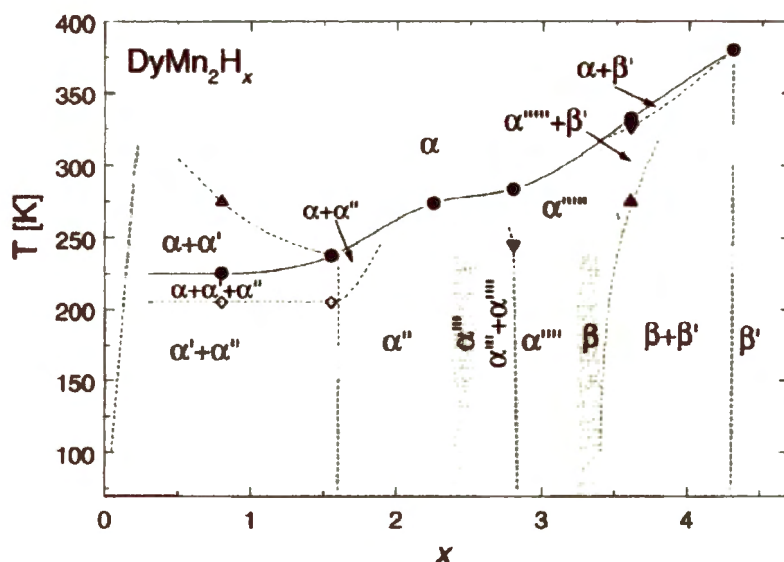
$ErMn_2H_{4.3}$ składa się z dwóch faz heksagonalnych o zawartości wodoru $x = 3.9$ i $x = 4.8$ w całym zakresie temperatur. Nawet dłuższe wygrzewanie próbki nie jest w stanie doprowadzić do jej ujednorodnienia.

Absorpcja wodoru powoduje zmiany właściwości magnetycznych $ErMn_2$. Analiza wyników pomiarów magnetycznych w zależności od temperatury i pola magnetycznego wskazuje na ukośne lub współliniowe uporządkowanie antyferromagnetyczne w układach $ErMn_2H_x$. Takie ułożenie spinów jest uzależnione od oddziaływania momentów magnetycznych erbu i manganu [45]. Niska magnetyzacja może wskazywać na ferrimagnetyczne ukośne ułożenie spinów w $ErMn_2H_x$, a jej temperaturowa zależność jest interpretowana przez uwzględnienie różnych oddziaływań pomiędzy podsieciami erbu i manganu. Najbardziej współliniowa struktura antyferromagnetyczna może występować dla $x = 2$. Jednak dla $2 < x < 4.3$ magnetyzacja nie osiąga stanu nasycenia, przynajmniej w polu magnetycznym 55 kOe. Wskazuje to na istnienie silnego sprzężenia o charakterze antyferromagnetycznym. Moment magnetyczny mierzony w polu $H=100$ Oe dla $ErMn_2H_{3.5}$ wykazuje anomalię przy 260 K a więc w okolicy temperatury, w której pojawia się dystorsja strukturalna (rysunek 11). Dla $ErMn_2H_{4.3}$ porządkowanie magnetyczne dla fazy o wyższym stężeniu wodoru zachodzi prawdopodobnie już powyżej 380 K. $ErMn_2H_{4.3}$ składa się z dwóch faz heksagonalnych $ErMn_2H_{3.9}$ i $ErMn_2H_{4.8}$. Skomplikowany charakter właściwości magnetycznych tego wodorku ilustrują zależności podatności magnetycznych od temperatury dla różnych wartości przyłożonego pola magnetycznego, przedstawione na rysunku 12. W przedziale 50-100 K podatność magnetyczna prawie nie zależy od temperatury. Anomalie pojawiają się w wyższych temperaturach. W temperaturach 150 – 160 K obserwuje się maksimum podatności magnetycznej, po którym około 180 K następuje jej gwałtowny spadek. Dalszy ostry spadek podatności pojawia się przy 225 K. Niestety, szczegółowa interpretacja takiego

przebiegu podatności magnetycznej nie była możliwa z uwagi na wielofazowy charakter wodorku o tym składzie [5].

Rysunek 12. Podatności magnetycznej w funkcji temperatury i pola magnetycznego dla $\text{ErMn}_2\text{H}_{4.3}$ [5].

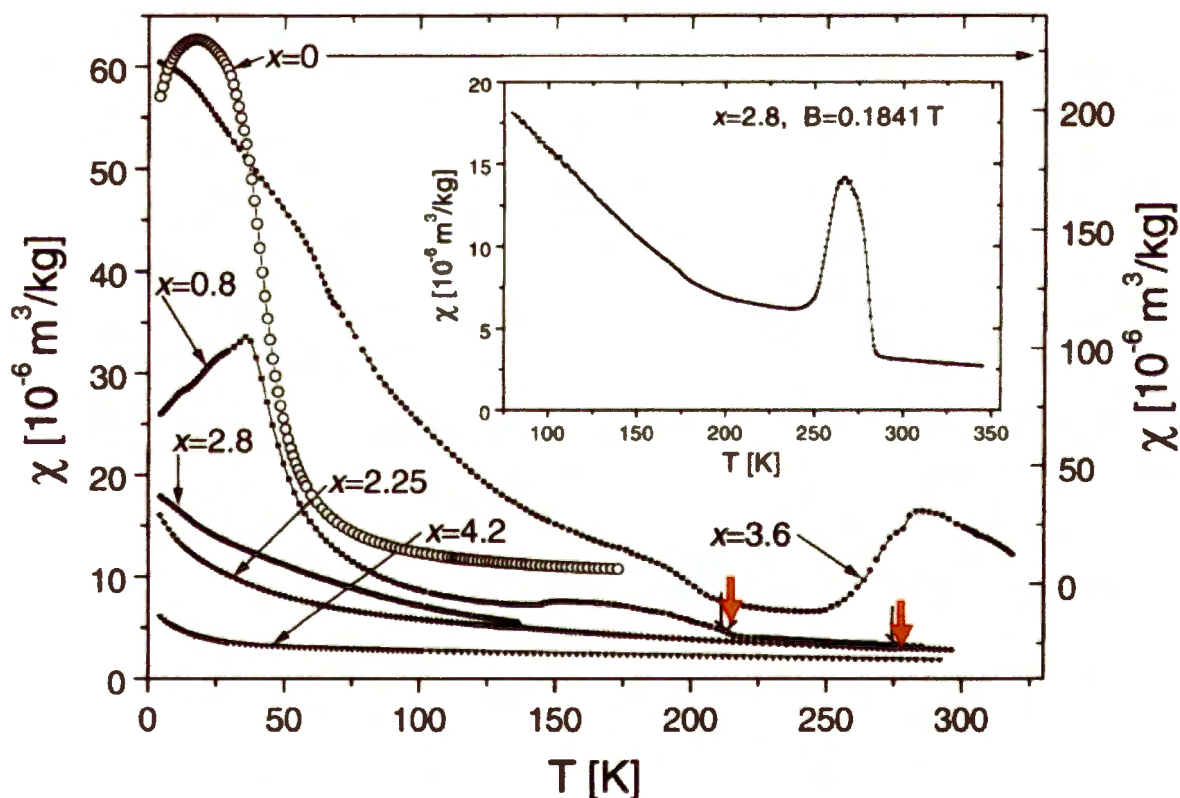
1.4.2. DyMn_2H_x .Rysunek 13. Diagram fazowy dla wodorków w układzie $\text{DyMn}_2 - \text{H}_2$ [3, 46].

Na podstawie badań strukturalnych dla wodorków DyMn_2H_x , gdzie $x = 0.8, 1.55, 2.25, 2.8, 3.6$ i 4.2 sporządzono diagram fazowy (rysunek 13) [3]. Fazy regularne z symetrią $C15$ oznaczono jako α , natomiast przez β określono fazy o strukturze romboedrycznej. Fazy, dla których obszary stabilności nie są ściśle określone oznaczono dwoma szarymi paskami. W zakresie temperatur powyżej temperatury pokojowej, a dla $x > 3$ w zakresie powyżej 350 K występuje regularna faza α . Pierwszy stabilny wodorek w zakresie temperatur 77 – 200 K to faza α'' - $\text{DyMn}_2\text{H}_{1.6}$. W zakresie stężeń $1.6 < x < 3.0$ stwierdzono występowanie trzech różnych faz: α'' , α''' i α'''' ale zakresy ich występowania nie zostały ściśle określone [3]. Wodorek $\text{DyMn}_2\text{H}_{2.25}$ zachowuje strukturę regularną aż do 70 K. W okolicy 275 K następuje skokowy spadek parametru sieciowego, któremu towarzyszy początek porządkowania magnetycznego. Strukturę regularną ma również wodorek $\text{DyMn}_2\text{H}_{2.8}$ ale poniżej 250 K następuje wytrącenie się drugiej fazy (α''') prawdopodobnie także regularnej ale o mniejszym parametrze. W zakresie niskich temperatur i w zakresie $2.25 < x < 2.8$ faza α''' występuje samodzielnie. Wodorek $\text{DyMn}_2\text{H}_{3.6}$ wykazuje metastabilność w okolicy temperatury pokojowej. Bezpośrednio po syntezie miał on postać jednofazowej struktury kubicznej. Schłodzenie do 70 K prowadziło do powstania mieszaniny dwufazowej, która pozostawała trwała podczas ogrzewania do 330 K. Faza mniejszościowa (β') miała symetrię romboedryczną o parametrze sieciowym zbliżonym do

wodorku $\text{DyMn}_2\text{H}_{4.2}$. Faza większościowa (β) posiada strukturę regularną w temperaturze pokojowej ale po schłodzeniu poniżej 280 K przechodzi w strukturę romboedryczną. Widma dyfrakcyjne dla faz β i β' wykazuje taką samą grupę przestrzenną $R\bar{3}m$ [46] z tym, że romboedryczna dystorsja dla fazy β jest wyraźnie mniejsza niż dla fazy β' .

Również $\text{DyMn}_2\text{H}_{4.2}$ krystalizuje w strukturze regularnej w temperaturze powyżej 375 K. W tej temperaturze ulega przejściu fazowemu pierwszego rodzaju do romboedrycznej fazy β' z równoczesnym wzrostem objętości rzędu 1.3%. Faza β' jest trwała do 70 K.

Na rysunku 14 przedstawione są temperaturowe zależności podatności magnetycznych mierzone w polu magnetycznym $H = 0.44$ T dla wodorków DyMn_2H_x ($x = 0, 0.8, 2.25, 2.8, 3.6, 4.2$).

Rysunek 14. Zmiana podatności magnetycznej w funkcji temperatury w polu magnetycznym $H = 0,44$ T dla DyMn_2H_x ($x = 0, 0.8, 2.25, 2.8, 3.6, 4.2$) [3,46].

Temperatury porządkowania magnetycznego dla $x = 0.8$ i 2.25 zostały oznaczone pionowymi strzałkami ($\downarrow$). Porównując zmiany podatności magnetycznej dla DyMn_2 i jego wodorków widać duży wzrost temperatury porządkowania magnetycznego od około 40K

[38] dla DyMn_2 do temperatury powyżej temperatury pokojowej dla $\text{DyMn}_2\text{H}_{3.6}$. Ze względu na to, że w niskich temperaturach $\text{DyMn}_2\text{H}_{0.8}$ rozdziela się na dwie fazy α' i α'' , przejście magnetyczne w 213 K może być powiązane z wytrąceniem magnetycznie uporządkowanej fazy α'' . Ostry wzrost podatności magnetycznej (χ) w temperaturze poniżej 70 K może wynikać z porządkowania magnetycznego zachodzącego w ubogiej w wodór fazie α' .

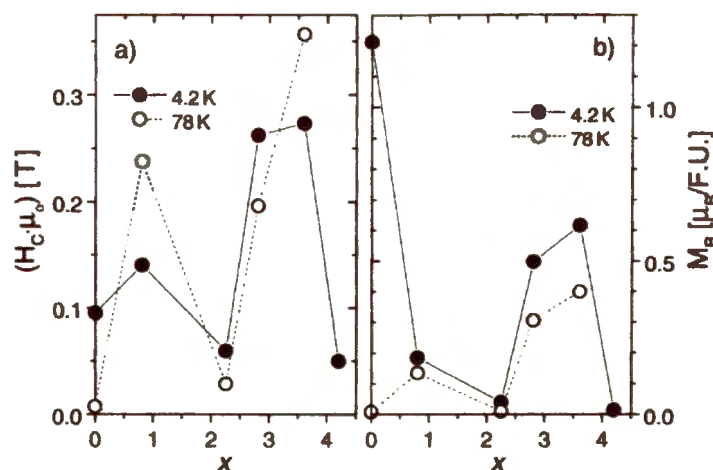
Dla $\text{DyMn}_2\text{H}_{2.25}$ wykryto tylko jedno przejście fazowe występujące przy 274 K związane z niewielkim wzrostem podatności przy 277 K. Takie zachowanie, jeśli wziąć pod uwagę raczej niewielkie wartości χ wskazuje na antyferromagnetyczny charakter fazy α'' .

W temperaturach poniżej 150 K podatność χ wodorku $\text{DyMn}_2\text{H}_{2.8}$ rośnie szybciej aniżeli dla wodorku $\text{DyMn}_2\text{H}_{2.25}$. Pomiary magnetyczne na wadze Cahna wykazują porządkowanie magnetyczne przy 280 K, o którym świadczy skokowy wzrost χ wskazujący na obecność ferromagnetycznych składowych w strukturze magnetycznej tego związku. Ostry spadek wartości χ dla niższych temperatur świadczy o przejściu do struktury antyferromagnetycznej. Wraz z dalszym obniżaniem temperatury stopniowo wzrasta udział składnika ferromagnetycznego.

$\text{DyMn}_2\text{H}_{3.6}$ powyżej temperatury pokojowej ma właściwości ferrimagnetyczne, natomiast poniżej 270 K wykazuje silny spadek podatności magnetycznej świadczący o przemianie magnetycznej zachodzącej w tym związku. Przemiana ta może towarzyszyć przejściu strukturalnemu $\alpha'''''' \rightarrow \beta$, w którym następuje dystorsja romboedryczna. Tym samym faza β miałaby uporządkowanie antyferromagnetyczne silniejsze niż faza α'''''' . Anomalia w okolicy 202 K i dalszy przebieg podatności poniżej tej temperatury wskazują na rosnący udział porządkowania ferrimagnetycznego.

Spośród wszystkich tu omawianych wodorków $\text{DyMn}_2\text{H}_{4.2}$ w przedziale temperatur 300 – ~0 K posiada najniższe wartości χ co świadczy o paramagnetycznym lub antyferromagnetycznym charakterze tego związku.

Pomiary pętli histerezy w polu magnetycznym 5.5 T w temperaturach 4.2 i 78 K wykazały, że tylko w przypadku DyMn_2 w 4.2 K pojawiała się tendencja do osiągnięcia stanu nasycenia magnetycznego. Ekstrapolacja magnetyzacji do nieskończonej dużej wartości pola dawała dla DyMn_2 wynik rzędu $8.5 \mu_B/\text{f.u.}$ Wyznaczone wartości koercji H_C i remanencji M_R w funkcji stężenia wodoru (x) dla wodorków DyMn_2H_x pokazano na rysunku 15.

Rysunek 15. Zależność koercji H_C i remanencji M_R w funkcji stężenia wodoru (x) dla DyMn_2H_x [46].

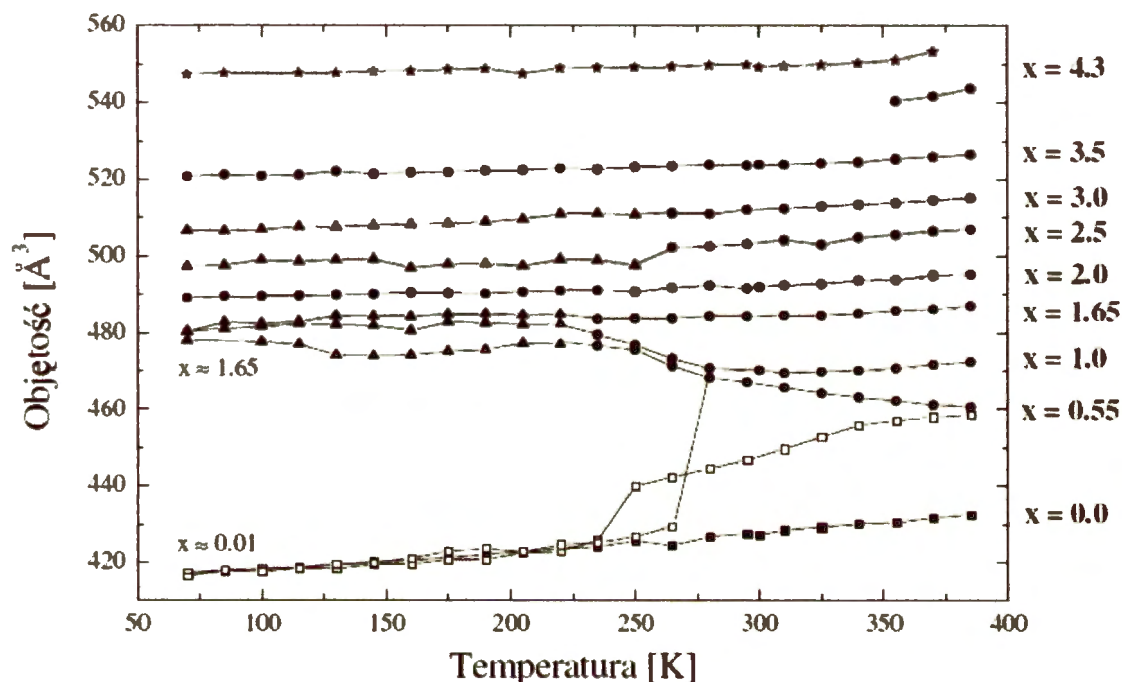
Obydwie zależności wykazują minima dla $x = 2.25$ i $x = 4.2$, co potwierdza antyferromagnetyczne właściwości tych związków. Duże wartości H_C i M_R dla $x = 2.8, 3.6$ w temperaturach 4.2 i 78 K potwierdzają ferrimagnetyczny charakter tych związków.

Szczególnym przypadkiem jest dwufazowy wodorek o składzie $\text{DyMn}_2\text{H}_{0.8}$. Jego niska pozostałość magnetyczna ($M_R = 0.184 \mu_B / \text{f.u.}$) w temperaturze 4,2 K jest zbliżona do wartości $M_r = 0.135 \mu_B / \text{f.u.}$ w 78 K gdzie tylko faza α'' jest uporządkowana magnetycznie, a wkład fazy α' do magnetyzacji całości w 4.2 K jest niewielki. Taki nieoczekiwany wynik świadczyłby o tym, że już niewielka ilość wodoru rozpuszczonego w DyMn_2 (faza α') silnie modyfikuje właściwości magnetyczne materiału powodując przejście od ukośnej struktury ferrimagnetycznej do struktury niemal całkowicie antyferromagnetycznej. Interpretacja taka mogłaby być zweryfikowana przez zbadanie właściwości magnetycznych kilku próbek o składach z zakresu $0 < x < 0,8$. Wartości H_C i M_r wodorku $\text{DyMn}_2\text{H}_{0.8}$ wynikają z właściwości fazy α'' i świadczą o tym, że faza ta nie jest czystym antyferromagnetykiem.

1.4.3. HoMn_2H_x .

Na rysunku 16 przedstawione są zmiany objętości wodorków HoMn_2H_x ($0 < x < 4,3$) w funkcji temperatury [47]. Jak widać, wodorki o małym stężeniu wodoru wykazują tendencję do rozpadu spinodalnego.

Rysunek 16. Zmiana objętości komórki elementarnej wodorków HoMn_2H_x w funkcji temperatury [47].

Wodorek $\text{HoMn}_2\text{H}_{0.55}$ dzieli się na dwie fazy w zakresie od ~ 60 do 400 K. Jedna z tych faz (uboższa w wodór) poniżej 235 K ulega dystorsji strukturalnej do symetrii jednoskośnej. Druga faza natomiast zachowuje regularną strukturę C15. Powyżej 235 K zapoczątkowany zostaje proces tworzenia pośrednich faz regularnych prowadzący do wytworzenia pojedynczej fazy, co dokonuje się już powyżej 400 K. Segregacja faz w $\text{HoMn}_2\text{H}_{0.55}$ w szerokim zakresie temperatur przypomina przypadek ErMn_2H_1 , gdzie obszar dwufazowy rozciąga się powyżej temperatury pokojowej.

Wodorek HoMn_2H_1 w temperaturze pokojowej posiada jedną strukturę regularną C15 trwałą przynajmniej do 380 K. Poniżej 275 K rozdziela się ona na dwie fazy podobnie jak $\text{HoMn}_2\text{H}_{0.55}$. Wodorki $\text{HoMn}_2\text{H}_{1.65}$ i HoMn_2H_2 są układami jednofazowymi w całym zakresie badanych temperatur. Niewielkie anomalie dla HoMn_2H_2 występują przy około 250 i 280 K. Najprawdopodobniej związane są z porządkowaniem magnetycznym układu. Wodorki $\text{HoMn}_2\text{H}_{2.5}$ i HoMn_2H_3 ulegają w niskich temperaturach dystorsji strukturalnej do

układu jednoskośnego o symetrii $C2/c$. Wodorek $\text{HoMn}_2\text{H}_{3.5}$ podobnie do HoMn_2H_2 posiada strukturę regularną w całym zakresie temperatur. Nie wykazuje ona dystorsji pomimo dużego przyrostu parametru sieciowego. $\text{HoMn}_2\text{H}_{4.3}$ krystalizuje w strukturze romboedrycznej $R\bar{3}m$ trwałej w zakresie temperatur od 70 do 350 K. Powyżej 350 K ulega ona transformacji do struktury regularnej $C15$.

Tworzenie struktury romboedrycznej $R\bar{3}m$ jest wynikiem absorpcji dużych ilości wodoru. Przy dużych stężeniach wodoru struktura regularna nie jest w stanie pomieścić dodatkowych ilości wodoru bez reorganizacji sieci. W wyniku absorpcji wodoru zostają obsadzone luki RT3 i dla spełnienia kryterium Switendick'a o minimalnym promieniu sfery, w której znajduje się wodór, atomy tworzące lukę przesuwają się ze swoich położen równowagi. Powoduje to powstanie układu bardziej stabilnego, ale o niższej symetrii [47].

Właściwości magnetyczne wodorków HoMn_2H_x przedstawiono w tabeli nr 3. HoMn_2H_2 i $\text{HoMn}_2\text{H}_{4.3}$ posiadają strukturę antyferromagnetyczną podobnie, jak wodorki GdMn_2 i TbMn_2 o tych samych stężeniach. Wraz ze wzrostem zawartości wodoru w komórce HoMn_2 rosną odległości międzyatomowe i wzrasta temperatura porządkowania magnetycznego. Otrzymane wielkości efektywnego momentu magnetycznego μ_{eff} dla niskich stężeń wodoru są zbliżone do wartości dla jonu Ho^{3+} , która wynosi $10.61 \mu_B$. Redukcja μ_{eff} dla $x = 2.5$ może być związana z antyrównoległym sprzężeniem momentów magnetycznych atomów Mn z momentami magnetycznymi Ho. Wszystkie wodorki nie wykazują nasycenia namagnesowania w zakresie do 60 kOe. Wodorki HoMn_2H_x ($x = 2, 2.5$ i 4.3) wykazują o wiele mniejsze wartości namagnesowania. Związane jest to z silnym antyferromagnetycznym sprzężeniem obserwowanym w strukturach regularnych [4,47,48,49].

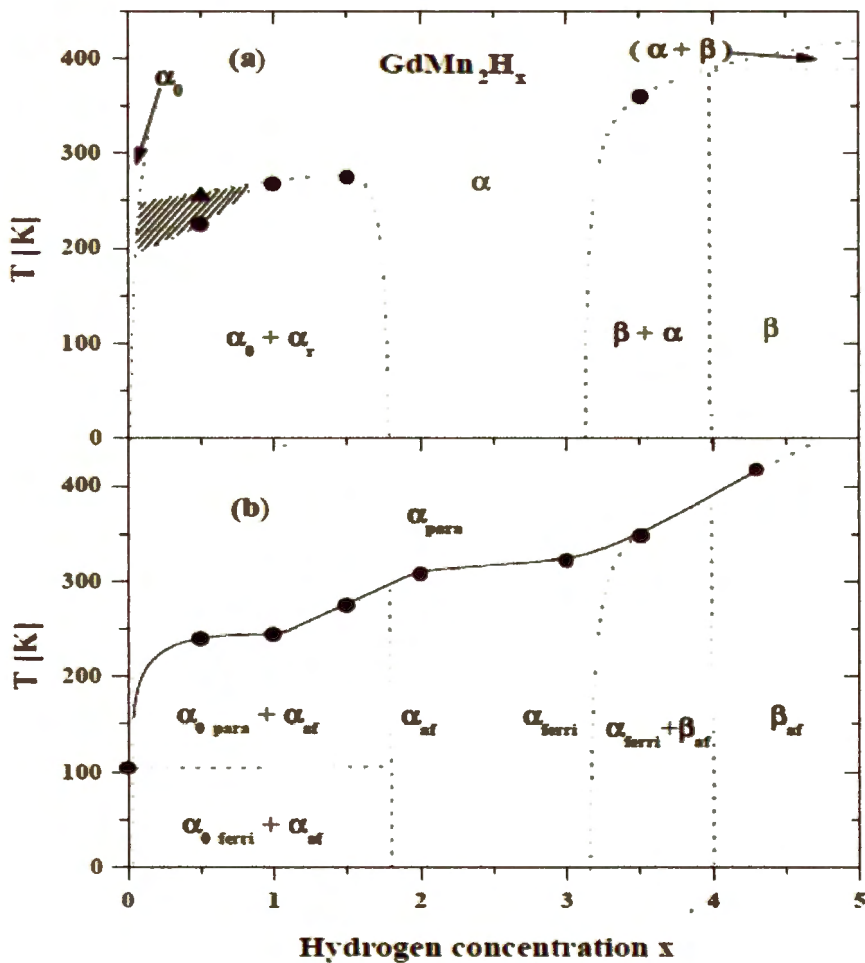
x [H/f.u.]	μ_{eff} [μ_B /f.u.]	θ [K]	$T_{N,C}$ [K]
0	10.9	28	25
1	10.5 ± 0.8	24 ± 16	208 ± 1
1.65	10.1 ± 0.8	27 ± 15	210 ± 1
2.5	8.7 ± 0.7	110 ± 8	276 ± 1
3	—	—	~300
3.5	13.2 ± 1.2	—	>325
4.3	14.5 ± 1.5	—	—

Tabela 3. Właściwości magnetyczne wodorków HoMn_2 [47].

1.4.4. GdMn_2H_x

W pracy Żukrowskiego [4] przedstawiono diagram strukturalny i magnetyczny wodorków GdMn_2H_x dla ($0 \leq x \leq 4.3$) (rysunek 17). Charakterystyczny jest bardzo szeroki obszar (od $x = 0.04$ do $x = 1.75$) dla rozpadu spinodalnego na fazę α_0 z niewielką zawartością wodoru, zbliżoną do czystego GdMn_2 oraz na fazę α_r - $\text{GdMn}_2\text{H}_{1.75}$. Dla $\text{GdMn}_2\text{H}_{0.5}$ w przedziale temperatur 230 – 260 K występują śladowe ilości trzeciej fazy regularnej z pośrednią zawartością wodoru. Powyżej 260 K obserwuje się dwie fazy regularne o zbliżonych parametrach sieciowych.

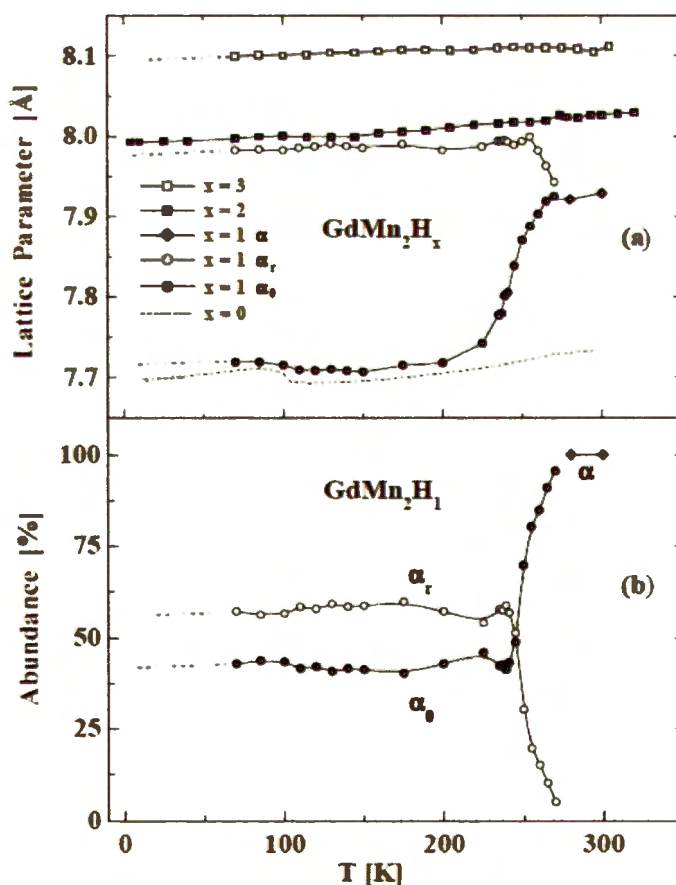
W przedziale stężenia wodoru $1.75 < x < \sim 3.1$ w całym przedziale temperatur występuje faza regularna. W przedziale $\sim 3.1 < x < \sim 4.0$ współistnieją ze sobą faza regularna α i romboedryczna faza β . W przedziale temperatur 300 – 380 K faza romboedryczna β GdMn_2H_x ($x \geq \sim 4.0$) przechodzi w fazę regularną.

Rysunek 17. Diagram fazowy (a) i magnetyczny (b) dla GdMn_2H_x [4].

Z zależności na rysunku 18 widać, że GdMn_2H_2 i GdMn_2H_3 wykazują podobną zależność parametru sieciowego od temperatury. Inaczej jest w przypadku wodorku GdMn_2H_1 , który wykazuje rozpad spinodalny podobnie, jak niektóre wodorki faz Lavesa na osnowie manganu i innych ziem rzadkich [50] oraz YMn_2H_x i TbMn_2H_x [5]. Temperaturowa zależność parametru sieciowego fazy α_0 ubogiej w wodór jest poniżej 200 K taka sama, jak dla czystego GdMn_2 choć parametr sieciowy tej fazy jest nieco większy. Jego nieznaczny wzrost jest obserwowany około $T_N = \sim 100$ K. Powyżej 200 K parametr sieciowy fazy α_0 zaczyna wzrastać ponieważ rośnie stężenie wodoru w tej fazie. Odbywa się to kosztem bogatej w wodór fazy α_r . Zależność składu fazowego od temperatury dla wodorku GdMn_2H_1 przedstawiono na rysunku 18b. W okolicy 240 K widać wyraźny wzrost zawartości fazy α_0 przy jednoczesnym spadku udziału fazy α_r .

Parametr sieciowy fazy α_r (bogatej w wodór) pozostaje początkowo prawie nie zmieniony i zbliżony do parametru sieciowego GdMn_2H_2 . Powyżej 250 K parametry faz α_0 i α_r zbliżają się do siebie i w końcu tworzą tylko jedną fazę o pośredniej wartości parametru sieciowego.

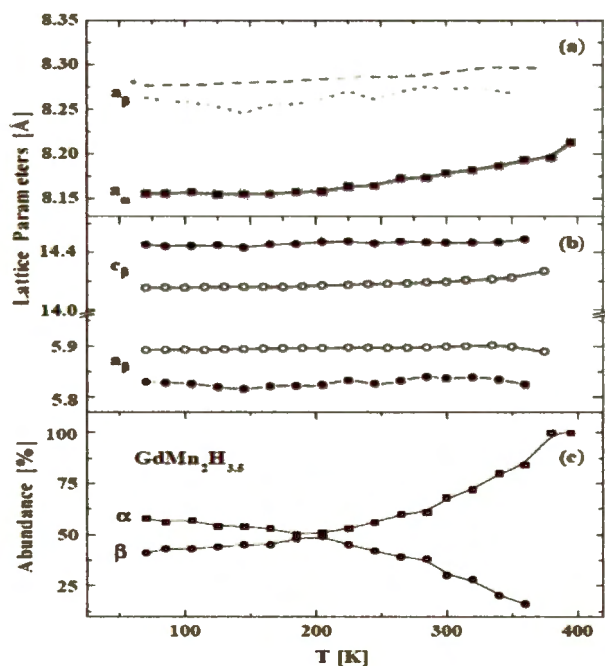

Rysunek 18. Temperaturowa zależność (a) parametru sieciowego dla GdMn_2H_x ($X = 0, 1, 2, 3$), (b) względna zawartość GdMn_2H_1 [4].

GdMn_2H_2 i GdMn_2H_3 zachowują strukturę C15 w przedziale temperatur 70 - 300 K. Zależności parametru sieciowego w funkcji temperatury są prawie liniowe. Pewne niewielkie anomalie pojawiają się w 280 i 295 K.

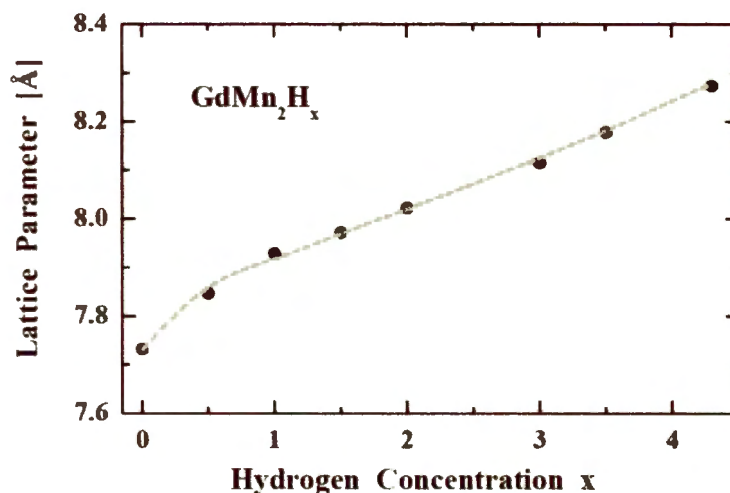
W przypadku $\text{GdMn}_2\text{H}_{3,5}$ współwystępują dwie fazy: regularna C15 i romboedryczna $R\bar{3}m$, podczas gdy składowi $\text{GdMn}_2\text{H}_{4,3}$ odpowiada tylko jedna faza; jest to faza romboedryczna.

Na rysunku 19 pokazano temperaturowe zależności parametru sieciowego i zawartości faz dla składów $\text{GdMn}_2\text{H}_{3,5}$ i $\text{GdMn}_2\text{H}_{4,3}$. Dodatkowo na rysunku 19a i b podano zależności dla fazy romboedrycznej $\text{GdMn}_2\text{H}_{4,3}$. Dla tak dużego stężenia wodoru w strukturze C15, atomy wodoru zajmują nie tylko luki typu R2T2, ale również luki RT3 i T4 o mniejszej objętości. W związku z tym struktura kubiczna zaczyna być strukturą niestabilną i przechodzi w układ o niższej symetrii, ale o większej objętości. Wraz z obniżaniem temperatury maleje parametr sieciowy fazy α . W konsekwencji sprzyja to przejściu w fazę romboedryczną, wobec czego udział tej fazy wzrasta w miarę obniżania temperatury. Poniżej 200 K zawartość fazy romboedrycznej (β) i kubicznej (α) jest zbliżona. $\text{GdMn}_2\text{H}_{4,3}$ jest czystą fazą romboedryczną w przedziale temperatur od 70 do 400 K. Poniżej 300 K parametry sieciowe tej fazy wykazują prawie liniową zależność od temperatury.

Rysunek 19. Temperaturowa zależność (a) parametru sieciowego dla regularnej fazy α w $\text{GdMn}_2\text{H}_{3,5}$ (■) oraz parametru sieci regularnej ($a_{\beta}^* = [(2a_{rh}^2 c_{rh})/(3)^{1/2}]^{1/3}$) równoważnej dla romboedrycznej fazy β $\text{GdMn}_2\text{H}_{3,5}$ (----) i $\text{GdMn}_2\text{H}_{4,3}$ (.....), (b) parametry sieciowe a i c dla romboedrycznej fazy $\text{GdMn}_2\text{H}_{3,5}$ (●) i $\text{GdMn}_2\text{H}_{4,3}$ (○), (c) względna zawartość faz dla składu $\text{GdMn}_2\text{H}_{3,5}$ [4].

Na rysunku 20 przedstawiono zależność parametru sieciowego GdMn_2H_x od stężenia wodoru w temperaturze 300 K. Parametr sieciowy wodorków GdMn_2H_x wzrasta wraz ze wzrostem stężenia wodoru podobnie jak dla wodorków $\text{Y Mn}_2\text{H}_x$ i $\text{Dy Mn}_2\text{H}_x$.

Rysunek 20. Zmiana parametru sieciowego wodorków GdMn_2H_x w funkcji zawartości wodoru [4].

GdMn_2 posiada również ciekawe właściwości magnetyczne, które zmieniają się pod wpływem wprowadzanego wodoru. Przemiany strukturalne do $x < 1.75$ H/f.u. znajdują odzwierciedlenie na magnetycznym diagramie fazowym (rysunek 17b). Temperatura przejścia fazowego odpowiada także temperaturze porządkowania magnetycznego ale jest ona niższa od temperatury Neela dla fazy α_r . W zakresie do $x = 1.75$ faza α_0 jest ferrimagnetyczna podobnie, jak czysty GdMn_2 . Faza α_r jest natomiast prawie całkowicie uporządkowana antyferromagnetycznie. W przedziale $1.75 < x < \sim 3.1$ faza α porządkuje się magnetycznie bez wyraźnego efektu magneto-objętościowego w temperaturze Neela T_N , wzrastającej od ~ 270 do 310 K. W przedziale tym wzrost zawartości wodoru w lukach międzywęzłowych R2T2 i zwiększenie odległości Mn-Mn wpływają na oddziaływanie między momentami magnetycznymi manganu i gadolinu. Prowadzi to do zmian momentów magnetycznych manganu i powstania struktury ferrimagnetycznej. Dla stężenia powyżej 3.1 at H/f.u. w temperaturach 335→370 K pojawia się magnetycznie uporządkowana wodorkowa faza romboedryczna β . Przy $x \sim 4.3$ romboedryczna faza β jest prawie idealnym antyferromagnetykiem, który przy niższym stężeniu wodoru (przedział $3.1 < x < 4.0$) współistnieje z ferrimagnetyczną fazą α . Temperatura porządkowania magnetycznego dla wodorków GdMn_2 leży w przedziale od 275 do 370 K i wzrasta ze wzrostem stężenia wodoru podobnie, jak w przypadku $\text{Y Mn}_2\text{H}_x$

i TbMn_2H_x [5]. Takie właściwości wskazują na to, że temperatura porządkowania magnetycznego jest w głównej mierze zależna od oddziaływań magnetycznych w podsieci manganu. Wzrost odległości Mn-Mn prowadzi do lepszej lokalizacji momentu magnetycznego atomu manganu, a w konsekwencji do silnego wzrostu temperatury porządkowania magnetycznego. Zostało to potwierdzone badaniami NMR [51]. Moment magnetyczny dla Mn w GdMn_2 wynosi $2 \mu_B$, podczas gdy dla GdMn_2H_x ($2 < x < 4$) dochodzi do $\sim 4 \mu_B$. Na podstawie badań neutronograficznych oszacowano, że dla $\text{GdMn}_2\text{D}_{4.1}$ w $T=8.5$ K moment magnetyczny wyniósł $3.35 \mu_B$ dla manganu i $7.57 \mu_B$ dla gadolinu [16]. Porządkowanie magnetyczne w wodorkach GdMn_2H_x ma głównie charakter antyferromagnetyczny. Dlatego ich magnetyzacja w niskich polach nie jest duża. Wprawdzie w niskich temperaturach obserwowany jest wzrost magnetyzacji ale w tych wodorkach osiągany jest moment magnetyczny rzędu zaledwie $3 \mu_B/\text{f.u.}$ w polu magnetycznym 50 kOe. Takie zjawisko tłumaczy się słabym sprzężeniem magnetycznym pomiędzy atomami Gd oraz pomiędzy Gd a Mn. Silne zewnętrzne pole magnetyczne powoduje ukośne ułożenie spinów gadolinu. W wyższych temperaturach magnetyzacja ta zanika, a resztkowy moment magnetyczny rzędu $0.2 \mu_B/\text{f.u.}$ w 300 K pochodzi tylko od momentów magnetycznych manganu. Zmiany magnetyzacji obserwowane przy 50 kOe w zależności od stężenia wodoru w GdMn_2H_x związane są z momentami magnetycznymi manganu, indukowanymi przez wzrost odległości Mn-Mn i oddziaływania wymienne Mn-Gd oraz Mn-Mn.

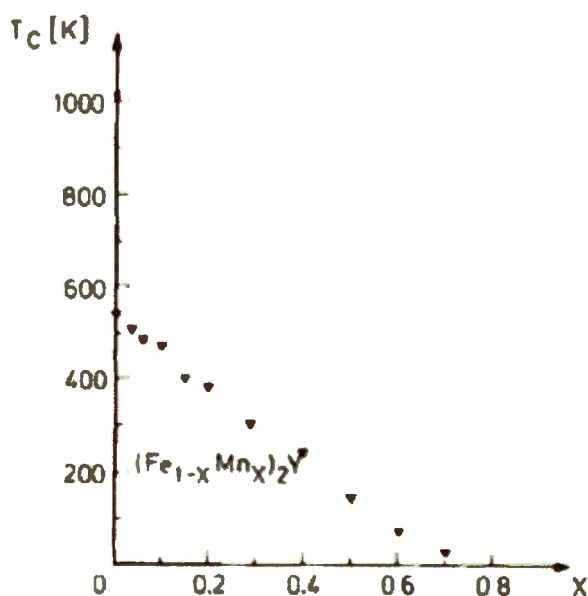
Znaczenie oddziaływań wymiennych Mn-Gd oraz Gd-Gd dla struktury magnetycznej ma związek z ich wpływem na minimum energii swobodnej układu oraz na ewentualne wzajemne ukośne ułożenie spinów. Duże momenty magnetyczne dla GdMn_2 oraz GdMn_2H_3 uzyskane w niskich temperaturach i silnym polu magnetycznym są wynikiem silniejszego oddziaływania Gd - Gd. Małe wartości momentów magnetycznych dla GdMn_2H_2 oraz $\text{GdMn}_2\text{H}_{4.3}$ wynikają z wymiennych oddziaływań Mn-Gd.

1.5. Właściwości magnetyczne i strukturalne pseudobinarych faz Lavesa typu R-Fe-Mn gdzie R = Y, Dy, Er, Ho i Gd oraz ich wodorków.

Pseudobinaryne fazy Lavesa stały się ciekawym obiektem badań [52,53] ze względu na możliwość modyfikacji właściwości magnetycznych i strukturalnych wyjściowego materiału przez dodanie trzeciego składnika.

Bezpośrednie badania neutronograficzne poszczególnych momentów magnetycznych są utrudnione ze względu na duże rozpraszanie jądrowe i silne efekty korelacyjne. W badaniach momentów magnetycznych 3d w pseudobinarych fazach Lavesa stosuje się więc połączenie spektroskopii Mössbauera i pomiarów magnetyzacji.

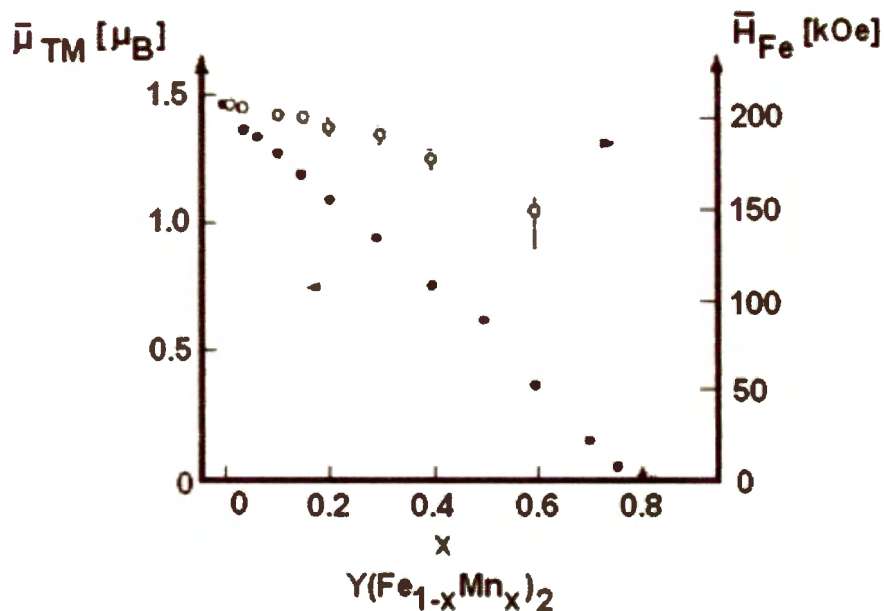
W przypadku pseudobinarych stopów $Y(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ wprowadzenie manganu nie zmienia wyjściowej struktury krystalicznej ale wpływa na własności magnetyczne; ze wzrostem stężenia manganu obserwuje się prawie liniowy spadek temperatury Curie (rysunek 21).

Rysunek 21. Zmiana temperatury Curie w funkcji stężenia Mn dla fazy pseudobinaryjnej $Y(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ [53].

W temperaturze pokojowej zaś YFe_2 jest ferromagnetykiem, który ze względu na niemagnetyczny charakter itru ma moment magnetyczny $1.45 \mu_B$ pochodzący tylko od żelaza [53]; YMn_2 jest paramagnetykiem [54]. Na rysunku 22 przedstawiono zależność zmiany momentu magnetycznego $Y(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ w funkcji stężenia manganu.

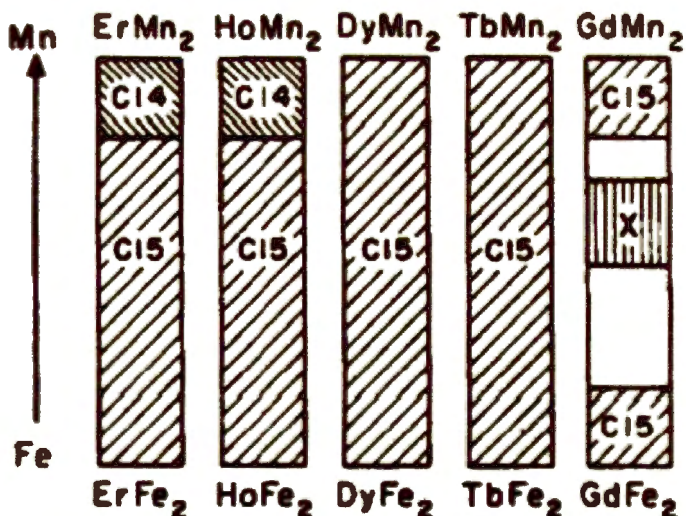

Rysunek 22. Średni moment magnetyczny (○) i uśrednione pole nadsubtelne Fe (●) w $Y(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ jako funkcja stężenia manganu [57].

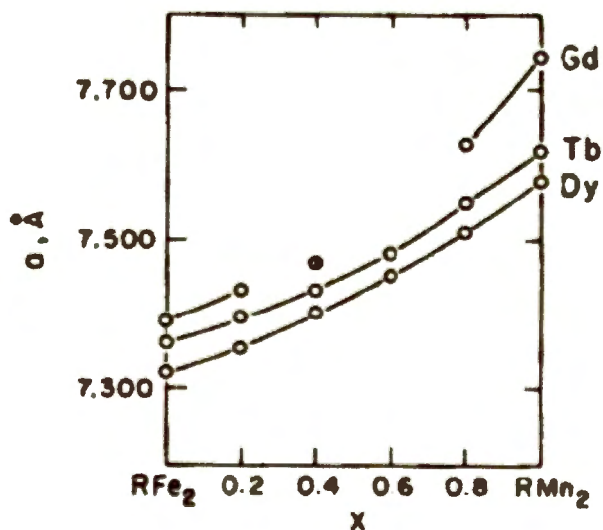
Chociaż moment magnetyczny Mn jest mniejszy niż $0.1 \mu_B$ to powyżej pewnej krytycznej zawartości manganu silnie wpływa on na momenty magnetyczne żelaza prowadząc do zaniku magnetyzmu w układzie. Brak momentu magnetycznego na manganie jest odmienny niż w układach z Co; w $Y(Co_{1-x}Mn_x)_2$ przy tych samych składach mangan posiada moment magnetyczny [55,56].

W badaniach nad właściwościami magnetycznymi układów pseudobinarnych typu RFeMn skupiono się na badaniu wpływu antyferromagnetycznego Mn na redukcję magnetyzmu w układach $R(Fe_{1-x}Mn_x)_2$. Podobnie, jak $Y(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ związki typu $R(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ (gdzie $R = Dy$ i Tb), tworzą układy homogeniczne (rysunek 23). Tymczasem $Er(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ oraz $Ho(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ nie są jednofazowe w pełnym zakresie składów [58]. Obszar po stronie dużych zawartości manganu ma strukturę C14, podczas gdy stopy bogate w żelazo krystalizują tworząc strukturę C15.

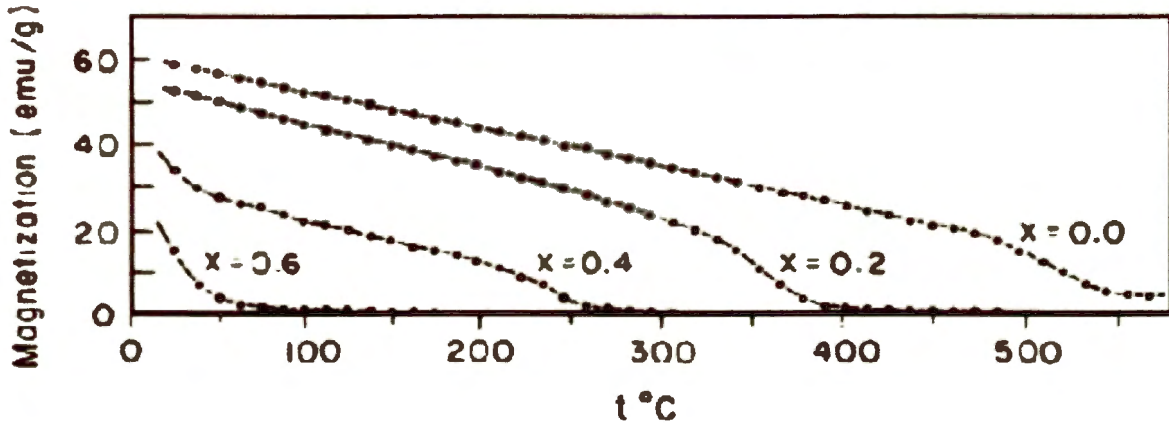
Rysunek 23. Układy fazowe dla związków $R(Fe_{1-x}Mn_x)_2$, $R = Er, Ho, Dy, Tb, Gd$; obszar oznaczony X określa skład mieszaniny o niezdefiniowanej strukturze krystalograficznej natomiast białe pola odpowiadają obszarowi dwufazowemu C15 i X [58].

Szczególnym przypadkiem jest $Gd(Fe_{1-x}Mn_x)_2$, dla którego widma dyfrakcyjne potwierdzają brak jednofazowości, poza przedziałami po stronie $GdMn_2$ i $GdFe_2$ [58]. Stałe sieci dla opisywanych układów pokazano na rysunku 24. Zależność parametru od składu w temperaturze pokojowej wykazuje ujemne odchylenia od prawa Vegarda.

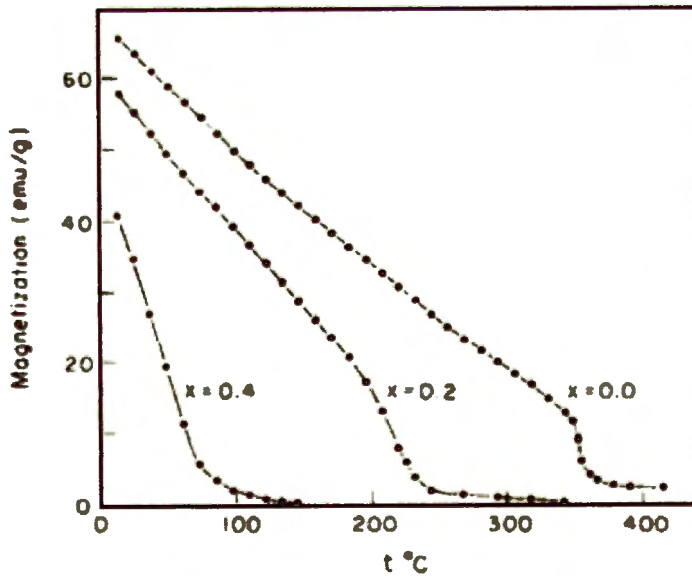

Rysunek 24. Zmiana parametru sieciowego w funkcji składu dla stopów $R(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ w temperaturze pokojowej [58].

Zależności magnetycznych właściwości $Gd(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ oraz $Dy(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ w funkcji temperatury przedstawiono na rysunkach nr 25 i 26.

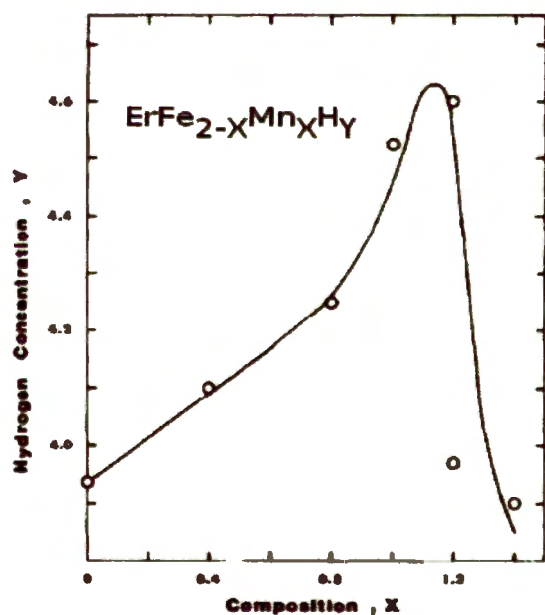
Rysunek 25. Zmiana magnetyzacji w funkcji temperatury dla $Gd(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ [58].

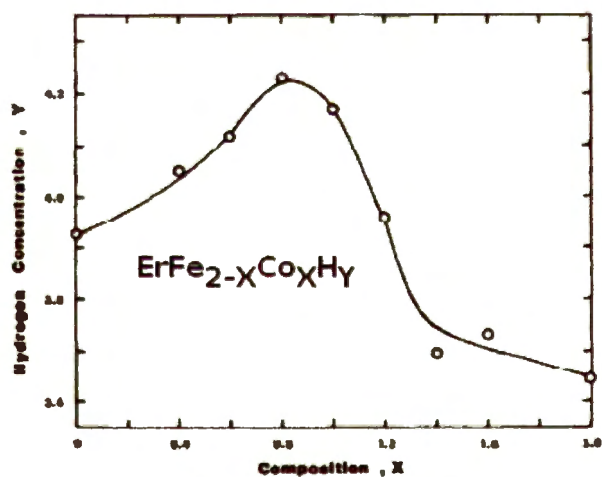
Rysunek 26. Zmiana magnetyzacji w funkcji temperatury dla $Dy(Fe_{1-x}Mn_x)_2$ [58].

Bardzo wyraźnie widać obniżenie temperatury Curie w układach, w których Fe zastępowane jest Mn. Odległość Fe-Mn jest w przedziale, w którym przewidywane są antyferromagnetyczne oddziaływania pomiędzy obydwoma podsieciami metali.

Absorpcja wodoru w stopach $\text{Er}(\text{Fe}_{1-x}\text{Co}_x)_2$ i $\text{Er}(\text{Fe}_{1-x}\text{Mn}_x)_2$, w zakresie ciśnień wodoru poniżej 5 MPa jest pokazana na rysunkach 27 i 28 [59]. Trzeba jednak pamiętać, że pod wysokim ciśnieniem wodoru (rzędu 1 GPa) można wytworzyć ErFe_2H_5 i ErMn_2H_6 [6,7]. Z poniższych rysunków wynika, że podstawienie żelaza manganem w ErFe_2 powoduje wzrost właściwości sorpcyjnych związku (0.6 mola H na mol wprowadzonego Mn). Maksymalną zawartość wodoru otrzymano dla $\text{ErFe}_{0.8}\text{Mn}_{1.2}\text{H}_Y$ ($Y \approx 4.6$). Ostry spadek zawartości wodoru przy dużym stężeniu manganu w $\text{Er}(\text{Fe}_{1-x}\text{Mn}_x)_2$ związany jest z przejściem fazowym od struktury C15 do C14 (rysunek 27). Podobny przebieg absorpcji ma miejsce dla $\text{Er}(\text{Fe}_{1-x}\text{Co}_x)_2$ (który w całym zakresie składów ma strukturę C15) choć objętość komórki maleje ze wzrostem zawartości Co (rysunek 28).

Rysunek 27. Zmiana zawartości wodoru w funkcji składu dla $\text{Er}(\text{Fe}_{2-x}\text{Mn}_x)\text{H}_Y$ [59].

Rysunek 28. Zmiana zawartości wodoru w funkcji składu dla $\text{Er}(\text{Fe}_{2-x}\text{Co}_x)\text{H}_Y$ [59].

Pomiary Mössbauerowskie prowadzone przez Wallace'a [59] dla $\text{Er}(\text{Fe}_{1-x}\text{Co}_x)_2$ i $\text{Er}(\text{Fe}_{1-x}\text{Mn}_x)_2$ wykazały maksimum dla momentu magnetycznego Mn przy składzie stopu, w którym występuje maksymalna zawartość wodoru. Wyniki te wskazują, że polepszenie zdolności absorpcyjnej dla wodoru może mieć związek ze zwiększeniem liczby nieobsadzonych stanów w paśmie d w rezultacie wprowadzenia drugiego metalu

przejściowego do stopu. Te nieobsadzone stany mogą przyjąć elektrony pochodzące od dysocjującego wodoru. Dla omawianych związków pseudobinarych stężenie wodoru zależy od objętości komórki i struktury elektronowej. Wprawdzie podstawienie atomu Fe manganem w ErFe_2 powoduje wzrost parametru sieciowego, ale zdolności absorpcyjne związku zmniejszają się. W przypadku podstawienia, w tym samym związku, atomów Fe kobaltem maleje parametr sieci i zdolność absorpcyjna maleje. Wzrost zawartości wodoru może mieć więc związek z wartością momentu magnetycznego na atomach Fe.

Nadmienić należy, że opisywane powyżej wyniki pochodzą z prac wcześniejszych. Oprócz wzmiankowanych wcześniej ErFe_2H_5 i YFe_2H_5 otrzymano niedawno $\text{ErFeMnH}_{4.7}$ [60]. $\text{ErFeMnH}_{4.7}$ ma strukturę regularną o tej samej symetrii co wyjściowa faza ErFeMn . Badania rentgenowskie i obliczenia Rietvelda wykazały ekspansję sieci o 30% w wyniku zajęcia przez wodór luk międzywęzłowych. Badania XANES krawędzi K dla żelaza wykazały, że ładunki na atomach Mn i Fe w stopie jak i w wodorku pozostają podobne, ewentualnie mogą się nieznacznie zwiększyć w wyniku nawodorowania. Pomiary magnetyczne wykazały spadek momentu magnetycznego w wodorku co przypisano osłabieniu oddziaływania magnetycznego Fe – Fe w wyniku wypełnienia pasma przewodnictwa Fe/Mn elektronami pochodzącymi od wodoru [60].

Cel pracy

Cel pracy

Dokonana w naszym Zakładzie synteza nowego, kompleksowego wodorku YMn_2H_6 ze związku międzymetalicznego YMn_2 o strukturze regularnej C15 była pierwszym przypadkiem otrzymania kompleksowego wodorku bezpośrednio z fazy Lavesa [6,7]. W syntezie tej szczególną rolę odgrywają atomy manganu, które tworzą kompleks anionowy (w pozycji 4a), a jednocześnie w pozycji 8c wspólnie z itrem występują jako kationy. Statystyczne obsadzenie pozycji 8c przez itr i mangan implikuje szereg dalszych możliwości. W tej pracy zamierzano przede wszystkim sprawdzić, czy możliwe jest utworzenie wodorku (lub deuterku) YMn_2H_6 jeśli substratem nie będzie regularna (C15) lecz heksagonalna (C14) postać YMn_2 . W przypadku pozytywnego rozstrzygnięcia tej kwestii postanowiono w dalszej kolejności sprawdzić możliwość syntezy kolejnych nowych wodorków w fazach Lavesa typu RMn_2 ($R=Er, Dy, Ho, Gd$). Spodziewano się więc otrzymać wodorki/deuterki RMn_2H_x o wartości $x > 4.5$ (czyli o stężeniu wyższym niż w wodorkach znanych wcześniej dla tych faz Lavesa), a w szczególności otrzymać deuterki RMn_2D_6 o strukturze $Fm\bar{3}m$ podobne do deuterku YMn_2D_6 . Ujmując rzecz szerzej, głównym celem tej pracy było wyjaśnienie czy wodorki/deuterki RMn_2H_6 mogą tworzyć się dla różnych RMn_2 , niezależnie od rodzaju R i niezależnie od ich struktury wyjściowej (C14 lub C15).

Oddzielnym zagadnieniem było sprawdzenie możliwości utworzenia nowego wodorku $DyFe_2H_5$ o strukturze ortorombowej, analogicznej do struktury wodorków YFe_2H_5 i $ErFe_2H_5$, których istnienie wykazano [7] stosując technikę wysokich ciśnień gazowego wodoru. Gdyby próba otrzymania wodorku/deuterku $DyFe_2H_5$ przebiegła pomyślnie wówczas w sposób naturalny pojawia się problem, jak daleki jest zasięg faz: ortorombowej typu $DyFe_2H_5$ i regularnej typu $DyMn_2H_6$ dla pseudobinarnych stopów $Dy(Fe_xMn_{1-x})_2$ ($0 \leq x \leq 1$). W tym celu serię stopów $Dy(Fe_xMn_{1-x})_2$ poddano działaniu wysokich ciśnień gazowego wodoru/deuteru.

Oprócz związków pseudobinarnych $Dy(Fe_xMn_{1-x})_2$, w których zbadano rolę podstawienia manganu metalem przejściowym (żelazem) podjęto próby syntezy deuterków typu YMn_2D_6 dla przypadku podstawienia itru ziemią rzadką (dysprozem).

W tym celu podjęto syntezy pseudobinarych deuterków $Dy_{(1-x)}Y_xMn_2D_x$. Zamierzano więc sprawdzić, czy podstawienie w pozycji itru prowadzi do odmiennych wyników niż podstawienie w pozycji manganu.

W przypadku osiągnięcia założonych celów i otrzymania nowych wodorków, postanowiono zbadać ich własności strukturalne i magnetyczne oraz wyznaczyć ich równania stanu w zakresie wysokich ciśnień hydrostatycznych (sprawdzając jednocześnie możliwość pojawienia się indukowanych ciśnieniem przejść fazowych). Część tych badań przeprowadzono w oparciu o współpracę z Partnerami zagranicznymi, głównie z Francji, Japonii i Tajwanu, współpracującymi z naszym Zakładem.

Rozdział 2

Część eksperymentalna

Rozdział 2. Część eksperymentalna.

2.1. Badane związki.

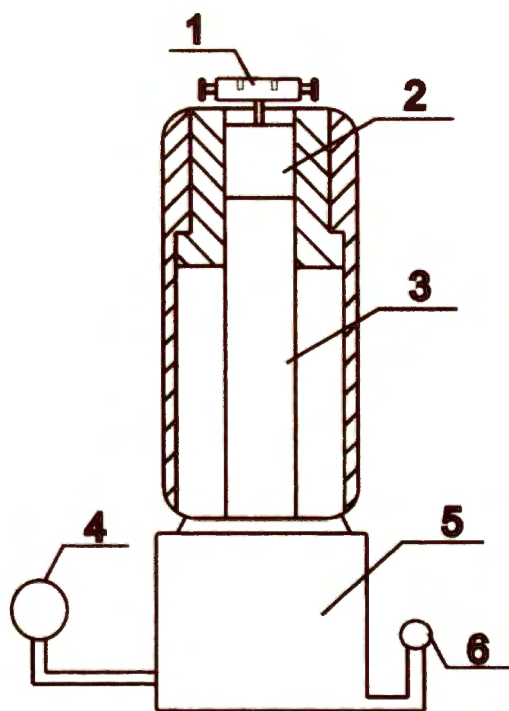
Związki międzymetaliczne $Y\text{Mn}_2$ (C14), ErMn_2 , DyMn_2 , HoMn_2 , GdMn_2 oraz fazy pseudobinarne dysprozu z manganem i żelazem $\text{Dy}(\text{Fe}_{1-x}\text{Mn}_x)_2$ lub z itrem i manganem $\text{Dy}_x\text{Y}_{(1-x)}\text{Mn}_2$ były otrzymywane przez stopienie czystych pierwiastków (Y, Er, Dy, Ho, Gd, Fe o czystości 99.9% i Mn o czystości 99.99%) w piecu łukowym. Otrzymane stopy wygrzewano następnie przez 11 dni w temperaturze 1073 K w celu ich homogenizacji. Strukturę próbek wyjściowych oznaczano metodą dyfrakcji rentgenowskiej.

2.2. Aparatura wysokociśnieniowa.

W niniejszej pracy używane były dwa rodzaje aparatury wysokociśnieniowej współpracującej z multiplikatorem, umożliwiającym sprężanie wodoru do 0.1GPa.

- 1) dla zakresu ciśnień do 80 MPa i w przedziale temperatur do 600°C
- 2) dla zakresu ciśnień do 1.5GPa i w przedziale temperatur od -50 do 150°C.

Multiplikator, którego schemat pokazano na rysunku 29 składa się z: cylindra i tłoka sprężającego gaz, siłownika hydraulicznego, pompy hydraulicznej oraz manometru. Za pomocą kapilary połączonej z zaworem multiplikatora gaz wprowadzany jest do jednego z układów wysokociśnieniowych opisanych powyżej.

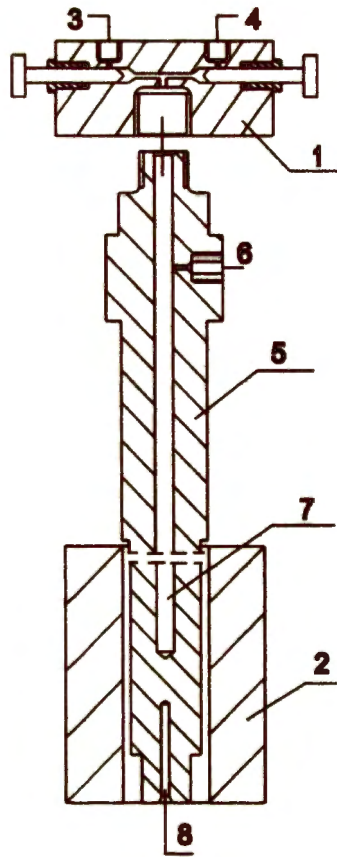

Rysunek 29. Schemat multiplikatora,

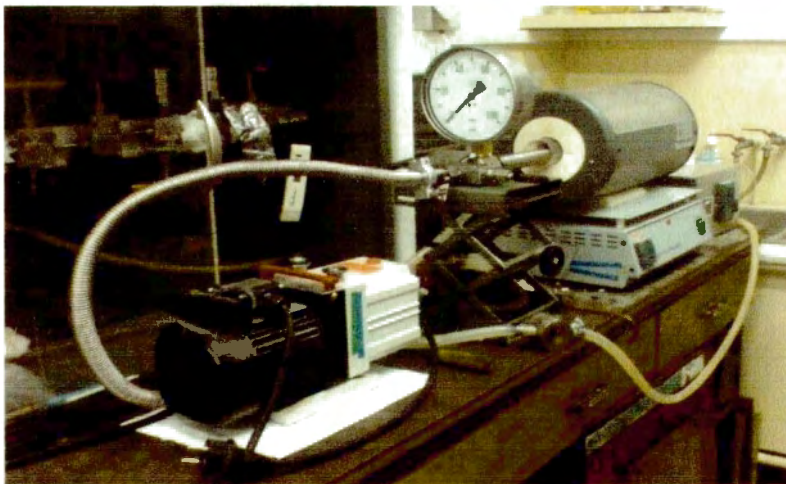
- (1) – zawór łączący multiplikator z butlą gazową i aparaturą wysokociśnieniową,
 (2) – objętość robocza, (3) – tłok sprężający gaz,
 (4) – manometr, (5) – siłownik hydrauliczny, (6) – pompa hydrauliczna.

Schemat aparatury używanej do pracy w zakresie ciśnień 80MPa (H_2) i temperatury do $\sim 600^\circ C$ przedstawiono na rysunku 30, oraz na zdjęciu (rysunek 31).

Pracujący do 80MPa autoklaw (5) o cylindrycznym kształcie wykonany był ze stali żaroodpornej. W jego przestrzeni roboczej (7) umieszczano rozdrobnioną próbkę zamkniętą w metalowym naczynku o wymiarach $\varnothing 6 \times 11$ mm. Od góry autoklaw zamykany był zaworem typu T (1). Dwa gniazda (3) i (4) służyły do podłączenia manometru i układu próżniowego. Gazowy wodór sprężany w oddzielnym multiplikatorze (rysunek 29) był wprowadzany do autoklawu za pomocą kapilary (6). Autoklaw ogrzewano zewnętrznym piecykiem (2) sterowanym w zakresie temperatur do $600^\circ C$ za pomocą elektronicznego regulatora temperatury połączonego z termometrem platynowym (8).

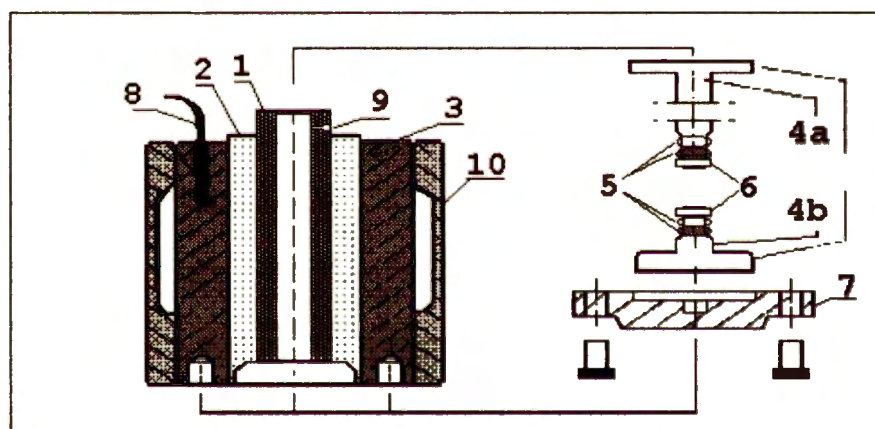

Rysunek 30. Schemat aparatury wysokociśnieniowej do ciśnień rzędu 80MPa (H_2) i temperatury do 600°C.

Rysunek 31. Aparatura wysokociśnieniowa do ciśnień rzędu 80MPa (H_2) i temperatury do 600°C.

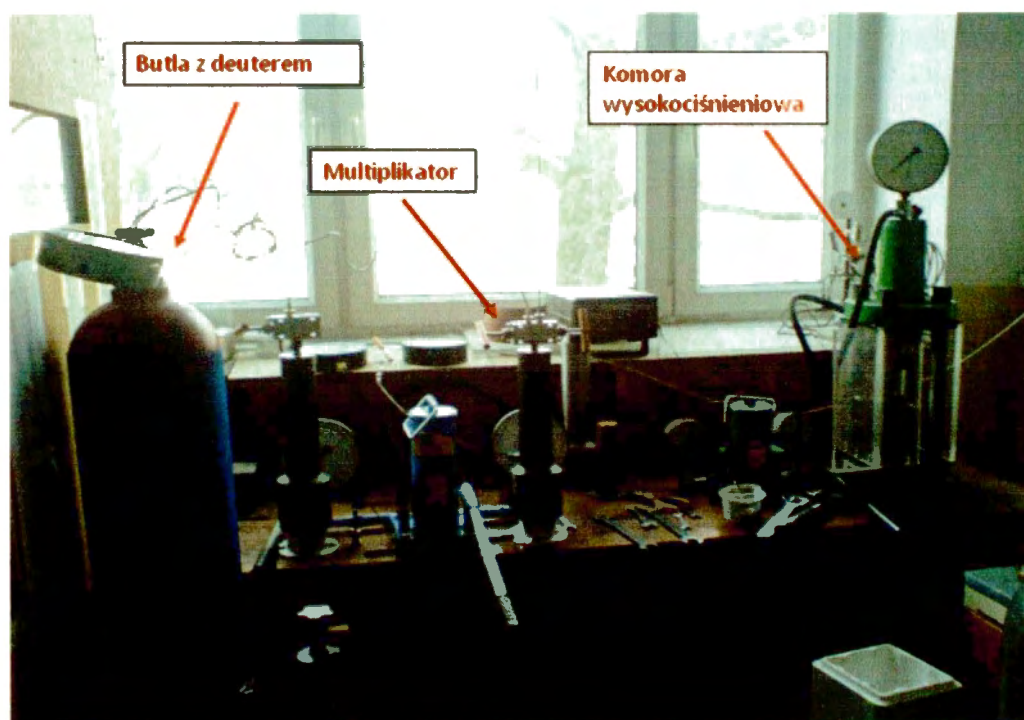
chemat aparatury wysokociśnieniowej do wytworzenia ciśnień rzędu $\sim 1.5\text{GPa}$ w przedziale temperatur od -50 do $\sim 150^\circ\text{C}$ pokazano na rysunku 32. Wysokociśnieniowa komora składa się z trzech współosiowych cylindrów. Cylinder środkowy o wewnętrznej średnicy 12 mm (1) jest wykonany z brązu berylowego poddanego obróbce termicznej. Dwa cylindry zewnętrzne (2) and (3) są wykonane ze stali hartowanej. Sprężony wodór z multiplikatora jest doprowadzany kapilarą do komory poprzez otwór (9). Od spodu zbiornik jest zamknięty dopasowanym korkiem (4b), od góry jest zamknięty ruchomym tłokiem (4a). Wszystkie części aparatury będące w kontakcie z wodorem są wykonane z ulepszonego termicznie brązu berylowego odpornego na korozję wodorową. Tłok (4a) i korek (4b) były uszczelnione (5) uszczelką metalową i o-ringiem z tworzywa sztucznego.

Rysunek 32. Schemat aparatury wysokociśnieniowej do sprężania wodoru do 1.5GPa w przedziale temperatur od -50 do $+150^\circ\text{C}$.

Rozkruszona próbka była wsypana do mosiężnego naczynka o wymiarach $\varnothing 11 \times 4\text{ mm}$, które wkładano do przestrzeni roboczej aparatury ciśnieniowej. Po umieszczeniu aparatury pod prasą hydrauliczną najpierw ją odpowietrzano i aktywowano próbki wygrzewając je pod próżnią przez 24 godziny, a następnie doprowadzano wodór poprzez multiplikator (rysunek 29) stopniowo zwiększając ciśnienie do około 0.1GPa . Po dojściu do tej wartości uruchamiano prasę hydrauliczną, której działaniem ruchomy tłok (4a) wsuwa się do wnętrza komory. Kiedy uszczelki ruchomego tłoka znajdują się poniżej otworu (9) wówczas połączenie z multiplikatorem zostaje przerwane i dalszy wzrost ciśnienia w układzie dokonuje się już niezależnie.

Cała aparatura może być ogrzewana płaszczem grzewczym (10) do 150°C i chłodzona ciekłym azotem do - 50°C . Temperaturę komory ciśnieniowej mierzono za pomocą oporowego termometru platynowego (8). Regulacja temperatury odbywa się za pomocą układu elektronicznego. Opisana wyżej aparatura jest przedstawiona na rysunkach 32 i 33.

Rysunek 33. Aparatura wysokociśnieniowa do sprężania wodoru do 1.5GPa w przedziale temperatur od -50 do +150°C.

2.3. Synteza deuterków.

Do syntezy stosowany był wodór czystości 99.999 %. W niektórych przypadkach, gdy próbki miały być poddane badaniom neutronowym, zamiast wodoru używany był deuter.

Przystępując do syntezy deuterków na podstawie stopów zawierających atomy ziem rzadkich należy pamiętać o kilku problemach. Podczas nasycania stopu wodorem może nastąpić jego amorfizacja lub rozkład na skutek przegrzania spowodowanego egzotermicznym charakterem reakcji z deuterem. Synteza deuterków musi być więc prowadzona w kontrolowanych warunkach ciśnienia i temperatury.

Na początku procesu, w zakresie ciśnień niższych od 0.1 MPa, wodór powinien być wprowadzany małymi porcjami. Dopiero po wstępnym nasyceniu stopu przy niskich ciśnieniach można wprowadzać (też stopniowo) wodór/deuter sprężany w multiplikatorze, a na koniec zwiększać ciśnienie aż do końca dostępnego zakresu. Po osiągnięciu założonego ciśnienia można ogrzewać komorę wraz z próbkami do odpowiedniej temperatury (maksimum 150°C przy grzaniu zewnętrznym). Ustalone warunki procesu utrzymuje się przez czas rzędu kilkunastu do kilkudziesięciu godzin, a niekiedy nawet przez ponad 30 dni. Po zakończeniu syntezy komora wraz z próbkami jest chłodzona przy użyciu ciekłego azotu dla zapobieżenia ewentualnemu rozkładowi wodorku podczas redukcji ciśnienia i rozładowania komory. Aby zapobiec desorpcji wodoru otrzymane wodorki/deuterki były przechowywane w ciekłym azocie aż do momentu wykonywania dalszych pomiarów (DSC, XRD i innych). Okazało się jednak, że nowo otrzymane deuterki wykazują wysoką stabilność termiczną, w związku z czym chłodzenie ciekłym azotem komory po syntezie nie było konieczne.

2.4. Metody analityczne.

Struktura krystalograficzna wodorków (deuterków) była badana w naszym Instytucie za pomocą dyfrakcji rentgenowskiej na dyfraktometrze Brücker D6. W tym dyfraktometrze próbka umieszczona jest horyzontalnie w niezmiennym położeniu, a lampa miedziowa oraz detektor zmieniają swoje ustawienie względem próbki. Detektor w zdefiniowanym czasie zlicza impulsy przy określonym kącie 2-teta, a następnie skokowo zmienia swoje położenie i zlicza ponownie impulsy tworząc w ten sposób widma dyfrakcyjne. Widma otrzymywano w temperaturze pokojowej i w zakresie kątów (2-teta) 20-120° z krokiem 0.02°. Promieniowanie pochodzące z lampy miedziowej (CuK_α) przepuszczano przez filtr niklowy. Dodatkowe pomiary strukturalne, mające na celu uściślenie informacji o strukturze krystalograficznej i wyznaczenie własności magnetycznych, przeprowadzono metodą neutronografii proszkowej (NPD) przy użyciu kanału neutronowego w reaktorze jądrowym w Laboratorium Léon Brillouin (LLB) w Saclay we Francji we współpracy z Dr. V. Paul-Boncour i Dr. F. Bouree.

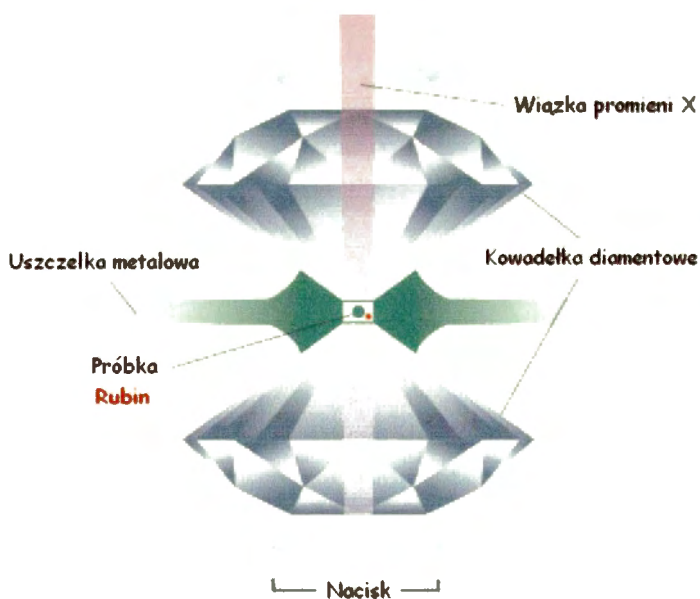
Widmo neutronowe mierzone było przy 2 i 80 K na dyfraktometrze 3T2 z długością fali 1.225 Å oraz od 1.5 K do 290 K na dyfraktometrze G4.1 z długością fali 2.427 Å. Widma mierzone w zakresie kątów (2-teta) 6° – 125° z krokiem 0.05° dla pomiarów na 3T2 i w przedziale kątów (2-teta) 2° – 82° z krokiem 0.1° dla pomiarów na G4.1. Przed pomiarem

neutronowym badana próbka (w ilości ok. 5 g) była umieszczona w wanadowym naczynku, które następnie wkładano do kriostatu schłodzonego do 100 K. Czas przeniesienia próbki nie przekraczał 15 minut.

Widma z dyfrakcji rentgenowskiej i neutronowej były dopasowywane przy użyciu programu FULLPROF bazującego na metodzie Rietvelda (metoda najmniejszych kwadratów). Na tej podstawie wyprowadzono rodzaj struktury i grupę symetrii dla otrzymanych wodorków/deuterków.

Zachowanie wodorków w warunkach ciśnienia hydrostatycznego było zbadane przy użyciu kowadełek diamentowych (DAC). Badania miały na celu wyznaczenie parametrów równania stanu i wykrycie ewentualnych przejść fazowych indukowanych ciśnieniem hydrostatycznym. Pomiary przeprowadzono w Yokohamie (Yokohama City University) w Japonii we współpracy z profesorem Hiroshi Sugiura. Schemat DAC przedstawiono na rysunku 34.

Sproszkowana próbka była hermetycznie zamknięta pomiędzy kowadełkami diamentowymi wraz z mieszaniną metanolu i etanolu, która stanowiła medium przenoszące ciśnienie. Ciśnienie było szacowane przy użyciu konwencjonalnej skali rubinowej. Widmo dyfrakcji rentgenowskiej mierzono metodą dyspersji energii przy użyciu czystego Ge jako detektora.

Rysunek 34. Schemat kowadełek diamentowych.

Wyniki dyfrakcji rentgenowskiej przy wysokich ciśnieniach pozwoliły wyznaczyć zależność względnej objętości molowej od ciśnienia. Zależność opisano równaniem stanu Birch-Murnaghana po dopasowaniu jego współczynników do danych eksperymentalnych.

$$P = \frac{3}{2} K_0 \left(X^{\frac{7}{3}} - X^{\frac{5}{3}} \right) \left[1 + \frac{3}{4} (K' - 4) \left(X^{\frac{2}{3}} - 1 \right) \right]$$

gdzie $X = \frac{V}{V_0}$, V_0 - objętość przy 0 GPa, V - objętość przy ciśnieniu P ;

K_0 - moduł ściśliwości przy 0 GPa; K' - pierwsza pochodna K_0 względem ciśnienia.

Pomiary magnetyczne wykonano na magnetometrze Quantum Design PPMS w przedziale temperatur 5 – 290 K i w polu magnetycznym 5 T.

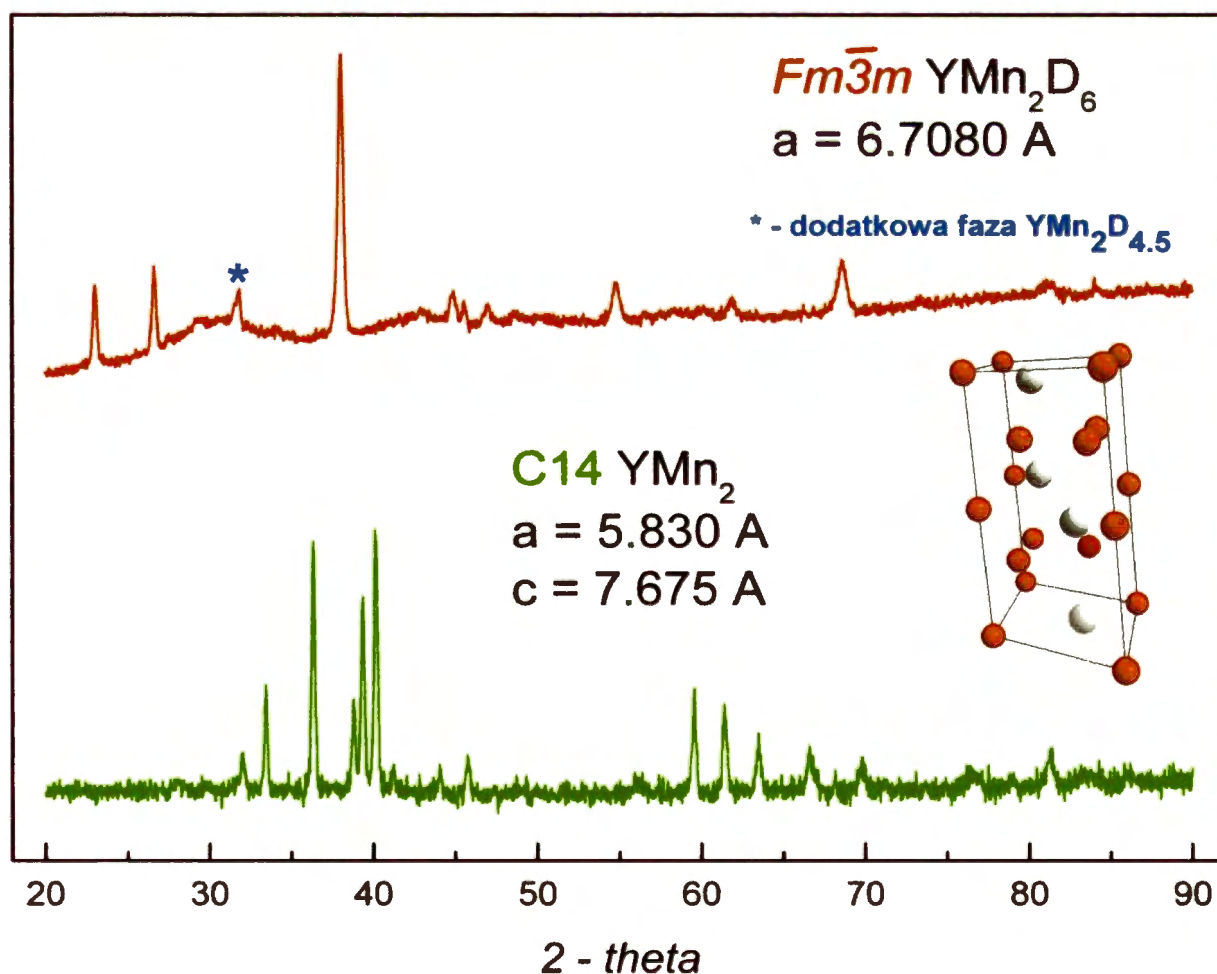
Badania różnicowej kalorymetrii skaningowej (DSC) wykonano we Francji we współpracy z Dr. V. Paul-Boncour na urządzeniu TA-Q100 DSC. Próbka była umieszczona w aluminiowym naczynku i przebywała w atmosferze czystego argonu. Eksperyment wykonano w przedziale temperatur od 313 K do 523 K i do 750 K z szybkością grzania 20 K/min.

Rozdział 3

Wyniki badań

Rozdział 3. Wyniki badań.

Wychodząc ze struktury C15 YMn_2 możliwe było otrzymanie deuterku YMn_2D_6 [6,7]. Nasuwało się zatem pytanie czy podobny deuterok może być otrzymany także z fazy C14. YMn_2 o strukturze wyjściowej C14 i parametrach sieciowych $a = 5.830(0) \text{ \AA}$ i $c = 7.675(0) \text{ \AA}$ (widmo dyfrakcyjne na rysunku 35) poddano działaniu deuteru pod ciśnieniem rzędu 1GPa w temperaturze 100°C . Otrzymano deuterok YMn_2D_6 , o tej samej strukturze jak ten otrzymany z fazy C15. Wynik ten potwierdził więc, że niezależnie od struktury wyjściowej związku YMn_2 można otrzymać jako produkt końcowy identyczny deuterok YMn_2D_6 . Kolejnym zadaniem było sprawdzenie możliwości uzyskania charakterystycznej struktury $Fm\bar{3}m$ dla innych faz Lavesa (niezależnie od ich struktury wyjściowej) zawierających obok manganu atomy ziemi rzadkiej. Podjęto zatem próby syntezy deuterków z faz: C14 ErMn_2 , DyMn_2 (mieszanina C15 i C14), HoMn_2 (mieszanina C15 i C14) i C15 GdMn_2 .

Rysunek 35. Widma dyfrakcyjne YMn_2 (C14) i YMn_2D_6 .

3. 1 Właściwości strukturalne deuterków RMn_2D_6 (R = Er, Dy, Gd, Ho).

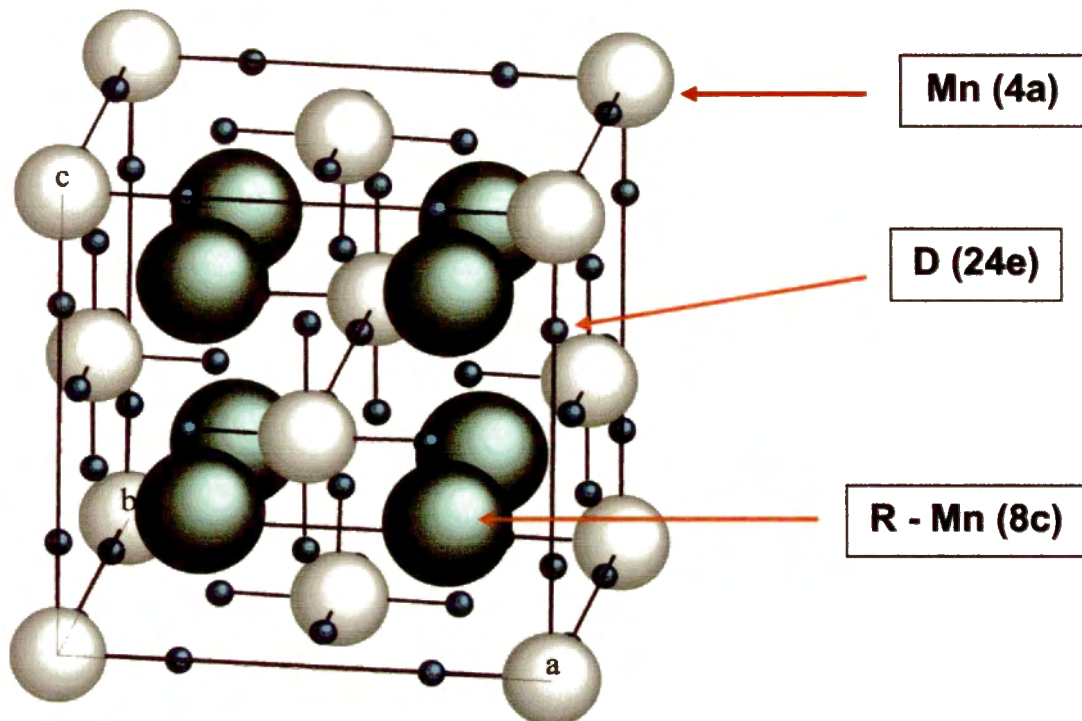
Stop międzymetaliczny ErMn_2 użyty do syntezy deuterku był układem homogenicznym jednofazowym. Krystalizuje on w strukturze heksagonalnej C14 o parametrach sieciowych $a = 5.295(1) \text{ \AA}$ i $c = 8.645(1) \text{ \AA}$. Deuterek ErMn_2D_6 otrzymano przy ciśnieniu deuteru rzędu 50 MPa i w temperaturze 535 K. Pomimo różnicy w strukturze krystalograficznej pomiędzy regularnym YMn_2 a heksagonalnym ErMn_2 , otrzymany ErMn_2D_6 krystalizuje w tej samej strukturze fcc (z grupą przestrzenną $Fm\bar{3}m$), co YMn_2D_6 , tylko z mniejszym parametrem sieci. Omawianą strukturę przedstawiono na rysunku 36.

DyMn_2 użyty do syntezy deuterku zawierał 90% regularnej fazy C15 o parametrze sieciowym $a = 7.5895(3) \text{ \AA}$ i 10 % heksagonalnej fazy C14 o parametrach $a = 5.3643(9) \text{ \AA}$ i $c = 8.7358(14) \text{ \AA}$. Po nasyceniu stopu w atmosferze deuteru ($T = 280^\circ\text{C}$ i $P = 0.05\text{GPa}$ lub $T = 100^\circ\text{C}$ i $P=1.0\text{GPa}$) widmo dyfrakcyjne potwierdziło obecność fazy regularnej o parametrze sieciowym $a = 6.7172 \text{ \AA}$ izostrukuralnej do YMn_2D_6 oraz niewielkich ilości Dy_2O_3 . Te wyniki potwierdzają, że deuterki RMn_2D_6 tworzą się niezależnie od wyjściowej struktury krystalograficznej (C14 oraz C15) a co więcej, mogą być otrzymane dla rozmaitych metali ziem rzadkich.

HoMn_2 użyty do syntezy deuterku krystalizował w 80 % w strukturze regularnej typu C15 o parametrze sieciowym $a = 7.5430 \text{ \AA}$, resztę stanowiła faza heksagonalna C14 o parametrach: $a = 5.3269 \text{ \AA}$ i $c = 8.6885 \text{ \AA}$. Po nasyceniu stopu deuterem pod ciśnieniem 0.04GPa w temperaturze 200°C otrzymano HoMn_2D_6 , o parametrze sieciowym $a = 6.6800(2) \text{ \AA}$.

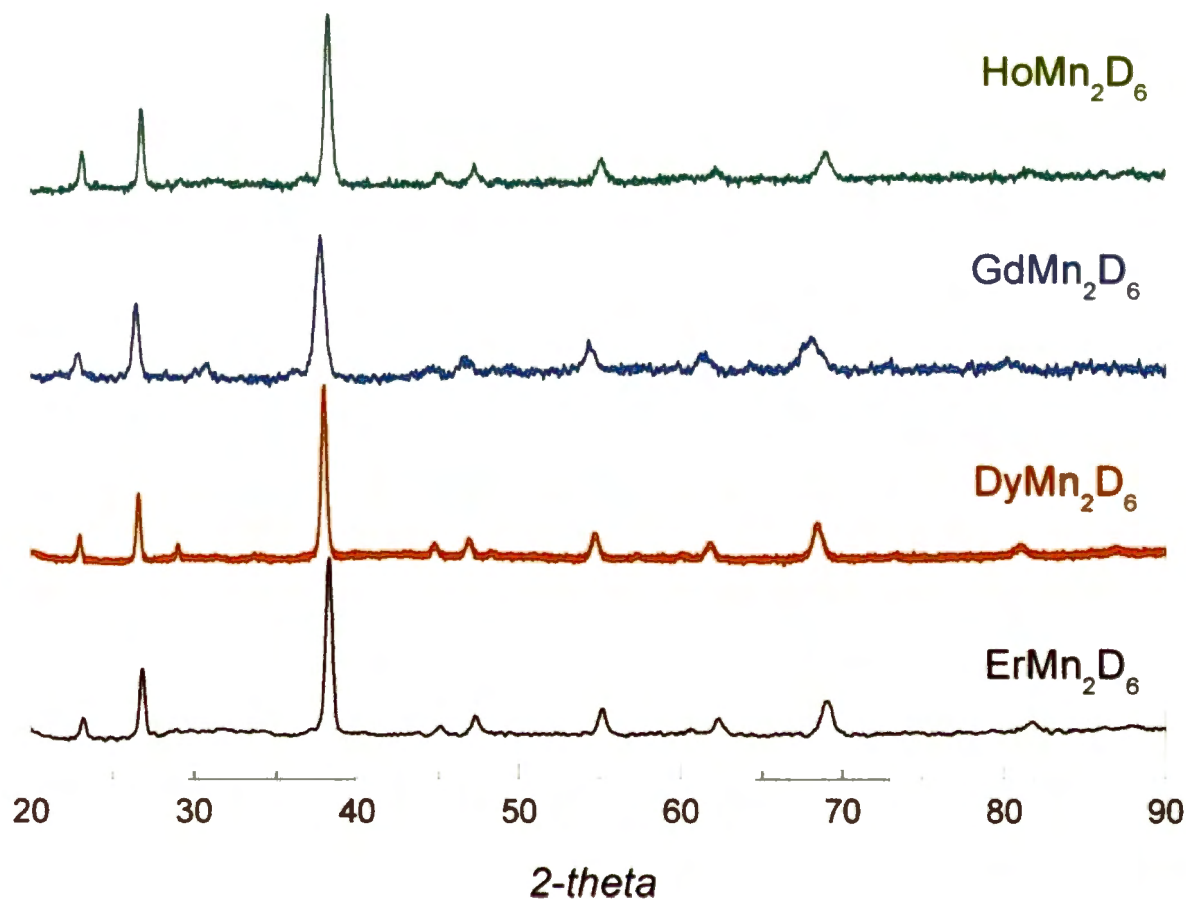
GdMn_2 użyty do syntezy deuterku posiadał strukturę regularną C15 o parametrze sieciowym $a = 7.7040 \text{ \AA}$. Fazę GdMn_2D_6 o parametrze sieciowym $a = 6.7516(2) \text{ \AA}$ uzyskano w temperaturze 100°C przy ciśnieniu 1GPa.

Na rysunku 37 przedstawiono widma dyfrakcji rentgenowskiej dla deuterków RMn_2D_6 (R = Er, Dy, Ho, Gd).

Rysunek 36. Struktura krystalograficzna deuterków RMn_2D_6 ($R = Y, Er, Dy, Gd, Ho$) wraz z zaznaczonymi pozycjami atomowymi [61].

Wszelkie próby dopasowania struktury z pomiarów XRD i NPD dla komórki, w której atomy Mn i Er lub Dy, Ho, Gd są przypisane konkretnym pozycjom dawały bardzo niezadowalające wyniki. Dla przykładu dopasowanie struktury do grupy przestrzennej $F\bar{4}3m$ jako podgrupy z Er w pozycji 4a i Mn w pozycji 4b i 4c dawało wartość $R_{Bragg} \approx 30\%$ zarówno dla wyników pomiarów rentgenowskich jak i neutronowych. Najlepsze dopasowanie uzyskano dla grupy przestrzennej $Fm\bar{3}m$ z czynnikiem R_{Bragg} rzędu kilku procent. Strukturę krystalograficzną deuterków RMn_2D_6 ($R = Y, Er, Dy, Ho, Gd$) wraz z zaznaczonymi pozycjami atomów przedstawiono na rysunku 36 [61,62].

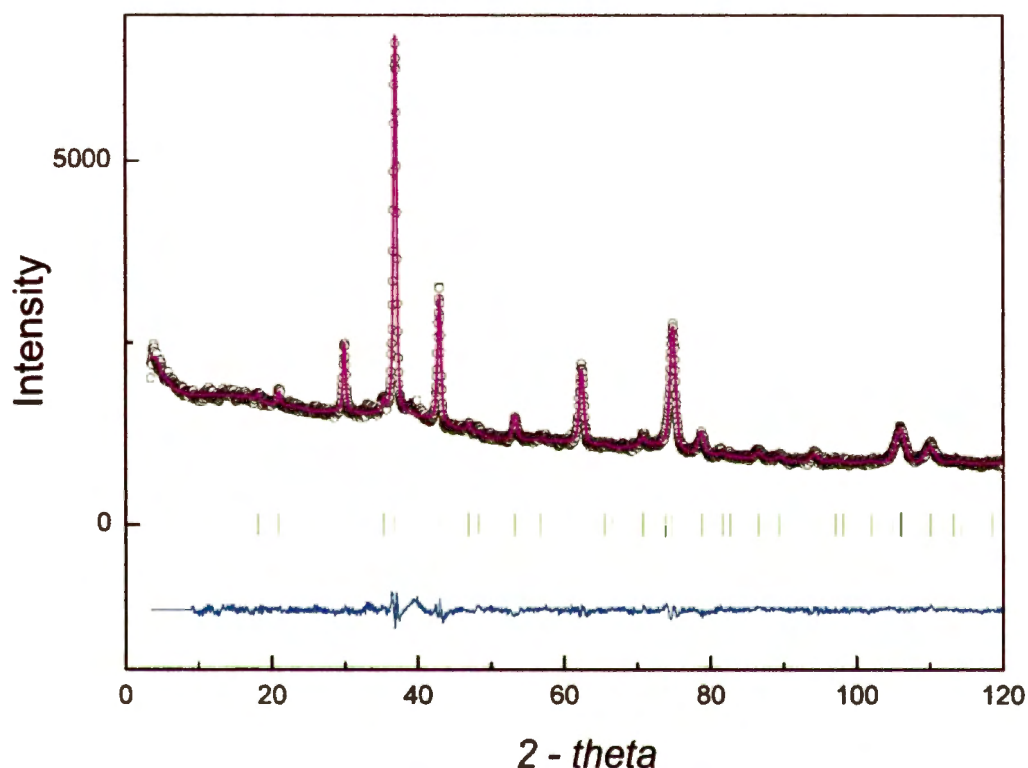

Rysunek 37. Widma dyfrakcyjne deuterków RMn_2D_6 ($\text{R} = \text{Er}, \text{Dy}, \text{Ho}, \text{Gd}$).

Na widmie neutronowym ErMn_2D_6 obserwuje się kilka słabych pików pochodzących od struktury $\text{ErMn}_2\text{D}_{4.2}$ i $\text{ErMn}_2\text{D}_{4.6}$. Intensywność tych faz jest słabsza niż w widmie rentgenowskim co sugeruje, że deuterki te ulokowane są w warstwie powierzchniowej. Na widmie neutronowym również widać, że szerokości połówkowe pików Braggowskich są stosunkowo duże. Udokładnienie za pomocą funkcji Pearsona VII prowadzi do otrzymania dużego parametru U (dla ErMn_2 $U=0.001$, dla ErMn_2D_6 $U=1.246$). Zwiększenie parametru U związane jest wystąpieniem w układzie mikronaprężeń [63]. Mikronaprężenia strukturalne mogą pojawiać się z powodu różnic w wymiarach promieni atomowych ($r_{\text{Mn}}=1.40\text{\AA}$ i $r_{\text{Er}}=1.76\text{\AA}$) i statystycznego rozmieszczenia atomów Er i Mn w pozycji 8c [61].

W przypadku widma neutronowego DyMn_2D_6 szerokość linii pików braggowskich jest również duża jak na widmie ErMn_2D_6 . Może to być przypisane chemicznemu "nieporządkowi" w pozycji 8c, w połączeniu z dużą różnicą w długościach promieni

atomowych Dy i Mn. Intensywność pików dla widm otrzymanych z obydwu pomiarów neutronograficznych jest taka sama. Na widmach tych deuterków nie występują żadne dodatkowe linie, które świadczyłyby o porządkowaniu magnetycznym dalekiego zasięgu. Widma dyfrakcji neutronowej dla ErMn_2D_6 oraz DyMn_2D_6 przedstawiono na rysunkach 38 i 39. Właściwości strukturalne tych deuterków przedstawiono w tabeli 4 i 5.

Rysunek 38. Widmo dyfrakcji neutronowej dla ErMn_2D_6 [61].

Atom	Pozycja wg. Wyckoffa	x	y	z	N	$B (\text{\AA})^2$
Er	8c	0.25	0.25	0.25	0.500(1)	0.03(6)
Mn1	8c	0.25	0.25	0.25	0.500(1)	0.46(7)
Mn2	4a	0.0	0.0	0.0	1	0.46(7)
D	24e	0.2457(1)	0.0	0.0	1	2.10(3)

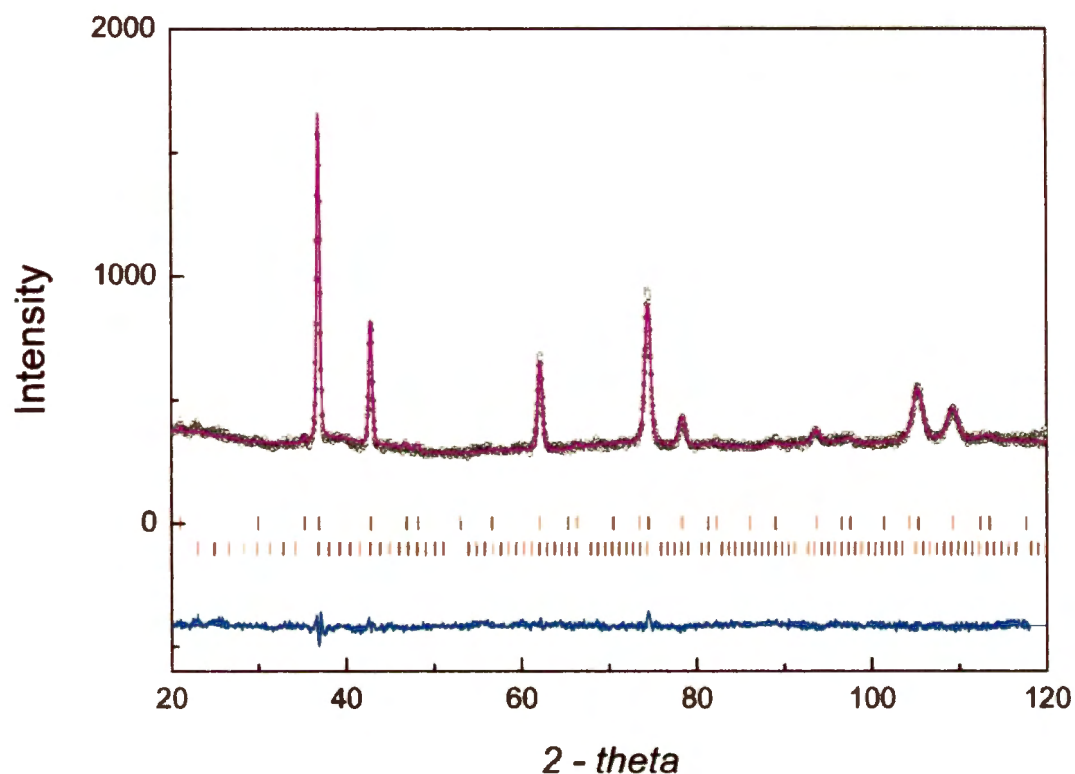
Szerokość linii: $U = 0.972$, $V = -0.137$, $W = 0.58$, $Y = 0.248$

Grupa przestrzenna: $Fm\bar{3}m$

Parametr sieciowy: $a = 6.6774(1) \text{\AA}$, $V = 297.7(1) \text{\AA}^3$

Czynniki zgodności struktury: $R_1 = 9.2 \%$, $R_{wp} = 2.86 \%$, $R_{exp} = 1.8 \%$, $\chi^2 = 2.5$

Tabela 4. Właściwości strukturalne ErMn_2D_6 [61].

Rysunek 39. Widmo dyfrakcji neutronowej dla DyMn_2D_6 [62].

Atom	Pozycja wg. Wyckoffa	x	y	z	N	B(Å) ²
Dy	8c	0.25	0.25	0.25	0.500(1)	0.042(5)
Mn1	8c	0.25	0.25	0.25	0.500(1)	0.042(5)
Mn2	4a	0.0	0.0	0.0	1	0.042(5)
D	24e	0.24498(1)	0.0	0.0	1	1.035(4)

Szerokość linii: U=0.951 V=-0.237 W=0.078 Y=0.139

Grupa przestrzenna: $Fm\bar{3}m$

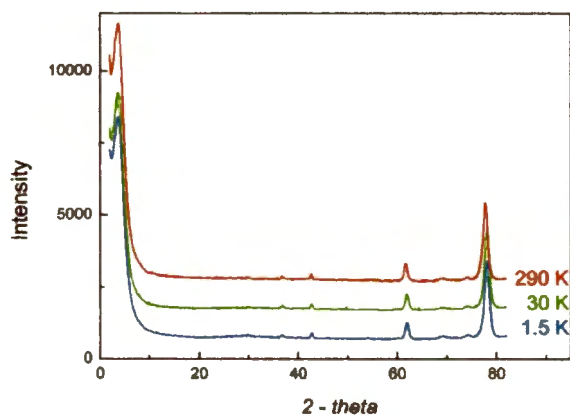
Parametr sieciowy: a=6.7175(1) Å V=303.13(1) Å³

Czynnik zgodności dopasowanej struktury: $R_1=6.6\%$ $R_{wp}=3.6\%$ $R_{exp}=2.6\%$ $\chi^2=1.5$

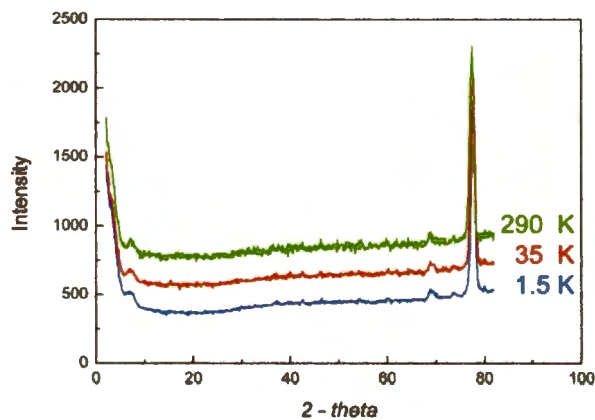
Tabela 5. Właściwości strukturalne DyMn_2D_6 [62].

Widma neutronowe dla ErMn_2D_6 (wykonane w 1.5, 35 i 290 K) i DyMn_2D_6 (wykonane w 1.5, 30 i 290 K) (rysunek 40 i 41) zmierzone na dyfraktometrze G4.1 dopasowano do tej samej struktury z symetrią $Fm\bar{3}m$ (rysunek 36). Nie zaobserwowano żadnych dodatkowych linii świadczących o porządkowaniu magnetycznym dalekiego zasięgu [61,62].

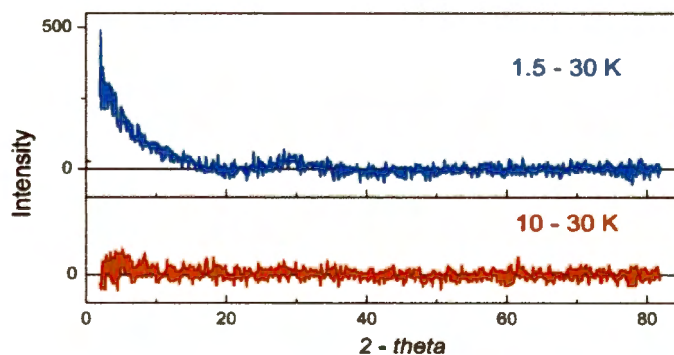

Rysunek 40. Widma neutronowe dla ErMn_2D_6 w temperaturach 290, 30 i 1.5 K [61].

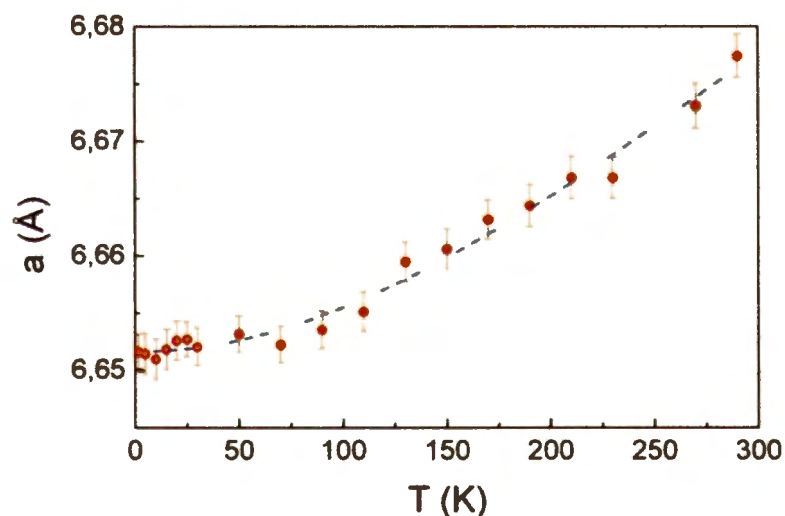
Rysunek 41. Widma neutronowe dla DyMn_2D_6 w temperaturach 290, 35 i 15 K [62].

Widma różnicowe powstałe przez pomniejszenie widm uzyskanych dla ErMn_2D_6 w temperaturach 1.5 K i 10 K o widmo dla temperatury 30 K pokazano na rysunku 42. W temperaturze 1.5 K obserwuje się rozmyte maksimum w okolicy $2\theta = 30^\circ$ i wzrost intensywności przy niskich kątach $15^\circ \leq 2\theta \leq 0^\circ$. Ten wzrost wskazujący na porządkowanie bliskiego zasięgu pojawił się, choć wyraźnie słabszy w temperaturze 5 K, ale zanikał w temperaturze 10 K. Wzrost intensywności przy tak niskich kątach może być związany z ferromagnetycznym porządkiem krótkiego zasięgu jak podano w pracy Hodgesa [64]. Wyniki te sugerują więc, że w okolicy temperatury 1.5 K mogą pojawiać się krótkozasięgowe oddziaływania magnetyczne Er-Er i Er-Mn.

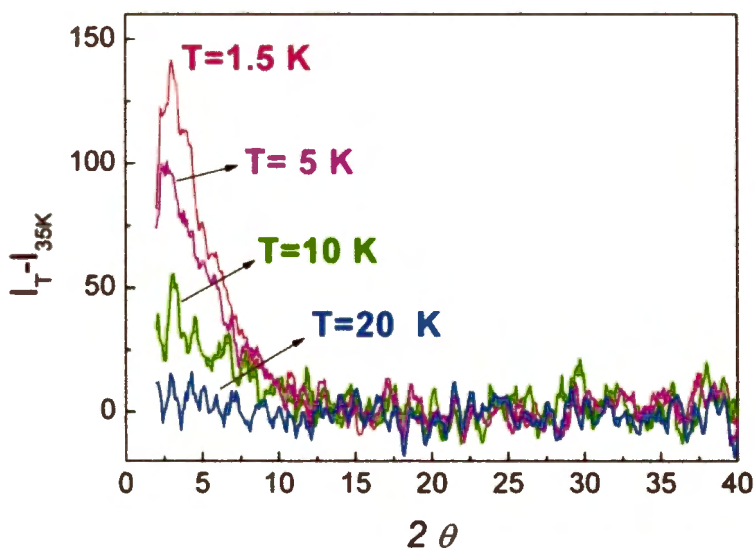
Rysunek 42. Widma różnicowe dyfrakcji neutronowej dla ErMn_2D_6 dla temperatur 1.5 i 10 K (pomniejszone o widmo dla 30 K) [61].

Dopasowanie wzrostu intensywności widma poniżej 15° , przy założeniu obecności nieoddziałujących sferycznych klasterów (o jednolitej magnetyzacji) daje w wyniku promień sferyczny $13.5 \text{ \AA}$, a więc zbliżony do długości dwóch parametrów sieciowych ErMn_2D_6 . Dodatkowo szeroki pik przy $2\theta = 30^\circ$ ($d = 4.75 \text{ \AA}$) może być przypisany krótkozasięgowemu oddziaływaniu antyferromagnetycznemu. Wartość $4.75 \text{ \AA}$ jest zbliżona do odległości pomiędzy dwoma atomami Er (Mn1) w pozycji 8c lub pomiędzy dwoma atomami Mn2 w pozycji 4a ($d_{\text{Mn-Mn}} = 4.723 \text{ \AA}$). Dla porównania sprawdziliśmy czy ten sam rodzaj krótkozasięgowego antyferromagnetycznego oddziaływania występuje w widmie dyfrakcji neutronowej YMn_2D_6 . Różnicowe widma dyfrakcyjne wykonane dla temperatur 1.5 K i 30 K, a także dla wyższych temperatur nie wykazały żadnych dodatkowych wkładów przy niskich kątach. W związku z tym porządkowanie magnetyczne krótkiego zasięgu musi pochodzić od momentów Parametr sieciowy ErMn_2D_6 (rysunek 43) rośnie monotonicznie wraz z temperaturą.

Rysunek 43. Zależność parametru komórkowego ErMn_2D_6 od temperatury [61].

Różnicowe widma dyfrakcyjne wykonano również dla DyMn_2D_6 (rysunek 44) w temperaturach 1.5, 5, 10 i 20 K względem widma zmierzonego w 35 K. Także i te widma wykazują wzrost intensywności poniżej $2\theta = 15^\circ$, co świadczy o porządkowaniu magnetycznym krótkiego zasięgu, pojawiającym się wyraźnie poniżej 5 K, znacznie słabszym przy 10 K i zanikającym całkowicie przy 20 K. Taki wzrost intensywności może być spowodowany krótkozasięgowym oddziaływaniem ferromagnetycznym podobnie jak opisano w pracy Hodgesa [64].

Rysunek 44. Widma różnicowe dyfrakcji neutronowej dla DyMn_2D_6 w temperaturach 1.5, 5, 10 i 20 K względem widma w temperaturze 35 K [62].

W tabeli nr 6 zestawiono parametry strukturalne dla wszystkich z badanych deuterków RMn_2D_6 ($R = \text{Y, Er, Dy, Ho, Gd}$).

Związek	a (Å)	c (Å)	V (Å) ³	Z	V/Z (Å) ³	$\Delta V/V$ (%)
YMn_2	5.8300(0)	7.675(1)	225.91	4	56.479	
YMn_2D_6	6.7080(2)		301.84	4	75.460	33.61
ErMn_2	5.2950(1)	8.6446(1)	209.90	4	52.475	
ErMn_2D_6	6.6797(1)		298.04	4	74.510	42.00
DyMn_2	7.5895(3)		437.16	8	54.645	
DyMn_2D_6	6.7172(2)		303.08	4	75.770	38.64
DyMn_2	5.3643(9)	8.7358(14)	217.70	4	54.425	
DyMn_2D_6	6.7172(2)		303.08	4	75.770	39.22
HoMn_2	7.543(0)		429.17	8	53.653	
HoMn_2D_6	6.6800(2)		298.08	4	74.524	38.90
GdMn_2	7.7040(0)		457.24	8	57.158	
GdMn_2D_6	6.7516(2)		307.76	4	76.943	34.63

Tabela 6. Parametry strukturalne dla wyjściowych faz RMn_2 i ich deuterków RMn_2D_6 ($R = \text{Y, Er, Dy, Ho, Gd}$).

Parametry sieciowe ErMn_2D_6 oraz YMn_2D_6 są do siebie zbliżone, co wskazuje na to, że kontrakcja podsieci lantanowców odgrywa w nich mniejszą rolę aniżeli w ich fazach

macierzystych. Takie zjawisko może być związane z nieuporządkowanym rozłożeniem kationów ziemi rzadkiej i manganu w tej samej pozycji krystalograficznej. Z drugiej strony może wskazywać na znaczącą rolę anionów MnD_6^{X-} .

Podobną tendencję obserwuje się dla wszystkich zbadanych deuterków RMn_2D_6 . Parametr sieciowy $DyMn_2D_6$ jest nieco większy niż parametr dla YMn_2D_6 , $ErMn_2D_6$ oraz $HoMn_2D_6$ ale mniejszy niż dla $GdMn_2D_6$. Różnica ta może wynikać z różnej wielkości promieni atomowych.

W tabeli nr 7 zestawione zostały średnie odległości pomiędzy dwoma sąsiednimi atomami w pozycji 8c, wartości promieni atomowych R oraz suma promieni atomu ziemi rzadkiej i manganu. Międzyatomowe odległości są krótsze niż suma promieni metalicznych i zależą od rodzaju ziemi rzadkiej.

Deuterek	a (Å)	d_{R-Mn} (pozycja 8c)	Promień metaliczny dla R (Å)	$r_R + r_{Mn}^*$
YMn_2D_6	6.7080(2)	2.9050	1.8012	3.1512
$GdMn_2D_6$	6.7516(2)	2.9240	1.8013	3.1513
$DyMn_2D_6$	6.7172(2)	2.9090	1.7740	3.1240
$HoMn_2D_6$	6.6800(2)	2.8930	1.7661	3.1161
$ErMn_2D_6$	6.6797(2)	2.8920	1.7566	3.1066

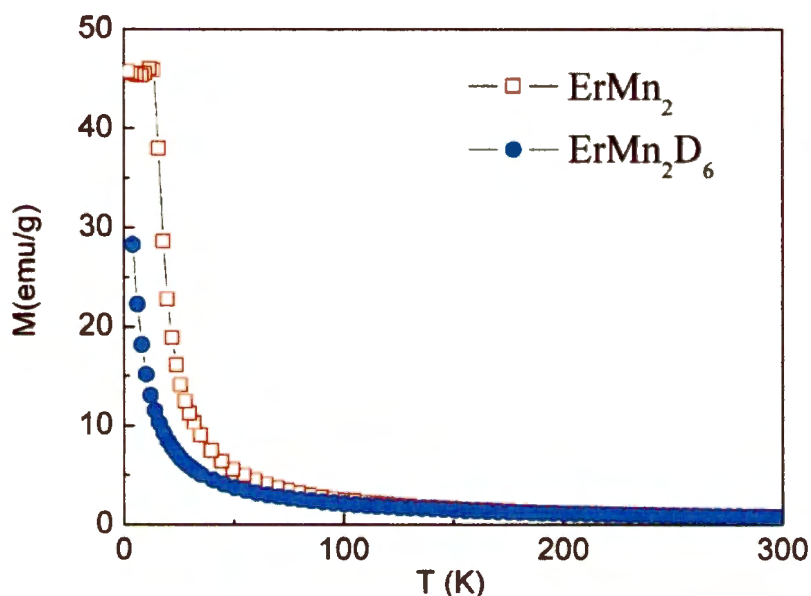
Tabela 7. Zestawienie parametrów strukturalnych dla deuterków RMn_2D_6 (R = Y, Er, Dy, Ho, Gd)

* Promień metaliczny dla Mn = 1.35 Å [65].

Należy nadmienić, iż ze względu na nieuporządkowane rozmieszczenie atomów R i Mn w pozycji 8c występuje rozrzut odległości pomiędzy parami atomów R – R, R – Mn oraz Mn – Mn. Poza tym zauważmy, że wiązanie w tych wodorkach nie jest w pełni wiązaniem metalicznym. Wskazuje na to wartość parametru sieciowego dla YMn_2D_6 leżąca pomiędzy parametrami $HoMn_2D_6$ i $DyMn_2D_6$. Tymczasem parametr YMn_2 (C15, a = 7.6795 Å) znajduje się pomiędzy $GdMn_2$ (a = 7.7455 Å) i $TbMn_2$ (a = 7.6483 Å). Wyniki te są zgodne z badaniami Siekierskiego [66], który wykazał, że wielkość promienia itru w odniesieniu do promienia innych ziem rzadkich zależy od rodzaju wiązania i jest przesunięta w kierunku cięższych ziem rzadkich w miarę jak rośnie elektroujemność sąsiedniego atomu.

3.2 Właściwości magnetyczne deuterków RMn_2D_6 ($\text{R} = \text{Er}, \text{Dy}$).

Pomiary magnetyczne wykonano tylko dla deuterków ErMn_2D_6 i DyMn_2D_6 oraz ich faz macierzystych. Najpierw zbadano zmianę magnetyzacji w funkcji temperatury, a następnie wyznaczono zależność odwrotnej podatności magnetycznej (χ^{-1}) w funkcji temperatury w celu oszacowania temperatury Curie (T_C).

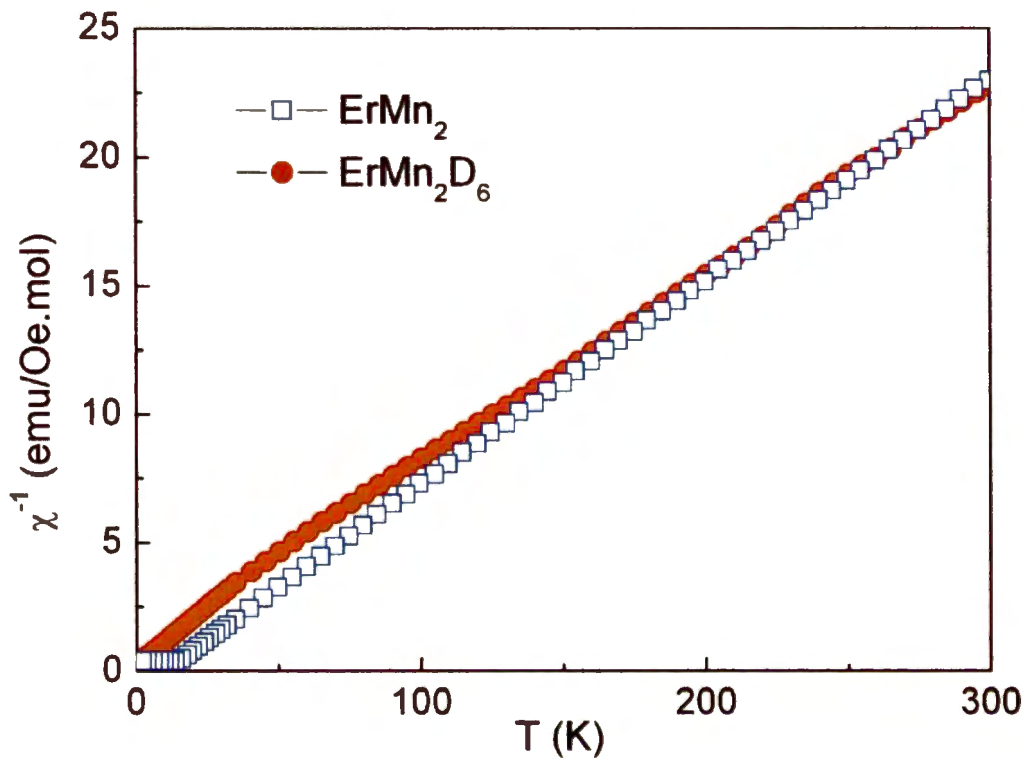

Rysunek 45. Magnetyzacja w funkcji temperatury dla ErMn_2 i ErMn_2D_6 ($B=5\text{kOe}$) [61].

Magnetyzacja ErMn_2 i ErMn_2D_6 (rysunek 45) mierzona w stałym polu magnetycznym $B = 5 \text{ kOe}$ wykazuje odmienny przebieg poniżej 100 K. Temperatura Curie dla ErMn_2D_6 wyznaczona z pomiarów magnetyzacji w polu magnetycznym 300 Oe wynosi 18(2) K i jest nieco niższa od T_C dla ErMn_2 (25 K). Oprócz tego magnetyzacja ErMn_2 wykazuje maksimum w 15 K związane ze skośnym układaniem się spinów na atomach Er, oraz minimum w 10 K przypisywane reorientacji spinowej zgodnie z [67]. Dla ErMn_2D_6 wartość izopolowej magnetyzacji rośnie stopniowo przy obniżaniu temperatury do 2 K lecz stale pozostaje mniejsza niż magnetyzacja dla czystego ErMn_2 [61].

Odwrotna podatność magnetyczna χ^{-1} dla ErMn_2 i ErMn_2D_6 (rysunek 46) wykazuje jednakowy przebieg w przedziale 290-150 K; poniżej 150 K pojawia się rozbieżność pomiędzy obydwoma zależnościami. Dopasowanie χ^{-1} z pomocą prawa Curie-Weissa daje

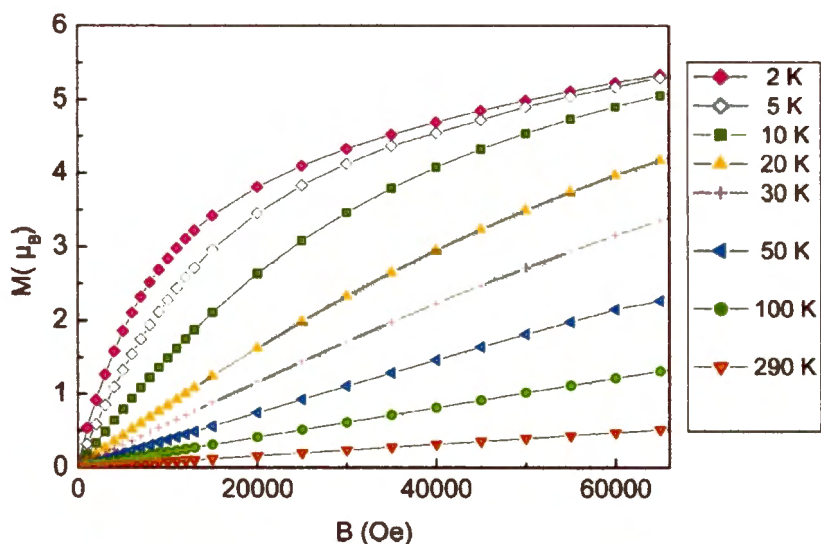
zbliżone efektywne momenty magnetyczne ($\mu_{\text{eff}} = 10 \mu_{\text{B}}$), ale nieco różne temperatury paramagnetyczne θ_{p} .

Rysunek 46. Odwrotna podatność magnetyczna dla ErMn_2 i ErMn_2D_6 w funkcji temperatury [61].

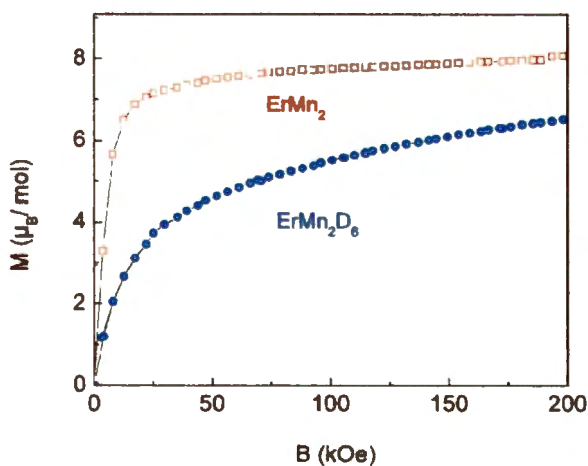
Dla izoterm magnetyzacji ErMn_2D_6 pojawia się odchylenie od zależności liniowej poniżej 50 K (rysunek 47). Analiza początkowego nachylenia daje stałą Curie zgodną z wielkością otrzymaną z pomiarów magnetyzacji izopolowej.

Porównanie izotermicznej magnetyzacji ErMn_2 i ErMn_2D_6 w 4.2 K i w polu magnetycznym do 230 kOe (rysunek 48) pokazuje, że dla ErMn_2D_6 magnetyzacja nasycenia nie jest osiągnięta przy 90 kOe, a wartość ekstrapolowana do $B = 0$ ($M_{\text{S}} = 5 \mu_{\text{B}}$) jest mniejsza niż dla ErMn_2 ($8.1 \mu_{\text{B}}$) [61].

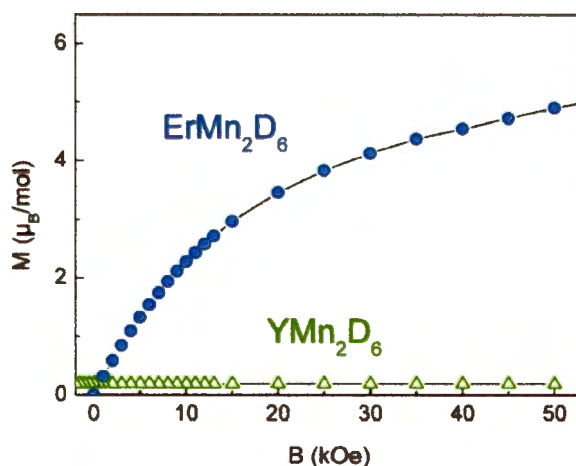

Rysunek 47. Zmiana nasycenia magnetyzacji ErMn_2D_6 w funkcji pola magnetycznego dla temperatur: 2, 5, 10, 20, 30, 50, 100, 290 K [61].

Magnetyzacja ErMn_2D_6 w 5 K jest kilka rzędów wielkości większa od magnetyzacji YMn_2D_6 (rysunek 49) co świadczy o tym, że duża wartość magnetyzacji ErMn_2D_6 obserwowana w niskich temperaturach pochodzi od wkładu momentów magnetycznych atomów erbu.

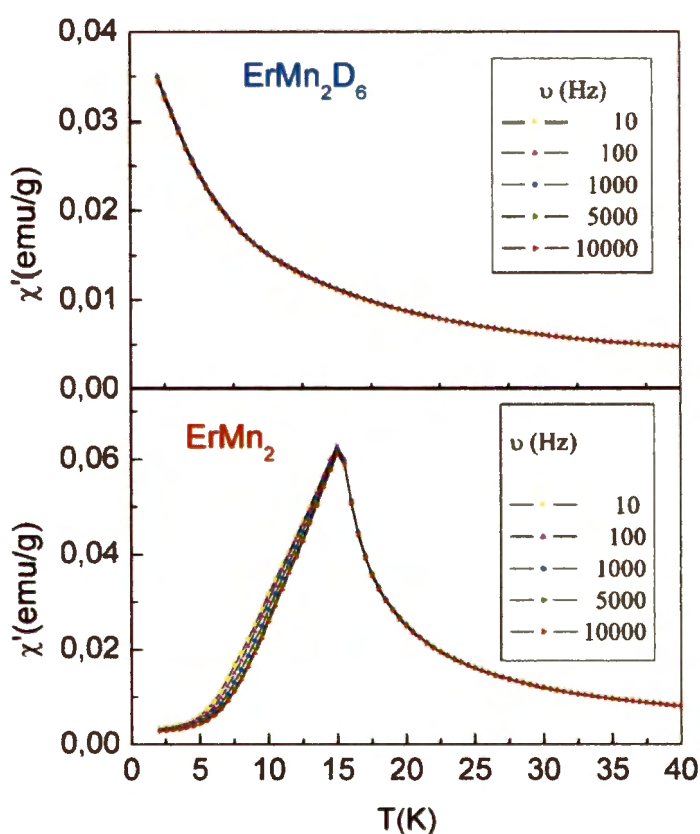
Rysunek 48. Magnetyzacja ErMn_2 i ErMn_2D_6 w funkcji pola magnetycznego (w temperaturze 4.2 K) [61].

Rysunek 49. Magnetyzacja ErMn_2D_6 i YMn_2D_6 w funkcji pola magnetycznego (w temperaturze 5 K) [61].

Na rysunku 50 przedstawiono krzywe podatności magnetycznej (AC) mierzone dla ErMn_2 i ErMn_2D_6 przy różnych częstotliwościach. ErMn_2 wykazuje maksimum χ^{-1} w 15 K, co związane jest z ukośną orientacją spinów na atomach Er [67]. Wartość χ^{-1} w funkcji malejącej temperatury dla ErMn_2D_6 rośnie w sposób ciągły do 4.2 K bez pojawienia się maksimum. Wyniki te potwierdzają brak reorientacji spinowej i charakteru szkła spinowego w strukturze tego deuterku [61].

Wyniki pomiarów magnetycznych dla ErMn_2 i ErMn_2D_6 zestawiono w tabeli nr 8.

Rysunek 50. Odwrotność zmiennoprądowej podatności magnetycznej (AC) w funkcji temperatury dla ErMn_2 i ErMn_2D_6 dla różnych częstotliwości [61].

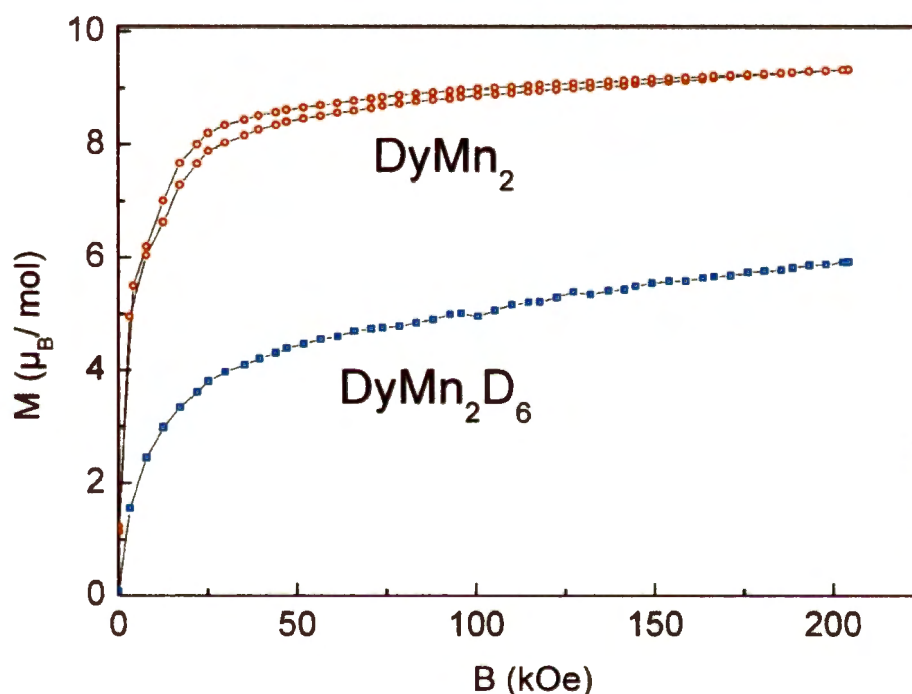
Związek	T_C (K)	M_S (μ_B)	θ_P (K)	μ_{eff} (μ_B)	χ (μ_B) $\times 10^6$ (290 K)
ErMn_2	25	8.1	0	10.2	7.37
ErMn_2D_6	18	5	-11	10.2	7.92

Tabela 8. Wyniki pomiarów magnetycznych dla ErMn_2 oraz ErMn_2D_6 [61].

Właściwości magnetyczne DyMn_2 spełniają prawo Curie-Weissa z momentem magnetycznym $\mu_{\text{eff}} = 10.7 \mu_B$ i z temperaturą paramagnetyczną $\theta_P = 48 \text{ K}$.

Z zależności magnetyzacji od pola magnetycznego (rysunek 51) wynika, że magnetyzacja nasycenia DyMn_2 w temperaturze 4.2 K wynosi $8.54 \mu_B/\text{f.u.}$, a temperatura Curie jest równa 52 K. Magnetyzacja nasycenia DyMn_2D_6 mierzona w 4.2 K z ekstrapolacji od 200 kOe do $B = 0$ wynosi $M_S = 4.5 \mu_B$.

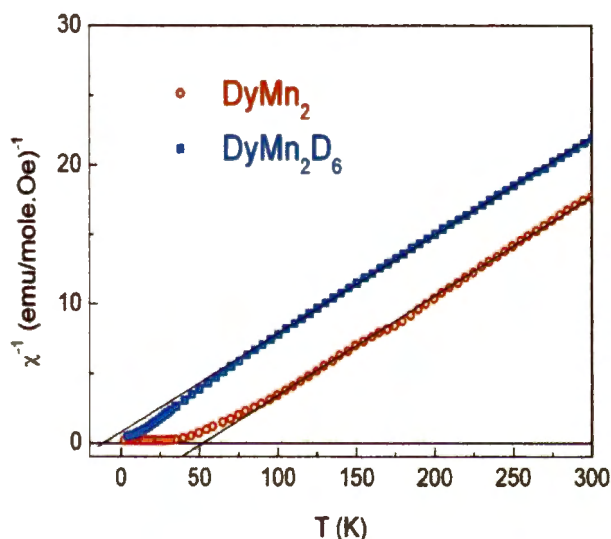

Rysunek 51. Zależność magnetyzacji od pola magnetycznego dla DyMn_2 i DyMn_2D_6 w 4.2 K. [62]

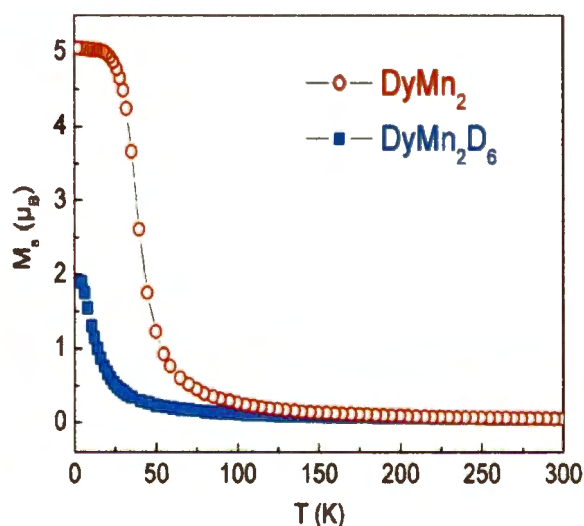
Ze względu na to, że badana próbka DyMn_2 zawiera 90 % fazy C15 i 10 % fazy C14 jej właściwości magnetyczne próbki powinny być porównywane z czystymi związkami DyMn_2 C15 i C14. W fazie C15 DyMn_2 występuje struktura ferromagnetyczna z momentem magnetycznym wynoszącym dla Dy $8.8 \mu_B/\text{Dy}$, a dla manganu $1.4 \mu_B$. Reorientacja spinowa dla Dy występuje przy 30 K podczas gdy temperaturę Curie szacuje się na 45 K. Związek spełnia prawo Curie-Weissa z efektywnym momentem magnetycznym $10.6 \mu_B$ i temperaturą paramagnetyczną $\theta_P = 35 \text{ K}$ [68]. Struktura C14 DyMn_2 ma charakter ferromagnetyczny z temperaturą Curie wynoszącą 38 K [69].

Oszacowana temperatura Curie dla badanego w tej pracy DyMn_2 (mieszanina C14 i C15) jest większa niż dla czystego DyMn_2 C15, jednak wartość ta była wyznaczona w polu magnetycznym 5 kOe, podczas gdy T_C dla czystego DyMn_2 C15 była wyznaczona z widma neutronowego bez stosowania pola magnetycznego.

Zależność odwrotnej podatności magnetycznej od temperatury przedstawiona na rysunku 52 spełnia prawo Curie-Weissa i jest równoległa do zależności $\chi^{-1} = f(T)$ dla DyMn_2 ze stałą Curie równą 12.8 emu/mol dając efektywny moment magnetyczny $\mu_{\text{eff}} = 10.1 \mu_B$ i temperaturę paramagnetyczną równą -20 K.

Rysunek 52. Odwrotna podatność magnetyczna dla DyMn_2 i DyMn_2D_6 w funkcji temperatury [62].

Rysunek 53. Magnetyzacja nasycenia w funkcji temperatury dla DyMn_2 i DyMn_2D_6 [62].

Obserwuje się wyraźne przesunięcie wartości θ_p od wielkości dodatniej dla czystego związku międzymetalicznego do wielkości ujemnej dla deuterku, co wskazuje na obecność oddziaływań ujemnych. Zależność $\chi^{-1} = f(T)$ (rysunek 52) została wyznaczona z zależności magnetyzacji DyMn_2 i DyMn_2D_6 od temperatury (rysunek 53).

Wyniki pomiarów magnetycznych dla DyMn_2 i DyMn_2D_6 zestawiono w tabeli nr 9. Magnetyzacja nasycenia deuterku jest dwukrotnie mniejsza niż dla fazy macierzystej, a θ_p przyjmuje wartości ujemne. Oznacza to, że ze względu na statystycznie nieuporządkowane rozmieszczenie atomów Dy i Mn w pozycji 8c mogą występować krótkozasięgowe oddziaływania R-R zarówno ferro jak i antyferromagnetyczne [62].

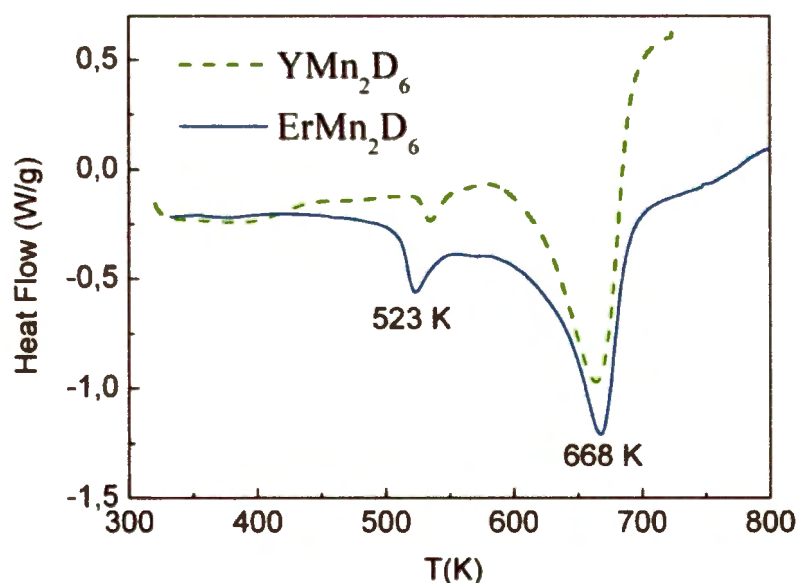
Związek	T_C (K)	M_S (μ_B) (4.2 K)	θ_P (K)	μ_{eff} (μ_B)	$\chi(\mu_B) \cdot 10^6$ (290K)
DyMn ₂	52	8.8	48	8.5	10.33
DyMn ₂ D ₆	28	4.5	-20	10.1	7.32

Tabela 9. Wyniki pomiarów magnetycznych dla DyMn₂ oraz DyMn₂D₆ [62].

3.2 Stabilność termiczna deuterków RMn₂D₆ (R = Er, Dy).

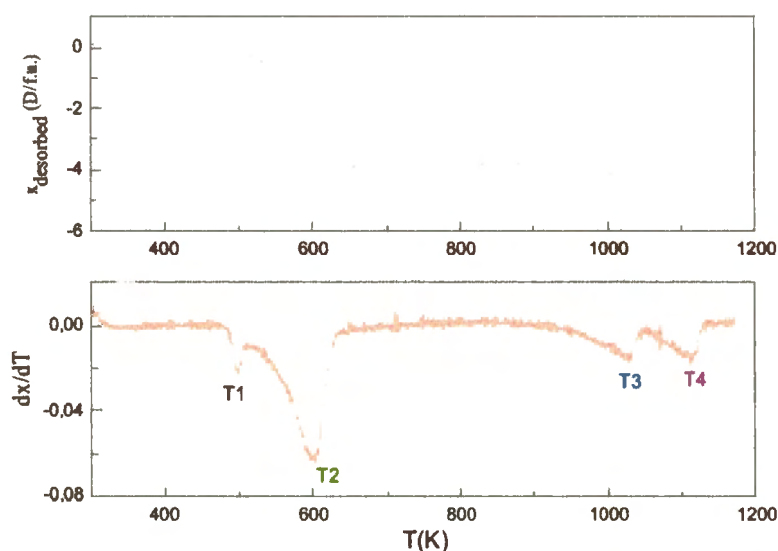
Krzywe DSC wykonane dla ErMn₂D₆ są bardzo podobne do tych otrzymanych dla YMn₂D₆ i DyMn₂D₆. Pierwszy pik przy 523 K odpowiada desorpcji deuteru z ErMn₂D_{4.6} (YMn₂D_{4.5}), podczas gdy drugi intensywny pik przy 668 K wiąże się z rozkładem RMn₂D₆ do RD_x i Mn (R = Y, Er). Sygnał termogravimetryczny od ErMn₂D₆ (rysunek 54) wskazuje na ubytek masy rzędu 2% pomiędzy 460 a 710 K, co odpowiada desorpcji deuteru w ilości 2.9 D/f.u. łącznie dla ErMn₂D_{4.6} i ErMn₂D₆.

Widma dyfrakcyjne dla ErMn₂D₆ wygrzanego w 773 K wykazały, że związek uległ rozkładowi do ErD₂ i czystego Mn. Wyniki DSC potwierdzają większą stabilność układów RMn₂D₆ od wodorków międzywęzłowych RMn₂D_{4.6} [61].

Rysunek 54. Wykres DSC dla YMn₂D₆ i ErMn₂D₆ [61].

Sygnal termograwimetryczny dla DyMn_2D_6 przy uwzględnieniu obecności Dy_2O_3 wskazuje na ubytek masy rzędu 2% w przedziale temperatur 460 - 710 K. Związany jest on z desorpcją deuteru rzędu 4 D/f.u (rysunek 55).

Pierwszemu ubytkowi masy 4 D/f.u odpowiada reakcja:

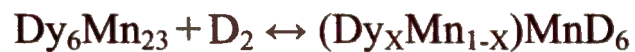

Rysunek 55. Desorpcja deuteru w funkcji temperatury dla DyMn_2D_6 [62].

Pochodna sygnału posiada dwa maksima w $T1 = 500$ K i w $T2 = 600$ K. Kolejna desorpcja deuteru (1.32 D/f.u) zachodzi w 1028 K i 1114 K. Piki $T3 = 1028$ K i $T4 = 1114$ K związane są z dalszą desorpcją deuteru z DyD_2 zachodzącą w wyniku rekombinacji deuterku z manganem. Otrzymane wyniki są bardzo zbliżone do wyników otrzymanych dla ErMn_2D_6 . Pomiary XRD dla DyMn_2D_6 wygrzewanego do 723 K pokazały, że związek rozkłada się tworząc DyD_2 i Mn. Linie widma są bardzo szerokie, co potwierdza wysokie rozdrobnienie próbki.

Analiza XRD próbki po wygrzaniu w 1173 K potwierdza obecność fazy C15 DyMn_2 ($a = 7.599$ Å), C14 DyMn_2 ($a = 5.355$ Å, $c = 8.7712$ Å) oraz $\text{Dy}_6\text{Mn}_{23}$ ($a = 12.482$ Å). Nie można wykluczyć, że część dysprozu utleniła się uniemożliwiając pełną rekombinację do DyMn_2 , co potwierdza obecność $\text{Dy}_6\text{Mn}_{23}$. Z drugiej strony może to wskazywać

na możliwość rozkładu części DyMn_2D_6 do $\text{Dy}_6\text{Mn}_{23}$, co pozwala spekulować o realności procesu typu:

którego produkt miałby strukturę $Fm\bar{3}m$ [62].

3.4 Równanie stanu deuterków RMn_2D_6 ($\text{R}=\text{Er}, \text{Dy}, \text{Ho}, \text{Y}$) w zakresie ciśnień hydrostatycznych do 30GPa.

Wcześniejsze badania dotyczące wpływu wysokiego ciśnienia hydrostatycznego na właściwości wodorków metali [70-72] były wykonywane albo w urządzeniach typu tłok-cylinder albo w aparaturze wysokociśnieniowej wykorzystującej kowadłach Bridgmana. Wprowadzenie nowej techniki badawczej z użyciem kowadełek diamentowych (DAC - diamond anvil cell) umożliwiło badania właściwości strukturalnych, optycznych i innych *in situ* w ciśnieniach przekraczających nawet 100GPa.

Wodorki różnych grup zaczęto systematycznie badać techniką DAC poczynając od lat 80-tych ubiegłego stulecia. Dla przykładu w wodorkach metali alkalicznych [73-75], wodorkach metali przejściowych [76-78] oraz wodorkach ziem rzadkich [79-81] obserwowano zmiany strukturalne wywołane wpływem ciśnienia. Mimo dużej liczby publikacji na temat wodorków na podstawie faz Lavesa tylko niewiele prac dotyczy ich równania stanu oraz indukowanych ciśnieniem przejść fazowych [82-86].

Izostrukturalna grupa deuterków RMn_2D_6 została otrzymana w warunkach wysokiej temperatury i ciśnienia w sposób opisany we wcześniejszych podrozdziałach. Parametry strukturalne badanych deuterków zestawiono w tabeli nr 10. Deuterki mają bardzo zbliżone objętości molowe $75.2 \text{ \AA}^3 \pm 0.7 \text{ \AA}^3$ co sugeruje, że ekspansja objętości towarzysząca powstawaniu związków RMn_2D_6 jest odwrotnie proporcjonalna do objętości układu wyjściowego RMn_2 . Wynikające z absorpcji deuteru zjawisko "ujemnego ciśnienia" jest więc różne dla różnych związków. Dlatego można było spodziewać się różnych ściśliwości badanych deuterków. Przypadek kiedy absorpcja tej samej ilości wodoru w izostrukturalnych związkach powoduje tak różne zmiany objętości ($24.2 \text{ \AA}^3$ dla ErMn_2D_6 oraz $17.74 \text{ \AA}^3$ dla YMn_2D_6) jest niezwykle i może sugerować, że stabilne kompleksowe aniony $(\text{Mn}^{\text{I}}\text{D}_6)^{5-}$ odgrywają główną rolę we właściwościach strukturalnych badanych związków.

Na rysunku 56 pokazane są widma dyfrakcyjne deuterków RMn_2D_6 otrzymane przy różnych ciśnieniach. Dla wszystkich badanych deuterków obserwowano ciągły spadek parametru sieciowego wraz ze wzrostem stosowanego ciśnienia. Otrzymane eksperymentalnie zmiany objętości molowej w funkcji ciśnienia wraz z wykresami wyznaczonymi z równania drugiego rzędu Bircha - Murnaghana dla YMn_2D_6 , DyMn_2D_6 , HoMn_2D_6 i ErMn_2D_6 przedstawiono na rysunku 57 [85]. Parametry równania stanu wraz z wcześniejszymi wynikami dla YMn_2D_x

($0 \leq x \leq 4.3$) zamieszczonymi w tabeli nr 11 potwierdzają, że kompresja YMn_2D_6 różni się od tej dla czystego YMn_2 i YMn_2D_x ($0 \leq x \leq 4.3$). Dla YMn_2 i YMn_2D_x ($0 \leq x \leq 4.3$) moduł sprężystości objętościowej zmienia się nieciągłe przy ciśnieniu 8GPa, a dodatkowo deuterki $YMn_2D_{1.1}$ i YMn_2D_2 wykazują odwracalny rozpad spinodalny w okolicy 5GPa.

Związek	Zawartość czystej fazy	a (Å)	c (Å)	V (Å ³)	Z	V/Z (Å ³)	$\Delta V/V_0$ (%) ^a
YMn ₂	C15, 100%	7.6791		452.82	8	56.60	
	C14	5.8300	7.6751	225.91	4	56.48	
YMn ₂ D ₆	<i>Fm</i> $\bar{3}m$, 100%	6.7083		301.89	4	75.47	33.33 ^c 33.62 ^b
	C14, 4%	5.3606	8.7343	217.36	4	54.34	
DyMn ₂	C15, 95 %	7.5872		436.76	8	54.59	
	<i>Fm</i> $\bar{3}m$, 100%	6.720		303.52	4	75.88	39.63 ^b 38.98 ^c
HoMn ₂	C14, 19%	5.3269	8.6885	213.51	4	53.38	
	C15, 80%	7.5430		429.17	8	53.65	
HoMn ₂ D ₆	<i>Fm</i> $\bar{3}m$, 100%	6.677		297.78	4	74.44	39.46 ^b 38.77 ^c
	C14, 100%	5.2949	8.6446	209.90	4	52.47	
ErMn ₂ D ₆	<i>Fm</i> $\bar{3}m$, 100%	6.6796		298.04	4	74.51	42.00 ^b

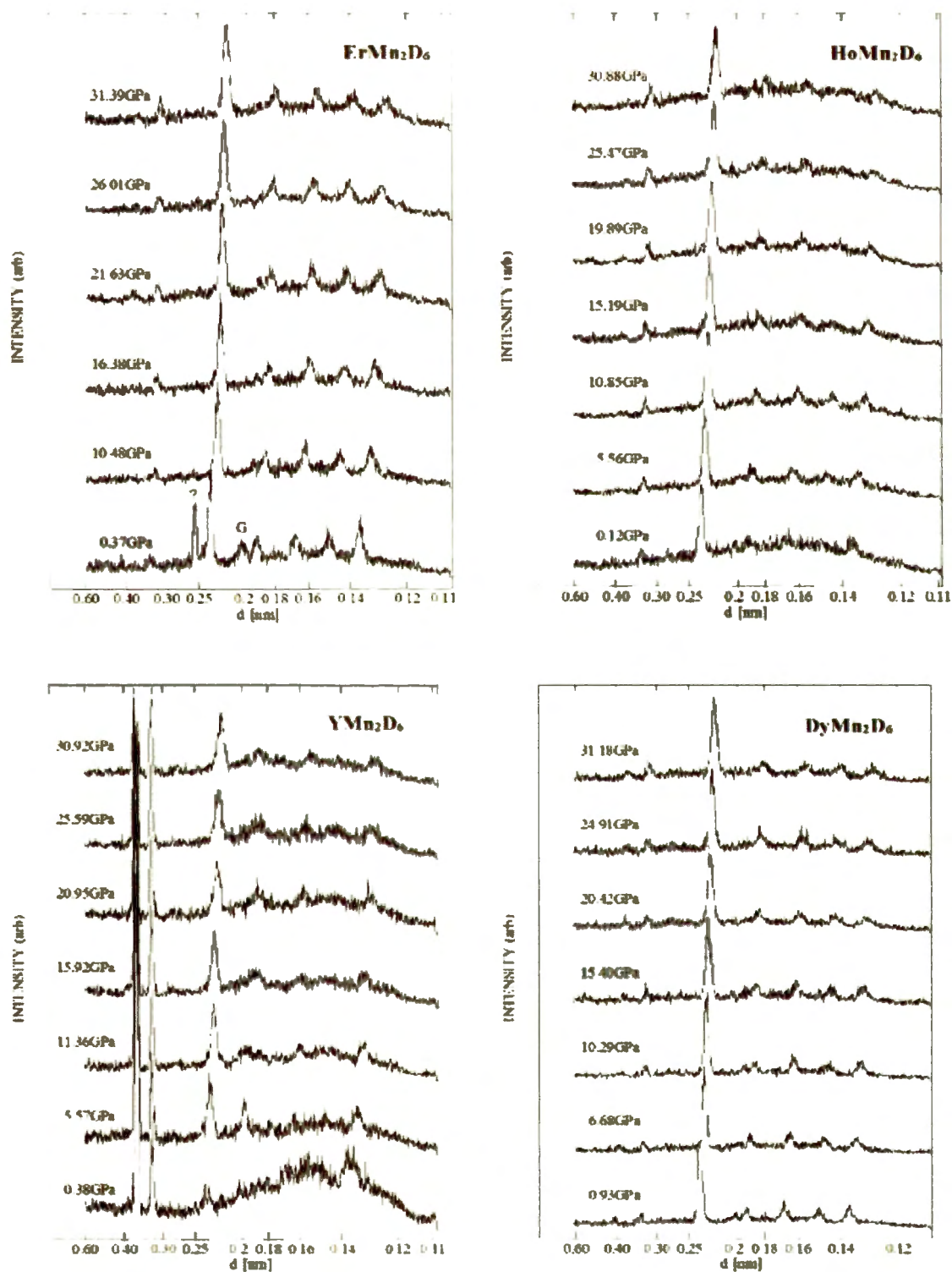
^a Przyrost objętości molowej: $\Delta V/V_0 = (V_{\text{deuterku}} - V_{\text{fazy macierzystej}})/V_{\text{fazy macierzystej}}$.

^b Wartość obliczona względem struktury C14

^c Wartość obliczona względem struktury C15

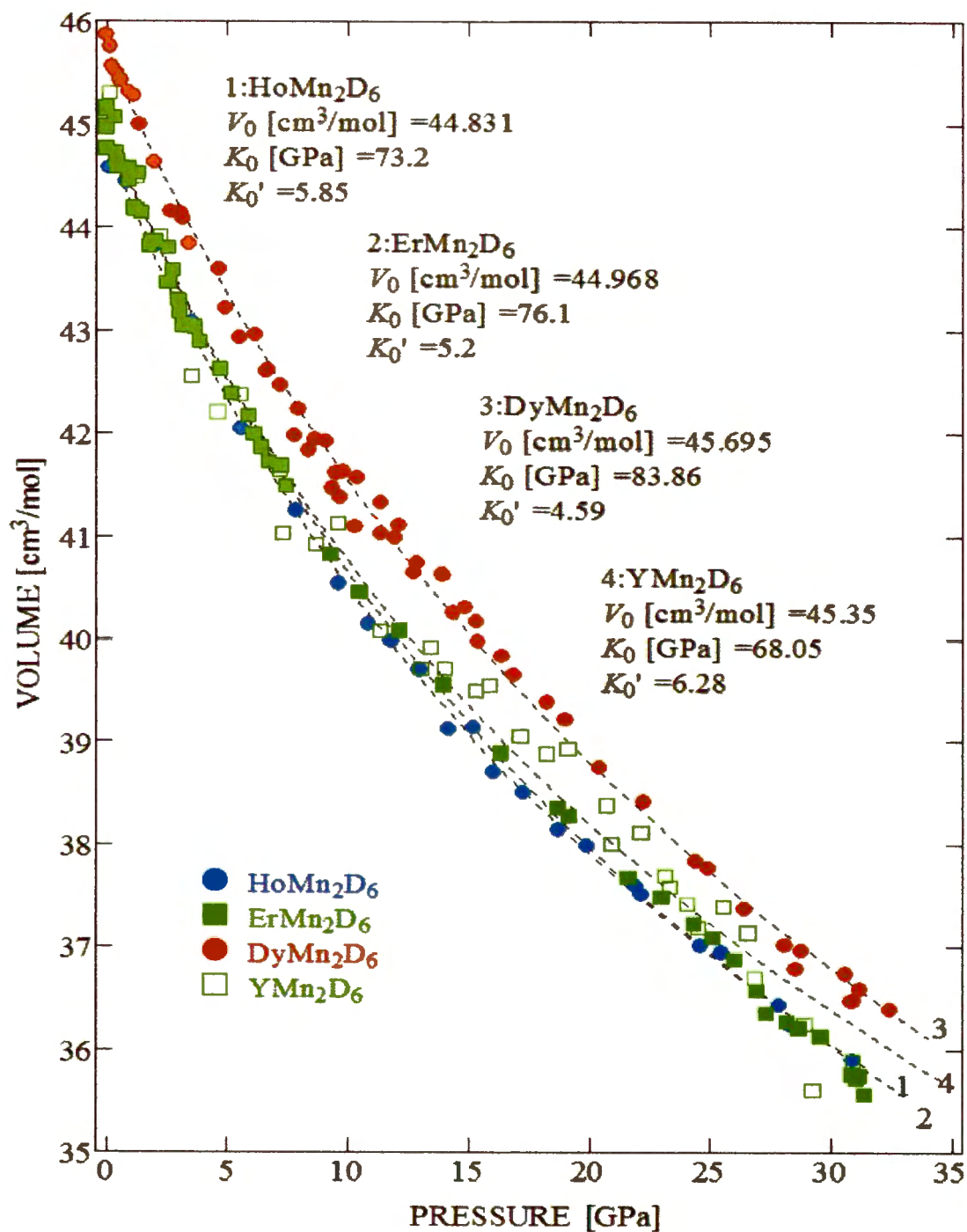
Tabela 10. Właściwości strukturalne związków RMn_2 i RMn_2D_6 (R = Er, Y, Ho i Dy) [85].

Podobne zmiany modułu objętościowego przy 5GPa zaobserwował Palasyuk [84] dla GdMn_2 , GdMn_2H_1 i GdMn_2H_2 . Zjawisko to było interpretowane przejściem fazowym występującym w obydwu wodorkach.

Rysunek 56. Widma dyfrakcyjne deuterków RMn_2D_6 ($R = \text{Y}, \text{Er}, \text{Dy}, \text{Ho}$) dla różnych ciśnień [85].

Rysunek 57. Zmiana objętości molowej od ciśnienia hydrostatycznego dla deuterków RMn_2D_6 (R = Y, Er, Dy, Ho) wraz z wynikami otrzymanymi w przybliżeniu równania stanu Birch-Murnaghana drugiego rzędu [85].

Związek	V_0 [cm ³ /mol]	K_0 [GPa]	K_0'	n	Oznaczenia	Odnosińnik literaturowy	
YMn ₂	34.02	21.6	13.2	21	<i>Kubiczna C15 (P < 8 GPa)</i>	[83,86]	
	31.24	83.1	7.13	29	<i>Kubiczna C15 (P > 8 GPa)</i>		
YMn ₂ D _{3,4}	40.11	60.28	4.0	11	<i>Kubiczna C15 (P < 8 GPa)</i>		
	37.80	133.9	4.0	20	<i>Kubiczna C15 (P > 8 GPa)</i>		
YMn ₂ D ₄	41.65	46.07	4.0	27	<i>Romboedryczna (niskie P)</i>		
	38.22	153.0	4.0	17	<i>Romboedryczna (wysokie P)</i>		
YMn ₂ D ₆	45.35	68.05	6.28		<i>Kubiczna (w całym zakresie P)</i>		
DyMn ₂	33.01	63.2	6.1		<i>Kubiczna C15</i>		[87]
DyMn ₂ D ₆	45.69	83.8	4.59	60	<i>Kubiczna (w całym zakresie P)</i>		
HoMn ₂	32.31				<i>Kubiczna C15</i>		
HoMn ₂ D ₆	44.83	73.2	5.85	23	<i>Kubiczna (w całym zakresie P)</i>		
ErMn ₂	31.6				<i>Kubiczna C15</i>		
ErMn ₂ D _{4,6}	40.65	79.2(2)	4		<i>Heksagonalna</i>	[88]	
ErMn ₂ D ₆	44.97	76.1	5.20	50	<i>Kubiczna (w całym zakresie P)</i>		

n - liczba punktów pomiarowych

Tabela 11. Zestawienie parametrów równania stanu dla deuterków RMn₂D₆ (R = Y, Er, Dy, Ho).

Właściwości magnetyczne faz Lavesa RMn₂ silnie zależą od zmiany odległości międzyatomowych, a wzrost ciśnienia obniża temperaturę porządkowania magnetycznego i fluktuacje spinowe [89]. W tych związkach fluktuacje spinowe prowadzą do dużej ekspansji termicznej sieci i silnej zależności objętości molowej od ciśnienia [90]. Stłumienie fluktuacji spinowych przy ciśnieniu powyżej 8GPa może zatem wyjaśniać modyfikację modułu ściśliwości objętościowej w związkach typu RMn₂.

Bardzo interesujące byłoby zbadanie czy nieciągła zmiana modułu objętościowego w granicach 8GPa jest ograniczona tylko dla YMn₂ oraz GdMn₂ i ich międzywęzłowych wodorków/deuterków czy też pojawia się ona dla innych związków RMn₂. Wykraczałoby to jednak poza zakres obecnej rozprawy.

Rodzina deuterków RMn_2D_x jest unikalna ze względu na możliwość wytworzenia na podstawie jednego związku międzymetalicznego RMn_2 zarówno deuterków międzywęzłowych RMn_2D_x ($x \leq 5$) jak i deuterków kompleksowych RMn_2D_6 .

Dla zbadania wpływu zawartości deuteru na wielkość parametrów równania stanu poddano badaniom w zakresie wysokich ciśnień hydrostatycznych do 30GPa zarówno YMn_2 jak i jego deuterki o różnym stężeniu deuteru jak i o różnych strukturach krystalograficznych ($\text{YMn}_2\text{D}_{3,4}$ - kubiczny C15, YMn_2D_4 - romboedryczny, YMn_2D_6 – kubiczny). Dla obydwu deuterków międzywęzłowych moduł objętościowy wzrasta wraz ze stężeniem deuteru. Dla YMn_2D_4 jego wartość jest 80% większa niż w wyjściowym YMn_2 . Duży wzrost modułu objętościowego towarzyszy tworzeniu się wodorków jonowych (metali alkalicznych i ziem rzadkich) [91]. Duży spadek modułu objętościowego około (50 %) był obserwowany podczas tworzenia wodorków kowalencyjnych typu AlH_3 czy CuH . Z drugiej jednak strony moduły objętościowe metali przejściowych i ich wodorków nie wykazują dużych różnic. Podczas tworzenia deuterków międzywęzłowych $\text{YMn}_2\text{D}_{3,4}$ i YMn_2D_4 występuje duży wzrost modułu sprężystości objętościowej, podczas gdy dalszy wzrost stężenia deuteru do 6 at D/f.u. powoduje obniżenie modułu objętościowego do wartości nieco niższej niż dla czystego YMn_2 w przedziale wysokich ciśnień. Świadczy to o odmiennych właściwościach YMn_2D_6 w stosunku do pozostałych deuterków YMn_2D_x . Zależność objętości $\text{ErMn}_2\text{H}_{4,6}$ od ciśnienia opisano w pracy Makarovej [88]. Wykryła ona przejście fazowe w okolicy 3 GPa. Moduł ściśliwości objętościowej fazy wysokociśnieniowej wynosił 79.2 GPa i był niewiele wyższy od modułu objętościowego dla ErMn_2D_6 ($K_0 = 76.1$ GPa).

Jak widać z tabeli nr 11 i rysunku nr 57 zależność objętość-ciśnienie dla wszystkich związków RMn_2D_6 jest bardzo zbliżona. W żadnym z deuterków nie stwierdzono przejść fazowych ani rozpadu spinodalnego w zakresie do 30GPa. Jest to kolejną unikalną cechą dla tej grupy deuterków.

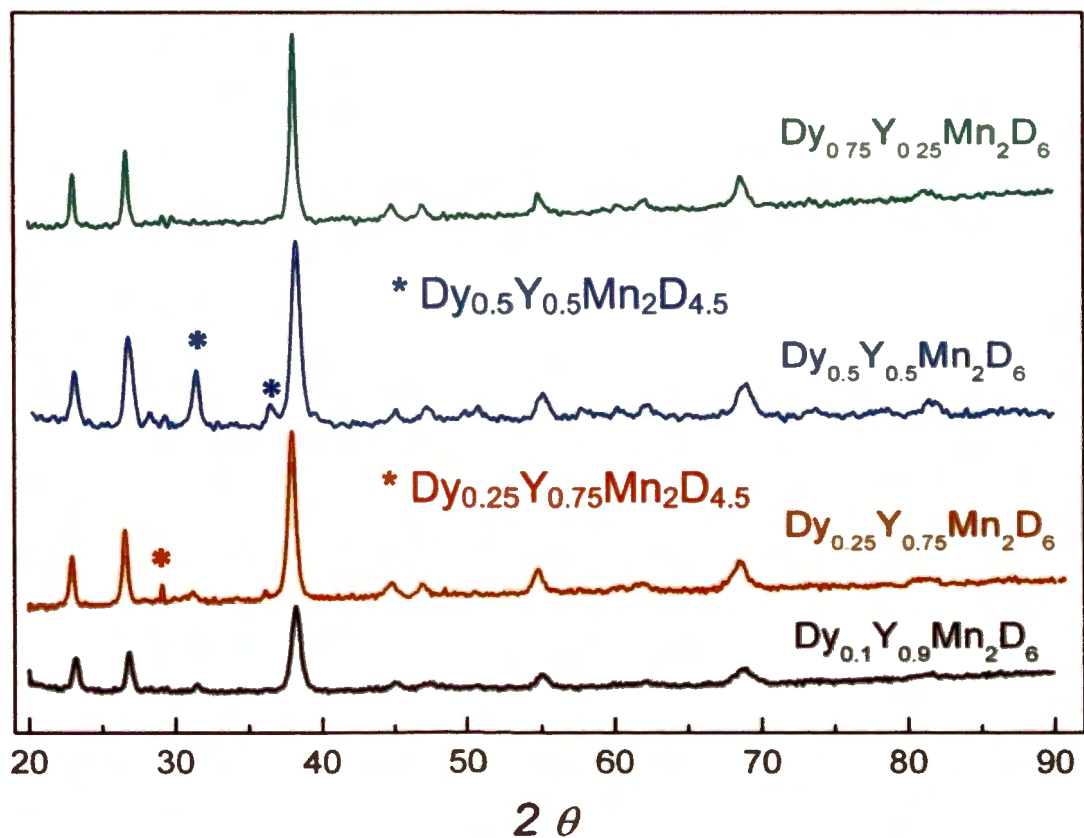
3.5. Właściwości wodorków pseudobinarnych fazach Lavesa typu $Dy_{(1-x)}Y_xMn_2$ oraz $Dy(Fe_xMn_{1-x})_2$.

Podczas wysokociśnieniowej syntezy wodorków w stopach międzymetalicznych typu YFe_2 i $ErFe_2$ otrzymano izostrukuralne związki YFe_2D_5 oraz $ErFe_2D_5$ [7,92]. Shoemaker [21] oszacował, że w fazach Lavesa typu AB_2 maksymalne stężenie wodoru może wynosić 6 at. H/f.u. Jest tak w przypadku deuterków RMn_2D_6 ($R = Y, Er, Ho, Dy, Gd$) opisywanych w niniejszej rozprawie. Poza różnicą w stężeniu wodoru (5 i 6 D/f.u.) występuje również różnica w strukturze deuterków. $ErFe_2D_5$ i YFe_2D_5 powstają w wyniku ekspansji sieci i dystorsji strukturalnej w fazie macierzystej prowadzącej do układu o niższej symetrii, a atomy deuteru (wodoru) lokują się w lukach tetragonalnych R_2Fe_2 lub RFe_3 . Związki RMn_2D_6 to deuterki kompleksowe, w których atom Mn otoczony jest przez 6 atomów deuteru, a drugi atom Mn wraz z atomem ziemi rzadkiej R ($R = Y, Er, Ho, Dy, Gd$) statystycznie lokuje się w pozycji 8c w sieci $Fm\bar{3}m$.

Biorąc pod uwagę różną naturę związków RFe_2D_5 i RMn_2D_6 postanowiliśmy sprawdzić wpływ podstawienia atomu Mn atomem Fe na rodzaj deuterków tworzących się pod wysokim ciśnieniem. Z drugiej strony interesujące było sprawdzenie czy podstawienie itru ziemią rzadką wpłynie na wyniki wysokociśnieniowej syntezy wodorków. W tym celu przygotowaliśmy dwa rodzaje stopów: $Dy(Fe_xMn_{1-x})_2$ oraz $(Dy_xY_{1-x})Mn_2$ i poddaliśmy je działaniu wysokiego ciśnienia do 1 GPa i temperatury do 100 °C.

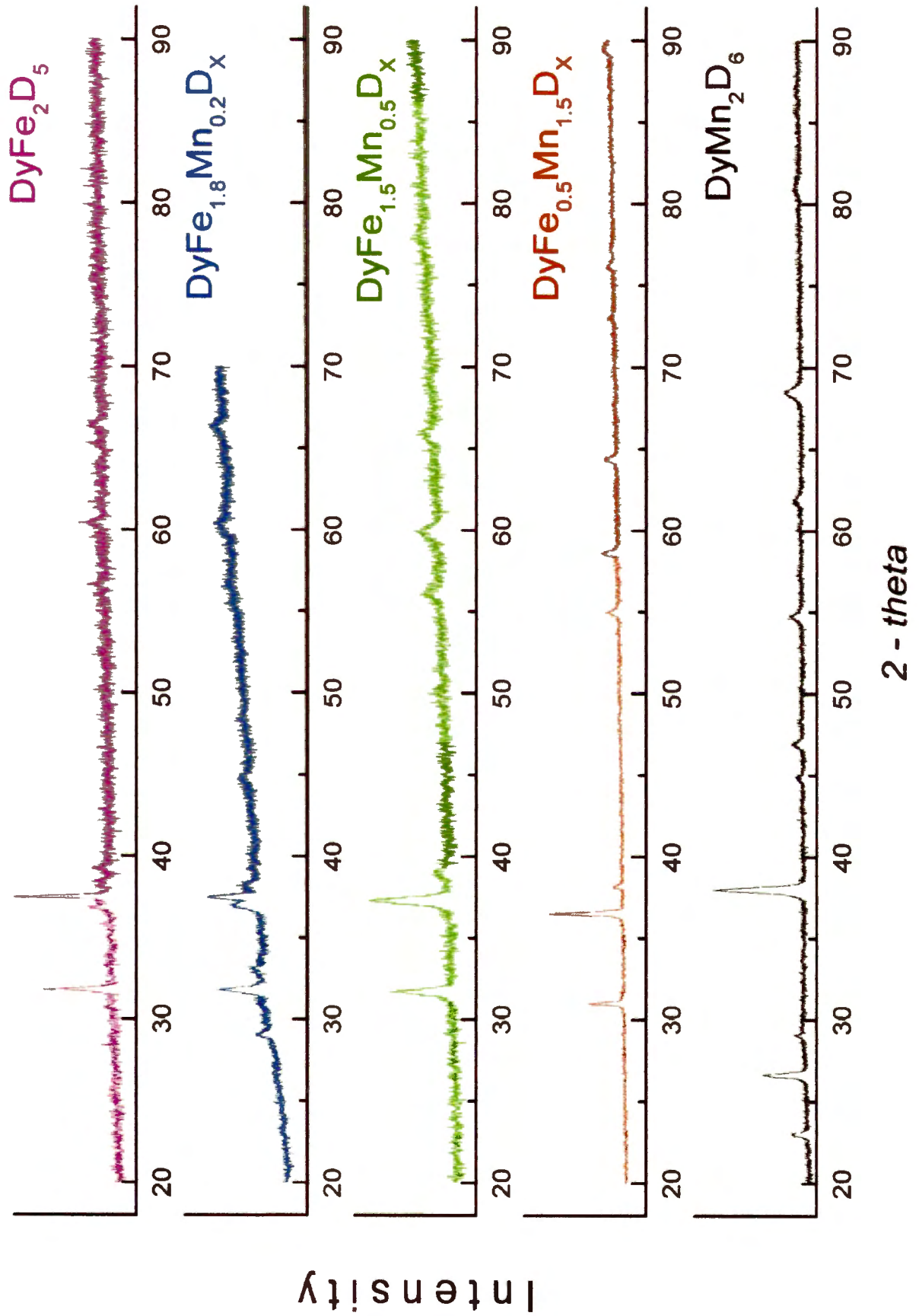
Wszystkie pseudobinarne związki otrzymano w wyniku indukcyjnego stopienia czystych pierwiastków (99% czystości). Stopy poddano następnie dwutygodniowemu wygrzewaniu homogenizującemu. Homogeniczność próbki była badana metodą dyfrakcji rentgenowskiej na dyfraktometrze Brücker D8 w zakresie kątów $10^\circ < 2\theta < 120^\circ$ z krokiem rzędu 0.02° przy promieniowaniu $CuK\alpha$. Do syntezy deuterków stosowaliśmy aparaturę typu tłok-cylinder opisaną we wcześniejszym rozdziale.

Na rysunkach 58 i 59 przedstawiono widma dyfrakcyjne otrzymanych deuterków a w tabelach nr 12 i 13 zestawiono ich właściwości strukturalne.

Rysunek 58. Widma dyfrakcyjne deuterków $Dy_{(1-x)}Y_xMn_2D_6$ dla $(0 \leq X \leq 1)$.

Deuterek	Faza macierzysta		Deuterek	
	a (Å)	V (Å)	a (Å)	V (Å)
DyMn ₂ D ₆	7.587(1)	436.76(2)	6.717(1)	303.09(2)
Dy _{0.9} Y _{0.1} Mn ₂ D ₆	7.586(2)	436.61(5)	6.711(2)	302.31(9)
Dy _{0.75} Y _{0.25} Mn ₂ D ₆	7.600(1)	438.95(4)	6.710(2)	302.23(10)
Dy _{0.25} Y _{0.75} Mn ₂ D ₆	7.631(1)	444.42(4)	6.709(2)	302.00(10)
Dy _{0.1} Y _{0.9} Mn ₂ D ₆	7.659(1)	449.30(4)	6.707(2)	301.66(12)
YMn ₂ D ₆	7.660(2)	449.39(8)	6.707(1)	301.76(4)

Tabela 12. Właściwości strukturalne deuterków $Dy_{(1-x)}Y_xMn_2D_6$ dla $(0 \leq X \leq 1)$

Rysunek 59. Widma dyfrakcyjne deuterków $DyFe_{(2-x)}Mn_xD_x$.

Faza wyjściowa	Struktura	Parametr sieciowy (Å)	Deuterek	Struktura	Parametr komórkowy (Å)	$\Delta V/V_0$ (%)
DyFe ₂	C15	a = 7.325	DyFe ₂ D ₅	ortorombowy	a = 5.394 b = 5.812 c = 8.020	28.31
DyFe _{1,8} Mn _{0,2}	C 15	a = 7.299	DyFe _{1,8} Mn _{0,2} D _x	C 15	a = 7.936	28.53
DyFe _{1,5} Mn _{0,5}	C 15	a = 7.333	DyFe _{1,5} Mn _{0,5} D _x	C 15	a = 7.946	27.23
DyFe _{0,5} Mn _{1,5}	C 15	a = 7.613	DyFe _{0,5} Mn _{1,5} D _x	C 15	a = 8.195	24.73

Tabela 13. Zestawienie właściwości strukturalnych dla związków Dy(Fe_xMn_{2-x}) oraz ich deuterków.

Z otrzymanych wyników widać, że deuterki Dy_(1-x)Y_xMn₂D₆ z grupą przestrzenną $Fm\bar{3}m$ tworzą się w całym zakresie składu dla związków Dy_(1-x)Y_xMn₂. Podczas podstawienia atomów Mn atomami Fe w związkach Dy(Fe_xMn_{1-x})₂ struktura $Fm\bar{3}m$ występuje tylko w wąskim zakresie składu do x = 0.1. Dowodzi to, że otrzymanie struktury typu K₂PtCl₆ przestaje być możliwe już przy podstawieniu niewielkiej ilości manganu żelazem.

W przypadku gdy atomy Dy podstawione są itrem strukturę $Fm\bar{3}m$ można otrzymać w całym zakresie składów. Połowa atomów Mn zajmuje statystycznie zamiennie z atomami Dy lub Y pozycję 8c, podczas gdy pozostałe atomy manganu zajmują pozycję 4a i są otoczone przez sześć atomów wodoru (deuteru). Nowe deuterki pseudobinarne Dy_xY_(1-x)Mn₂D₆ są trwałe w temperaturze pokojowej.

W pracach nad syntezą wodorków w wyżej otrzymanych fazach pseudobinarnych udało się również po raz pierwszy otrzymać deuterek DyFe₂D₅. Deuterek otrzymano przy ciśnieniu deuteru 1 GPa w temperaturze 100 °C. Posiada on strukturę ortorombową podobną do tej jaką mają ErFe₂D₅ i YFe₂D₅ [92,93].

Rozdział 4

Wnioski

Wnioski

1) Po raz pierwszy otrzymano deuterki YMn_2D_6 z macierzystej fazy C14 oraz szereg nowych deuterków $R Mn_2D_6$ ($R = Er, Dy, Ho, Gd$) o charakterystycznej strukturze $Fm\bar{3}m$, uzyskanej dotychczas tylko w przypadku syntezy wysokociśnieniowej, w której substratem był YMn_2 (C15) [6,7]. Struktura ta powstaje w wyniku radykalnego przegrupowania atomów itru i manganu i utworzenia wiązań z deuterem (wodorem), jakich dotychczas nie obserwowano w fazach Lavesa. Wykazano więc istnienie rodziny wodorków kompleksowych typu $R Mn_2H_6$, które mogą być otrzymane niezależnie od wyjściowej struktury (C14 lub C15)) oraz rodzaju składnika R. Co więcej wyniki otrzymane dla $Dy_x Y_{1-x} Mn_2$ wskazują na możliwość utworzenia nowej struktury $Fm\bar{3}m$ nawet gdy w pozycji R wstawi się dodatkowy pierwiastek ziemi rzadkiej. Poniżej podano parametry sieciowe i wzory chemiczne nowo otrzymanych deuterków:

- YMn_2D_6 z fazy C14 ($a = 6.7080 \text{ \AA}$)	- $Dy_{0,9} Y_{0,1} Mn_2D_6$ ($a = 6,674 \text{ \AA}$)
- $ErMn_2D_6$ ($a = 6.6791 \text{ \AA}$)	- $Dy_{0,5} Y_{0,5} Mn_2D_6$ ($a = 6,665 \text{ \AA}$)
- $DyMn_2D_6$ ($a = 6.7172 \text{ \AA}$)	- $Dy_{0,9} Y_{0,1} Mn_2D_6$ ($a = 6,676 \text{ \AA}$)
- $HoMn_2D_6$ ($a = 6.6800 \text{ \AA}$)	- $Dy_{0,9} Y_{0,1} Mn_2D_6$ ($a = 6,660 \text{ \AA}$)
- $GdMn_2D_6$ ($a = 6.7516 \text{ \AA}$)	

2) Struktura regularna deuterków $R Mn_2D_6$ ma grupę przestrzenną $Fm\bar{3}m$, w której pozycja 4a jest zajęta przez atomy Mn, natomiast pozycja 8c zajmowana jest statystycznie przez atomy ziemi rzadkiej i atomy manganu. Atomy deuteru nie zajmują luk międzywęzłowych fazy macierzystej ale w pozycji 24e tworzą oktaedry wokół atomu Mn w położeniu 4a.

Otrzymane deuterki mają charakter związków kompleksowych, w których aniony MnD_6^{X-} występują obok kationów manganu i ziemi rzadkiej.

Oktaedryczna klatka atomów deuteru w badanych układach uniemożliwia wytworzenie oddziaływań magnetycznych dalekiego zasięgu.

3) Porównanie magnetyzacji ErMn_2 i ErMn_2D_6 w 4.2 K i w polu magnetycznym do 230 kOe (rysunek 46) pokazuje, że dla ErMn_2D_6 magnetyzacja nasycenia nie jest osiągnięta przy 90 kOe, a wartość ekstrapolowana do $B = 0$ ($M_S = 5 \mu_B$) jest mniejsza niż dla ErMn_2 ($8.1 \mu_B$).

4) Magnetyzacja nasycenia DyMn_2D_6 jest dwukrotnie mniejsza niż dla fazy macierzystej, a θ_p przyjmuje wartości ujemne. Oznacza to, że ze względu na statystycznie nieuporządkowane rozmieszczenie atomów Dy i Mn, w pozycji 8c mogą występować jedynie krótkozasięgowe oddziaływania R-R zarówno ferro jak i antyferromagnetyczne.

5) Wyznaczone parametry równania stanu dla związków RMn_2D_6 ($R = \text{Y, Er, Dy, Ho}$) są stałe dla całego zakresu ciśnienia. Wartości modułów ścisłości objętościowej są tego samego rzędu. W żadnym z deuterków nie stwierdzono przejść fazowych ani rozpadu spinodalnego w zakresie do 30GPa. Jest to unikalną cechą dla tej grupy deuterków.

6) Związki RMn_2D_6 ($R = \text{Y, Er, Dy}$) wykazują wysoką stabilność termiczną. Ulegają rozkładowi do RD_2 i czystego Mn przy około 700K. Wyniki DSC potwierdzają większą stabilność deuterków RMn_2D_6 od deuterków międzywęzłowych $\text{RMn}_2\text{D}_{4,6}$.

7) Podstawienie itru ziemią rzadką (dysprozem) w wyjściowym związku ($(\text{Y}_x\text{Dy}_{1-x})\text{Mn}_2$) nie ogranicza możliwości utworzenia charakterystycznej struktury $Fm\bar{3}m$. W przeciwieństwie do tego zastąpienie żelazem nawet niewielkiej ilości manganu wyklucza utworzenie deuterku o regularnej symetrii $Fm\bar{3}m$. Sugeruje to kluczowe znaczenie manganu dla formowania się tych specyficznych deuterków RMn_2D_6 .

8) Po raz pierwszy otrzymano wodorek DyFe_2H_5 o strukturze ortorombowej, analogicznej do YFe_2H_5 .

Bibliografia

Bibliografia

- [1] H. Figiel, A. Paja, *Przemysł Chemiczny*, 84/11 (2005).
- [2] K. H. J. Bushow, in K. A. Gashneinder and I. Eyring (eds), *Handbook on the Physics and Chemistry of Rare Earths*, Vol. 6, North-Holland, Amsterdam, 1984, p. 1.
- [3] J. Przewoźnik, J. Żukrowski, K. Friendl, E. Japa, K. Krop, *J. Alloys Compd.* **284** (1999)1.
- [4] J. Żukrowski *et al.*, *J. Magn. Magn. Mater.* **238** (2002) 129.
- [5] H. Figiel, A. Budziak, P. Zachariasz J. Żukrowski, G. Fischer, E. Dormann, *J. Alloys Compd.* **368** (2004) 260.
- [6] C. Y. Wang, V. Paul-Boncour, C. C. Kang, R. S. Liu, S. M. Filipek, *Solid State Commun.* **130** (2004) 815.
- [7] V. Paul-Boncour, S. M. Filipek, M. Dorogova, F. Bouree, G. Andre, I. Marchuk, A. Percheron-Guegan, R. S. Liu, *J. Sol. State Chem.* **178** (2005) 356.
- V. Paul-Boncour, S.M. Filipek, A. Percheron-Guegan, I. Marchuk, J. Pielaszek, *J. Alloys Compd.*, **317-318** (2001) 83.
- [8] Gottfried Brendel, " Kapitel: Hydride ", Ullmanns Encyklopadie der technischen Chemie, 4. neubearbeitete und erweiterte Auflage, Band 13 (1997), pp. 109-133, Verlag Chemie Weinheim New York.
- [9] M. Gupta, R. P. Gupta, D. J. Singh, *Phys. Rev. B* **78** (2008) 153104.
- [10] G. Sauthoff, *Intermetallics* Weinheim, Germany: VCH: 1995.
- [11] J. D. Livingston. *Phys. Stat. Sol. (a)* **131** (1992) 415.
- [12] Y. Kitano, M Takata, Y Komura, *J. Microsc.* **142** (1986) 181.
- [13] M. Kulpa, E. Talik, *Cryst. Res. Technol.* **34** (1999) 5.
- [14] D. Ivey, D. Northwood, *J. Less-Common Met.* **115** (1986) 23.
- [15] N. H. Kim-Ngan, *Rozprawa doktorska*, Amsterdam University (1993).

- [16] I. N. Goncharenko, I. Mirebeau, A. V. Irodova, E. Suard, *Phys Rev. B* **59** (14) (1999) 9324.
- [17] A.C. Switendick, *Z. Phys. Chem.* **117** (1979) 89.
- [18] D.G. Westlake, *J. Less-Common Met.* **91** (1983) 275.
- [19] J. Żukrowski, M. Strecker, G. Wortmann, J. Przewoźnik, K. Krop, *J. Alloys Compd.* **261** (1997) 47.
- [20] J. Przewoźnik, J. Żukrowski, K. Krop, *J. Magn. Magn. Mater.* **187** (1998) 337.
- [21] D. P. Shoemaker, C. B. Shoemaker, *J. Less-Common Met.*, **68** (1979) 43.
- [22] O.L. Makarova, I.N. Goncharenko, T. Le Bihan *Solid State Commun.* **132** (2004) 329.
- [23] J. Przewoźnik, V. Paul-Boncour, M. Latroche, A. Percheron-Guégan, *J. Alloys Compd.* **225** (1995) 436.
- [24] T. Hirata, M. Dorogova, S.M. Filipek, *Phys. Stat. Sol. (a)* **201** (2004) 1458.
- [25] International Tables for X-Ray Crystallography, Vol. 1, (Eds. N. F. M. Henry, K. Lonsdale), The Kynoch Press, Birmingham 1965.
- [26] K. Krop, *Physica B* **319** (2002) 9.
- [27] P.W. Anderson, *Phys. Rev.* **124** (1961) 41.
- [28] K. Yoshimura, M. Shiga, Y. Nakamura, *J. Phys. Soc. Jpn.* **55** (1968) 3585.
- [29] C. Ritter, R. Cywiński, S. H. Kilcoyne, S. Mondal, *J. Phys.: Condens. Matter* **4** (1992) 1559.
- [30] J. Villain *Z. Phys. B* **33** (1979) 31.
- [31] J. Deportes, B. Ouladdiaf, K. R. A. Ziebeck; *J. Physique* **48** (1987) 1029.
- [32] T. Freltoft, P. Boni, G. Shirane, K. Motoya; *Phys. Rev. B* **37** (1998) 3454.
- [33] I. Yu. Gaidukova, S. B. Kruglyasher, A. S. Markosyan, R. Z. Levitin, Yu. G. Pastuschenkov, V. V. Snegirev; *Sov. Phys. JEPT* **57** (1983) 119B21.
- [34] K. Yoshimura, Y. Nakamura, *J. Phys. Soc. Japan.* **53** (1984) 3611.

- [35] M. Shiga, H. Wada, Y. Nakamura, *J. Magn. Magn. Mater.* **31-34, part 1** (1983) 119.
- [36] Y. Nakamura, *J. Magn. Magn. Mater.* **31** (1983) 829.
- [37] Y. Nakamura, M. Shiga, S. Kawano, *Physica* **120B** (1983) 212.
- [38] C. Ritter, S.H. Kilcoyne, R. Cywiński, *J. Phys.: Condens. Matter.* **3** (1991) 727.
- [39] H. Wada, H. Nakamura, K. Yoshimura, M. Shiga, Y. Nakamura, *J. Magn. Magn. Mater.* **70** (1987) 134.
- [40] C. Ritter, S.H. Kilcoyne, R. Cywinski, *J. Phys.: Condens. Matter.* **4** (1992) 1559.
- [41] K. Yoshimura, M. Shiga, Y. Nakamura, *J. Phys. Soc. Jpn.* **55** (1986) 3585.
- [42] S. K. Malik, W. E. Wallace, *J. Magn. Magn. Mater.* **24** (1981) 23.
- [43] Y. Makihara, Y. Andoh, Y. Hashimoto, H. Fuji, M. Hasuo, T. Okamoto, *J. Phys. Soc. Jpn.* **52** (1983) 629.
- [44] P.J. Viccaro, G. K. Shenoy, D. Niarchos, B. D. Dunlap, *J. Less-Common Met.* **73** (1980) 265.
- [45] H. Figiel, A. Budziak, J. Żukrowski, G. Wiesinger, B. Ouladdiaf, *J. Magn. Magn. Mater.* **272** (2004) 585.
- [46] J. Przewoźnik, V. Paul-Boncour, M. Latroche, A. Percheron-Guegan,, *J. Alloys Compd.* **232** (1996) 107.
- [47] P. Zachariasz, *Rozprawa doktorska*, AGH Kraków (2006).
- L. Kolwicz-Chodak, *Roprawa doktorska*, AGH Kraków (2008).
- [48] H. Figiel, J. Przewoźnik, V. Paul-Boncour, A. Lindbaum, E. Gratz, M. Latroche, M. Escorne, A. Percheron-Guegan, P. Mietnikowski, *J. Alloys Compd.* **274** (1998) 29.
- [49] H. Figiel, A. Budziak, J. Żukrowski, G. Fisher, M. T. Kelemen, E. Dormann, *J. Alloys Compd.* **335** (2002) 48.
- [50] Y. Fukai, *The Metal-Hydrogen System*, Springer Series in Material Science No. 21, Springer, Berlin 1993.

- [51] Cz. Kapusta, J. Przewoźnik, J. Żukrowski, H. Figiel, J. S. Lord, P. C. Riedi, V. Paul-Boncour, M. Laroche, A. Percheron-Guegan, *Phys. Rev. B* **54** (1996) 14922.
- [52] D. Givord, F. Givord, R. Lemaire, *J. de Phys.* **32** (1971), C1-668; K. K. J. Bushow, R. P. van Stapele, *J. de Phys.* **32** (1971) C1-672.
- [53] M. C. Cadeville, Ph.D. Thesis, Université Louis Pasteur, Strasbourg, France (1965);
M. C. Cadeville, A. J. P. Meyer, *C. R. Acad. Sci. (France)* **255** (1962) 3391.
- [54] K. H. J. Bushow, R. C. Sherwood, *J. Appl. Phys.* **49** (1978) 1480.
- [55] M. C. Cadeville, I. Vincze, *J. Phys. F.* **5** (1975) 790.
- [56] M. G. Luijpen, P. C. M. Gubbens, A. M. Van der Kraan, K. H. J. Bushow, *Physica* **86-88B** (1977) 141.
- [57] A. S. Schaafsma, M. J. Besnus, I. Vincze, F. Van der Woude, *J. Magn. Magn. Mater.* **15** (1980) 1149.
- [58] A. S. Ilyushin, W. E. Wallace, *J. Sol. State Chem.* **17** (1976) 373.
- [59] D.M. Gualtieri and W.E. Wallace, *J. Less Com. Met.*, **55** (1977) 53.
W. E. Wallace, A. S. Ilyushin, D. Lopez, Proc. Int. Conf. Mössbauer Spectrosc., Cracow, Poland, Vol. 2, 1975, p.99.
- [60] S. Mylswamy, V. Drozd, R. S. Liu, N. C. Bagkar, C. C. Chou, C. P. Sun, H. D. Yang, V. Paul - Boncour, I. Marczuk, S. M. Filipek, H-S Sheu, L-Y Jang, *New J. Phys.* **9** (2007) 271.
- [61] V. Paul-Boncour, S.M. Filipek, G. Andre, F. Bourée, M. Guillot, R. Wierzbicki, I. Marchuk, R. S. Liu, B. Villeroy, A. Percheron-Guégan, H. D. Yang, S. C. Pin *J. Phys. Condens. Matter*, **18** (2006) 6409.
- [62] V Paul-Boncour, S M Filipek, R. Wierzbicki, G. Andre, F. Bouree, M Guillot *J. Phys. Condens. Matter*, **21** (2009) 016001 (6pp).
- [63] J. Rodríguez-Carvajal 1990 in proceedings of Congr. Int. Union of Crystallography, p. 127.
- [64] J. A. Hodges, P. Bonville, A. Forget, A. Yaouanc, P. Dalmas de Reotier, G. Andre, M. Rams, K. Krolas , C. Ritter, P. C. M. Gubbens, C. T. Kaiser, P. J. C. King, C. Baines, *Phys. Rev. Lett.* **88** (2002) 077204.

- [65] B. J. Beaudry, J. K. A. Gschneidner, Preparation and basic properties of the rare earth metals; in Handbook on the physics and chemistry of rare earths; Vol. 1 (1978) (Eds. J. Gschneidner, K. A. Eyring), North-Holland Publishing company, Amsterdam, p. 173.
- [66] S. Siekierski *et al.* *J. Sol. State Chem.* **37** (1981) 279.
- [67] E. Talik, M. Kulpa, T. Mydlarz, J. Kusz, H. Bohm, *J. Alloys Compd.* **348** (2003) 12.
- [68] C. Ritter, S. Kilcoyne, R. Cywinski, *J. Phys. Cond. Matter* **3** (1991) 727.
- [69] K. Inoue, Y. Nakamura, A. V. Tsvyashchenko, L. Fomicheva, *J. Magn. Magn. Mater.* **797** (1995) 140.
- [70] S. M. Filipek *et al.* S 1976 Proc. Dai-17-kai Koatsu Toronkai (17th Conf. on High Pressure, Sapporo, Japan, (Octob.1976), 1B14.
- [71] A. Sawaoka *et al.* 1977 Proc. Spring Meeting of the Phys. Soc. of Japan, (April 1977, Yamaguchi, Japan).
- [72] K. Wakamori, A. Sawaoka, S. M. Filipek, B. Baranowski, *J. Less-Common Metals* **88** (1982) 217.
- [73] E. G. Ponyatovskii, I. O. Bashkin, *Z. Phys. Chem (N.F.)* **146** (1985) 137.
- [74] H. D. Hochheimer, *et al.* *Z. Phys. Chem.(N.F.)* **143** (1985) 139.
- [75] S. J. Duclos *et al.* *Phys. Rev.* **36** (1987) 7664.
- [76] M. Tkacz, B. Baranowski, *Polish J. Chem.* **66** (1992) 1301.
- [77] M. Tkacz, B. Baranowski, *Fresenius J. Anal. Chem.* **349** (1994) 97.
- [78] S. M. Filipek *et al.* 2000 AIRAPT-17 Proc. Science and Technology of High Pressure eds Murli H. Manghnani, William J. Nellis and Malcolm F. Nicol (Universities Press, Hyderabad, India 2000) 550.
- [79] T. Palasyuk, M. Tkacz, P. Vajda, *Solid State Commun.* **133** (2005) 226.

- [80] T. Palasyuk, M. Tkacz, *Solid State Commun.* **141** (2005) 354.
T. Palasyuk, M. Tkacz, *Solid State Commun.* **133** (2005) 481.
T. Palasyuk, M. Tkacz, *Solid State Commun.* **141** (2005) 302.
- [81] A. Machida, A. Ohmura, T. Watanuki, T. Ikeda, K. Aoki, S. Nakano, K. Takemura, *Solid State Commun.* **138** (2006) 436.
- [82] H. Sugiura, I. Marchuk, V. Paul-Boncour, A. Percheron-Guegan, T. Kitazawa, S. M. Filipek, *J. Alloys Compd.* **32** (2003) 356.
- [83] H. Sugiura, V. Paul-Boncour, A. Percheron-Guegan, I. Marchuk, T. Hirata, S. M. Filipek, M. Dorogova *J. Alloys Compd.* **367** (2004) 230.
- [84] T. Palasyuk, H. Figiel, M. Tkacz, *J. Alloys Compd.* **375** (2004) 62.
- [85] S. M. Filipek, H. Sugiura, V. Paul-Boncour, R. Wierzbicki, R. S. Liu, N. Bagkar *J. Phys.: Conf. Ser.* **121** (2008) 7.
- [86] H. Sugiura, S. M. Filipek, V. Paul-Boncour, I. Marchuk, R-S. Liu, S. I. Pyun, *Nukleonika* **51** (Supplement 1) (2006) S73-S77.
- [87] G. Reiss, Energiedispersive Roentgenbeugungsuntersuchungen an einigen Laves-Phasen unter hohem Druck, February 2000 Dissertation, University of Paderborn.
- [88] O. L. Makarova, I. N. Goncharenko, T. Le Bihan, *Solid State Commun.* **132** (2004) 329.
- [89] R. Hauser *et al.*, *Phys. Rev. B* **50** (1994) 13493.
- [90] M. Shiga, H. Wada, Y. Nakamura, J. Deportes, K. R. A. Ziebeck, *Journal de Physique*, **C8** (1988) 241.
- [91] S. M. Filipek, *J. Adv. Science* **18** (1-2) (2007) 1.
- [92] S. M. Filipek, V. Paul-Boncour, A. Percheron-Guegan, I. Jacob, I. Marchuk, M. Dorogova, T. Hirata, Z. Kaszukur, *J. Phys. Codens. Matter* **14** (2002) 11261.
- [93] S. M. Filipek, V. Paul-Boncour, N. Kuriyama, N. Takeichi, H. Tanaka, R. S. Liu, R. Wierzbicki, R. Sato, H. T. Kuo, *Solid State Ionics* **181** (2010) 306.

Publikacje, konferencje, staże naukowe

Lista publikacji

1) "Phase diagrams of binary systems containing n -alkanes, or cyclohexane, or 1-alkanols and 2,3-pentanedione at atmospheric and high pressure"

U. Domańska, P. Morawski, R. Wierzbicki

Fluid Phase Equilibria, **242** (2006) 154.

2) "Structural, thermal and magnetic properties of ErMn_2D_6 ."

V. Paul-Boncour, S.M. Filipek, G. Andre, F. Bourée, M. Guillot, R. Wierzbicki, I. Marchuk, R. S. Liu, B. Villeroy, A. Percheron-Guégan, H. D. Yang, S. C. Pin

J. Phys. Condens. Matter, **18** (2006) 6409.

3) "Novel RMn_2 hydrides ($\text{R} = \text{Y}, \text{Er}$) with Laves Phase Synthesized under High Hydrogen Pressure" R. S. Liu, S. M. Filipek, V. Paul-Boncour, S. F. Hu, G. Andre, F. Bouree, H. D. Yang, R. Wierzbicki *J. Phys. Soc. Jpn.* **76** (2007) 5.

4) "Studies of novel deuterides RMn_2D_6 (R — rare earth) compressed in DAC up to 30 GPa"

S. M. Filipek, H. Sugiura, V. Paul-Boncour, R. Wierzbicki, R. S. Liu, N. Bagkar

J. Phys.: Conf. Ser. **121** (2008) 7.

5) "Structural and magnetic properties of DyMn_2D_6 synthesized under high deuterium pressure"

V Paul-Boncour, S M Filipek, R. Wierzbicki, G. Andre, F. Bouree, M Guillot

J. Phys. Condens. Matter **21** (2009) 016001 (6pp).

6) "Formation of Hydrides in $(\text{Ti}_{1-x}\text{Zr}_x)\text{Co}_{2.00}$ ($0 < x < 1$) Pseudobinary Alloys"

H. T. Kuo, R. S. Liu, S. M. Filipek, R. Wierzbicki, R. Sato, C. L. Chan, H. D. Yang and J.-F. Lee
Inorg. Chem., **48** (24) (2009) 11655.

7) "Selected Metal-Hydrogen Systems under High Hydrogen Pressure"

S. M. Filipek, R. Sato, R. Wierzbicki, I. Marchuk
Suiso Energii Shisutemu, **34** (2009) 31.

8) "Hydrides of Laves phases intermetallic compounds synthesized under high hydrogen pressure"

S. M. Filipek, V. Paul-Boncour, N. Kuriyama, N. Takeichi, H. Tanaka, R. S. Liu, R. Wierzbicki,
R. Sato, H. T. Kuo.
Solid State Ionics **181** (2010) 306.

Uczestnictwo w konferencjach

1) Zjazd PtChem, Gdańsk 2006.

Nowe wodorki w fazach Lavesa ErMn_2 .

2) Zjazd SSPTChem, Tylmanowa 2007.

New deuterides in Laves phases RMn_2 (R = Er, Dy, Ho).

3) Conference on metal hydrides, MH 2009 Reykiavik, Iceland.

Syntheses of $\text{Dy}(\text{Fe}_x\text{Mn}_{1-x})_2\text{Dy}$ and $(\text{Dy}_x\text{Y}_{1-x})\text{Mn}_2\text{Dy}$ deuterides by using of high pressure of gaseous deuterium.

4) Zjazd PTChem, Łódź 2009.

New deuterides in Laves phases RMn_2 (R = Er, Dy, Ho, Gd).

5) Joint AIRAPT-22 & HPCJ-50 Odaiba, Tokyo, Japan 2009

Hydrides of $\text{Zr}_x\text{Ti}_{1-x}\text{Co}_2$ ($0 \leq x \leq 1$) Laves Phases formed under High Hydrogen Pressure.

6) the 15th Users' Meeting & Workshop, Oct. 15 - 16, Hsinchu, Taiwan 2009.

Characterization of Discharging Behavior of Hydrogen Storage Material with Laves Phase of $(\text{Ti}_{1-x}\text{Zr}_x)\text{Co}_{2.00}$ ($0 < x < 1$) System Formed Under High Hydrogen Pressure

7) Conference of the Chinese Society for Materials Science, Nov. 26-28, Hualien, Taiwan 2009.

Search for Hydride Formation in Zr doped TiCo_2 Pseudobinary Alloys.

8) International Conference on High Pressure Science and Technology (Odaiba, Tokyo, Japan) 26-31 July, 2009.

Unusual Behaviour of Manganese Containing Intermetallic Alloys under High Hydrogen Pressure.

9) Second Polish Forum Fuel Cells and Hydrogen Technologies (Kocierz, Poland) 7-10 September, 2009

Hydrides of Intermetallic Compounds Synthesized under High Hydrogen Pressure.

Staże naukowe

Maj, 2007 - CNRS laboratory, Thiais, Francja

Listopad, 2007 - National Taiwan University, Taipei, Department of Chemistry

Wrzesień, 2008 - Summer Hydrogen School, Cracov, University of Science and Technology

Październik, 2008 - AIST, Osaka, Japan

Listopad, 2009 - National Taiwan University, Taipei, Department of Chemistry

Uczestnictwo w grantach

NEDO project – 2007 – 2008 - (2 granty)

B. 424/1P

Biblioteka Instytutu Chemii Fizycznej PAN

F-B.424/10

9000000072079